

Ç.N. Çeviri Edebiyatı

Şimdi Yayıncılık

w:www.şimdiyayıncılık.com / e:info şimdiyayıncılık.com

Kitap 3/2007

Şimdi Yayıncılık Genel Yayın Yönetmeni:

Vedat Akdamar

Ç.N. Yayın Yönetmeni:

Tozan Alkan

Yazı Kurulu:

**Şeref Bilsel, Gökçenur Ç., Onur Behramoğlu,
Dilek Değerli, Sabri Gürses, Gonca Özmen, Nur Peri**

Danışma Kurulu:

Berrin Aksoy

Erdoğan Alkan

Alova

Ataol Behramoğlu

Egemen Berköz

Alev Bulut

Ahmet Cemal

Cevat Çapan

Yusuf Eradam

Talât Sait Halman

Suat Karantay

Sait Maden

Selahattin Özpabıyıklar

Güven Turan

Kapak Tasarım:

Savaş Çekiç

Reklam ve Tanıtım: Yosun Ekmen

Düzeltili: Yavuz Türk

Baskı:

Arı Matbaacılık Tel: 0212.4933455

1000 Adet / Haziran 2007

www.cevirmeninnotu.com

ŞİMDİ Yayıncılık ARTSHOP Yayıncılık kuruluşudur

"Ç.N.'de yer alan tüm ürünler, kendi türleri (Şiir, Söyleşi, Mektup, Öykü, Deneme, İnceleme vb.) içinde, şair/yazar ve çevirmenlerin soyadı dikkate alınarak "alfabetik" olarak sıralanmıştır."

Ç.N. kültürel bir yayın olup kâr amacı gütmemektedir.

İÇİNDEKİLER

- 5 **Önsöz** Mustafa Ziyalan, Plath'ın "Ulaklar"ını nasıl okumalı?
- 7 **Mektup:** Nihal Akbulut/Becquer
- 11 **Öykü:** Ozan Yılmaz/Sâdi Kayhan Yükseler/Nikolay Semenoviç Leskov
- 17 **Şiir:** Erdoğan Alkan/Guillaume Apollinaire Onur Behramoğlu/Yehuda Amihay Gökçenur Ç./Howard Nemerov Nice Damar/Tılsımlı Kuyruk Metin Fındıkçı/Rita Arvad Tamer Gülbek/Robert Lowell Oktay Selim Karaca,/Mihail Yuryeviç Lermontov Gökçe Metin/Adrienne Rich Miziyev-Ahmet Necdet /Sergey Yesenin Selahattin Özpabalıyıklar/Wallace Stevens İpek Seyalioğlu/Mel Kenne, Çağla Soykan/Juan Carlos Mestre Oğuz Tarihmen/Erich Mühsam Erkut Tokman/Nichita Stanesco İlyas Tunç/Martin Espada Selim Temo/Melayê Cizîrî Sedef Ünal/Henrik Nordbrandt
- 91 **Söyleşi:** Saliha Parker'le Söyleşi, Tozan Alkan Sylvia Plath'le Söyleşi (çev: Dilek Değerli) Sedat Umran'la Söyleşi, Şeref Bilsel
- 104 **Deneme:** Paul Eluard (çev: Sait Maaden) Şükrü Erbaş, Yüzlerce Dille Eksikli Yaşamak Claudia Moreira, Görünmeyen Hain (çev: Erkan Efil)
- 118 **Çağdaş Türk Şiiri'nden Çeviriler:** Nihat Behram (çev: Neslihan Akkar) Eray Canberk (çev: Tozan Alkan) Veysel Çolak (çev: Tozan Alkan) Haydar Ergülen (çev: Tozan Alkan) Hüseyin Ferhad (çev: Abdülkadir Abdelli) Ayten Mutlu (çev: Mustafa Balel)
- 136 **İnceleme:** Necmiye Alpay, Kendi Sözlüğünü Oluşturmak Yusuf Çotuksöken, Türkçe Kullanımında Yaşanan Sorunlar Üzerine Gözlemler ve Çözüm Önerileri Şehnaz Tahir Gürçağlar, Tercüme Bürosu'nu Anlamak Sabri Gürses, Türkçe Şiir Çevirisi Tarihine Bir Giriş (2. Bölüm)
- 170 **Aforizmalar, Tanımlar, Saptamalar**

Merhaba,

Ç.N. [2]'yi hazırlamaya başladığımızda bizi zor bir işin beklediğini farkettilik; birbirinden nitelikli çeviriler ve yazılar arasından seçim yapmak. Bize ulaşan ürünlerin tümünü değerlendirebilmek ve bütünlüklü bir içerik sunabilmek için Ç.N. [2] ve Ç.N. [3]'ü eşzamanlı olarak okurla buluşturmayı uygun gördük.

Ç.N. [3], 19. yüzyıldan bir mektupla- açılıyor. Bir İspanyol şairinin, Gustavo Adolfo Becquer'in, yaşamının bir döneminde kaldığı manastır hücrelerinden, şiir üzerine yazdığı (Nihal Akbulut'un dilimize kazandırdığı) sıcak bir mektupla. Ozan Yılmaz ve Kayhan Yükseler'in, Fars ve Rus edebiyatından çevirdikleri öykülerden sonra Erdoğan Alkan, Onur Behramoğlu, Gökçenur Ç., Nice Damar, Metin Fındıkçı, Tamer Gülbek, Oktay Selim Karaca, Gökçe Metin, Miziyev-Ahmet Necdet, Selahattin Özpallabıyıklar, İpek Seyalioğlu, Çağla Soykan, Oğuz Tarihmen, Erkut Tokman, İlyas Tunç, Selim Temo ve Sedef Ünal, dünya şiirinden çeşitli örnekler tanıttılar bizlere. Söyleşi bölümümüzde Saliha Paker, Sylvia Plath (çev: Dilek Değerli) ve Sedat Umran'ı sayfalarımızda ağırladık. Paul Eluard (çev: Sait Maden), Şükrü Erbaş, Claudia Moreira, (çev: Erkan Efil) ve Mustafa Ziyalan'ın deneme yazılarının ardından, çağdaş Türk şairlerini dünya dillerine çeviri çalışmalarımızda Nihat Behram, Eray Canberk, Veysel Çolak, Haydar Ergülen, Hüseyin Ferhad ve Ayten Mutlu'nun şiirlerine yer verdik. Ç.N., Necmiye Alpay, Yusuf Çotuksöken, Şehnaz Tahir Gürçağlar ve Sabri Gürses'in yazılarının yer aldığı inceleme bölümüyle son buldu. Sabri Gürses'in yazısının birinci bölümünün Ç.N.'nin 2.sayısında yayımlandığını hatırlatalım. İyi okumalar.

Tozan Alkan

Gustavo Adolfo Bécquer

İspanyolca'dan Çeviren: Ayşe Nihal Akbulut

Bir Kadına Yazınsal Mektuplar

(17 Şubat 1836, Sevilla - 22 Aralık 1870, Madrid)

XIX. yüzyıl geleneğinin son noktasında, Romantiklerin son temsilcisi. Sayrılık, yoksulluk, yoksunluk, sevdalar, kederler ve şanssızlıklarla dolu 34 yıla sıkıştırılmış bir ömürden geride kalan 76 şiir. Bu şiirler ölümünden sonra *Rimas* (Rimalar) adıyla kitaplaşmıştır. *Leyendas* (Söylenceler) ve yazınsal mektuplarının toplamı olan *Desde mi celda* (Hücremden) diğer önemli yapıtlarıdır.

BİRİNCİ MEKTUP

Bir kez bana sormuştun:

-Peki şiir nedir?

Anımsıyor musun? Hangi nedenle bilmem, birkaç dakika öncesinde ben şiir tutkumu sana anlatmıştım.

-Peki şiir nedir? demiştin sen de bana.

Ben de, bu tanımlama işlerinde hep geride kaldığımdan bin dereden bin su getirerek yanıtlamaya çabalamıştım:

-Şiir... işte... şiir...

Daha sözümü bitirmeye kalmadan, umarsızca bir karşılaştırma nesnesi bulmaya çabalamış, onu da becerememiştin.

Sen, sanki beni daha iyi iştebilmek için, kafanı benimkine iyice yaklaştırmıştın.

Saçlarının kapkara buklelerini, son derece edalı bir savruluşla alnına gelişigüzel yıkmayı becerebildiğin o saçlarını, alnını gölgelendirerek şakaklarını yalayarak geçen ve alnından yanaklarını okşayarak ta göğsüne dökülen o saçlarını. Nemli mavi gözlerin, gece karanlığının göğünde bir ışık odağı gibi parılıyordu, dudakların mis kokulu ve yumuşacık soluğunun etkisiyle hafifçe aralanmıştı.

Besbelli yaşadıkları sarsıntıdan etkilenen gözlerim, bir an hiçbir noktaya takılmadan çevrede fir dolanıp sonra içgüdüsel olarak senin gözlerine dönmüş ve sonunda haykırmıştım:

-Şiir... şiir sensin!

Anımsıyor musun? Bana dönüp de konuştuğunda, merakının alayla karşılanmasından çatılan kaşlarının incelikli çizgileri gözümde gitmiyor, birbirine bulanmış tutku ile acı dolu sesin bugün gibi aklımda:

-Bu soruyu saçma sapan, kadınca bir meraktan mı sorduğumu sanıyorsun? Öyleyse aldanıyorsun. Ben şiirin ne olduğunu bilmek istiyorum çünkü senin düşündüğünü düşünmek, senin konuştuğunu konuşmak, senin duyumsadıklarını duyumsamak istiyorum. Son olarak da, tininin kimi zaman kaçıp saklandığı, benimkine eşliğinden adım bile attirmediğin o gizemli sığınağa girebilmek istiyorum.

İş bu noktaya vardığında konuşmamız kesilmişti. Sen nedenini çok iyi bilirsin. Söyleşimizin üstünden birkaç gün geçmişti. Ne sen ne de ben sözü yeniden açmak isti-yorduk, bununla birlikte konu hiç aklımdan çıkmıyordu. Kuşkusuz sen bu tuhaf soruna verdiğim yanıtın incelikli bir kaçış bahanesi olduğunu düşünmüş olmalısın.

Neden açık konuşmayım ki? O an şiiri böyle tanımladım çünkü böyle duyumsuyordum, atma, saçma olabileceğini bile aklıma getirmeden söyleyiverdim. Sonra da üzerinde enine boyuna düşündüm, şimdi artık hiç kuşkuya kapılmadan yineliyorum; şiir sensin. Gülümsüyorsun değil mi? Bu çok kötü; ikimiz için de. Sözüme güvensizliğin ikimize de pahalıya oturacak: senin oturup bir kitap okuman gerekecek benim de kitabı yazmam.

-Kitap mı? diye haykırıyorsun, betin benzin atıyor, mektubum elinden kayıp düşüyor.

Korkma. Sen de iyi bilirsin: benim yazdığım bir kitap çok uzun olamaz. Öyle tumturaklı ve

bilgiç de olamaz. Belki sıkıcı; ama sana öyle gelecektir. Ben onu yazarken senin için yazdığımdan sıkıcı olmayacağını düşünüyorum.

Şiir üstüne hiç bir ozan nerdeyse hiçbir şey söylememiştir, öte yandan, ozan olmayan bir alay insan da bu konuda çok şey karalamıştır.

Şiiri içinde duyumsayan kişi bir düşüncenin etkisine girince onu belli bir biçimde kuşatır, sonra bilginin incelemesine sunar ve geçer. Ardından, eleştirmenler bu ürünün üstüne atlar, inceler, parçalar, böler, ayırıştırımları sona erince de anlaşıldığını varsayarlar.

Bu kesip biçme işi insan bedeninin düzeneğini açığa çıkarabilir; ama tinin görüngüleri, yaşamın gizi nasıl olur da bir kadavra üstünde incelenir?

Yine de, şiir için kurallar konmuş, ciltlerce yazı yazılmış, üniversitelerde dersler okutulmakta, yazın çevrelerinde şiir enine boyuna tartışılmakta ve toplantılarda bu konuda bilimsel bildiriler sunulmakta.

Hiç şaşırma! Bir Alman düşünürü bülbüllerin gizemli dilini yakalayıp bir portenin beş çizgisi üstüne dökme başarısını göstermiştir. İşin doğrusu, ben de bugüne değin ne yapacağıma pek kafa yormadım; bu yüzden sana önceden açıklayabileceğim bir şey yok.

Sana tek söyleyebileceğim, sakin olman. Böylece, kendiliğinden ortaya çıkmış diyebileceğimiz bu terim seline kapılmaktan kurtulabilirsin. Sana benim de bilmediğim yazarlardan alıntılar yapmak, ikimizin de anlamadığı dillerden tumturaklı sözler söylemek gibi bir niyetim de yok.

Daha önce de söylemiştim. Benim bildiklerim pek az, belki ancak birkaç konuyu araştırdım. Biraz okumuşluğum var, çok şey duyumsadım ve pek çok düşündüm; gerçi, iyi mi oldu kötü mü, bilemem. Ama, ancak duyumsayıp düşündüklerimi dile getireceğime göre, senin de beni anlamak için duygularınla düşüncelerini harekete geçirmen yetecektir.

İçimden bir ses benim sana hep tarihsel ve yazınsal sapkınlıkları anlatacağımı söylüyor. Neyse, önemi yok. Kimseye bir şeyler öğretmeyi amaçlamıyorum; nebir yetkeymiş gibi davranmaya, ne de kitabımın metinsel olarak ortaya attıklarını uygulamaya niyetim var.

İster senin bir kapisini karşılamak için diyelim, sana biraz olsun yazın konusunu da açmak isterim; içgüdülerimle bildiğim şeyleri sana söylemek istiyorum; düşüncelerini paylaşmak için ve en azından şunu bilmenin tadına varmak istiyorum, eğer kafamız karışacaksa ikimizin birden kafası karışacak; ki bu da, yeri gelmişken belirteyim, bizim için kesinleme anlamına gelir.

Şiir sensin, demiştim sana, çünkü şiir duygudur ve duygu kadındır.

Şiir sensin çünkü şiiri niteleyen, güzel olana ulaşmak için duyulan tanımlanması güç istek, insanın ussal yetilerinden biri olan bu eğilimin sende bir içgüdü olduğu söylenebilir.

Şiir sensin, çünkü bizlerde rastlantısal bir görüngü olan ve tıpkı birden çıkan bir esintiye andıran duygulanımlar, seni oluşturan bütünün öylesine ayrılmaz bir parçasıdır ki seni oluşturan bir parçadan başka bir şey olarak düşünülemez.

Son olarak, şiir sensin, çünkü şiirin ışınımlarının kaynaklandığı odak noktasısın sen.

Balzac'ın dişil dediği gerçek ökeliğin öylesine sıradışı nitelikleri vardır ki gerçekten de öyledir. Ozanın ussal ölçüsünde kadına özgü notalar vardır, bunlar sevecenlik, tutku ve duygulanımı dile getiren notalardır. Ozanlarla kadınların birbirleriyle neden daha iyi anlaş-

madıklarını anlamıyorum. Duygulanım biçimleri öylesine çok noktada örtüşüyor ki... Belki de bundan... Neyse, asıl konudan ayrılıp yoldan çıkmadan ana noktamıza dönelim.

Diyorduk ki... Ah, evet şiirden söz ediyorduk!

Şiir insanda katıksız bir tinsel niteliktir. İnsanın tininde sürdürür varlığını, düşüncelerin bedensiz varoluş biçimiyle yaşar ve onu açığa vurmak için bir biçime bürümek gerekir. Bu yüzden yazılır şiir.

Oysa, kadında şiir sanki kendi varlığıyla can bulmuştur; kadının isteği, sezgileri, tutkuları ve Yazgısı şiirdir. Onun yaydığı tanımlanması güç bir ölküsellik havası içinde salınır, soluk alır, verir ve yaşamını sürdürür, sanki ışıklar saçan ve çekim gücü olan bir akışkan gibidir. Kısacası, kadın şiirsel sözün ete kemiğe bürünmüş biçimidir.

Bununla birlikte, kadın çok kabaca söylenecek olursa, ağzı kalabalık olmakla da suçlanır. Hiç şaşırtıcı değil; kadının düşündüklerinin çoğu konuştuklarının pek azı şiirdir. Nedenini ben kestirebiliyorum, sen ise biliyorsun. Belki de tüm bu dediklerimi karmakarışık ve belirsiz bulmuşsundur. Ama bunlar seni şaşırtmamalı. Sevgi insanlığın tutkuları arasında hangi konumdaysa şiir de insanlık bilgisinde aynı yerededir. Sevgi bilinmezdir, gizemdir. En açıklanamaz görüngülerdir içerdikleri; ondaki her şey mantıksızdır; belirsizlik ve saçmalaktır.

Hırs, kıskançlık, açgözlülük ve öteki tutkuların hepsinin bir açıklaması da vardır, bir nesnesi de vardır; yalnızca duyguların peydahladığı ve onların beslediği şey dışında.

Buna karşılık, ben de bunu anlarım; yoğun, karmakarışık ve açıklanması son derece güç bir aydınlanma ile anlarım bunu.

Bu mektubu elinden bırak, gözlerini seni saran dış dünyaya kapa, kendi içine, gönlüne çevir, dikkatini tininden yükselen karmakarışık mırıltılara yönelt, belki sen de onu benim anladığım gibi anlarsın.

Sâdî

Farsça'dan Çeviren: Ozan Yılmaz

(Gülistân'dan)

Hikâye

Dervişin biri zorluğa düşünce dostunun evinden bir kilim çaldı. Durumu değerlendiren Kadı, elinin kesilmesine karar verdi. Kilim sahibi bu kararı duyunca "Ben ona bu kilimi helal ettim ve hakkımdan vazgeçtim" dedi(yse de); kadı, "Affın, kanunun sınırlarını aşmamalı" diye karşı çıktı. Kilim sahibi de: "Evet, doğru diyorsun. Ancak vakıf malından bir şey çalan kimseyi cezalandırmak gerekmez. Dervişlerin her neyi varsa muhtaçların vakfidır" diye cevap verdi. Bu cevap üzerine Kadı hırsız affetti ve ona: "Dünya başına dar mı geldi ki bu yaşa kadar hırsızlık yapmadın, yapınca da canciğer dostun olan bir arkadaşının evini soydun?" diye sordu. Hırsız şöyle dedi: "Ey efendi! Büyüklerin atasözü haline gelmiş şu öğüdünü işitmemiş olacaksın:

"Dostların evinde ne varsa sil süpür ama düşmanın kapısını sakın çalma!"

Nikolay Semenoviç LESKOV

Rusça'dan Çeviren: Kayhan Yükseler

(1831-1895) 19.yy. ünlü Rus roman ve öykü yazarı

Aptal

Kimi aptal saymamız gerekir? Bunu herkes biliyormuş gibi görünüyor ya, bundan kimin ne anladığı üzerine bir karşılaştırma yapsak, herkesin aptallığı farklı anladığı ortaya çıkar. Her sözcüğün anlamının ayrıntılı olarak açıklandığı bilimsel bir sözlükte aptal sözcüğünün karşılığı şöyle veriliyor: Kıt akıllı, budala, sağduyudan yoksun, akılsız, maskara... Bu ifadeleri doğrulamak için verilen örnek de şöyle: "O aptaldı, her zaman aptal kalacak." Aptalcağız, aptal sözcüğünün yumuşak biçimde ifade edilmesidir. Bu açıklamadan daha iyisini aramamıza da gerek yok. Oysa insan hayatta bu lakapta öyle aptallarla ya da aptalcıklarla karşılaşılıyor ki, bu tiplere ne akılsız, ne budala, ne de maskara diyebiliriz... İlgici çekici insanlardır. Şimdi böyle birini size anlatacağım

Köyümüzde Panka adında toprak kölesi, kimsesiz bir çocuk yaşıyordu. Toprak sahibinin yurtluğunda büyümüşü. Ne verilerse giyer, sığır bakıcısı bir kadının çocuklarıyla aynı kap-tan yemek yedi. Tek görevi herkese yardım etmektir; bunun anlamı şuydu: Yurtlukta görevli her hizmetli kendi işini Panka'ya yüklemekte adeta birbiriyle yarış ederdi. Kimi zaman aralıksız çalıştığı olurdu. Bugün gibi hatırlıyorum: Kış aylarında -kışlar bizde yaman geçer-sabahleyin kalkıp pencerelere koştüğümüzde, Panka'nın çoktan işe koyulduğunu görürdük. Saman, kuru ot ve başak demetleriyle yüklü koca bir kızağı iki büklüm çekerdi, kızakta hayvan ve kuş yemleri de olurdu. Yataklarımızdan kalkardık, ama Panka çalışmak-tan çoktan yorgun düşmüş olurdu, ahırda oturup kuru ekmek yediğini, ahşap testiden su içtiğini çok ender görürdük.

"Panka, ne diye kuru ekmek çiğner durursun?" diye sorardık.

"Ne kuru ekmeği?" derdi gülererek. "Baksanıza yanında tertemiz su da var!"

"Yanına bir şeyler de isteseydin ya, lahana, salatalık, ne bileyim patates falan!"

Panka kafasını sallar:

"Yok canım, Tanrıma şükür, zaten karnımı doyurdum!" diye yanıt verirdi.

Kemerini sıkıca bağlar ve yeniden şu ya da bu, ne olursa taşımak için avlunun yolunu tutardı. Herkes kendi işini ona yüklediği için hiçbir zaman işi bitmezdi. Tavlaları da, ahırları da temizler, hayvanların yemini verirdi; koyunları suya götürür, akşamları hem kendine, hem başkalarına ağaç kabuğundan çarık örerdi; herkesten geç yatar, gün doğmadan herkesten erken kalkardı; Üstü başı dökülürdü. Kimse ona acımadı:

"Hiçbir şeye aldırılmaz, o aptalın teki!" derlerdi.

"Yahu neresi aptal?"

"Her şeyi."

"Örnek!"

"Ne örneği canım! Baksana, sığır bakıcısı kadın salatalıkları, patatesleri çocuklarına yediyor, bizimkinin umurunda değil... ne bir şey ister, ne de onlara yakınır. Aptalın teki işte!"

Biz çocuklar, Panka'dan aptalca sözler duymadığımız, hatta ondan güler yüz gördüğümüz halde, davranışlarına bir türlü anlam veremiyorduk. Bize huş kabuğundan oyuncak değirmenler, kumbaralar yapardı; ama çiftlikteki herkes gibi, evimizde hep Panka'nın aptallığından söz ederdik. Kimse bunu tartışma konusu bile yapmazdı. Bir süre sonra öyle bir olay yaşandı ki konuyu artık tartışılmaz duruma getirdi.

Çiftliğe disiplinli, sert mi sert yeni bir kâhya tutmuşlardı. Suç işleyeni cezalandırmaktan büyük zevk alırdı. Arabayla sürekli dolaşır, bir terslik var mı yok mu diye her tarafı kontrol ederdi. Bir düzensizlik fark ettiğinde hemen durur, sorumluyu yanına çağırır, emrini verirdi: "Tez idareye koş, muhtara benim gönderdiğimi söyle, sana yirmi beş sopa vursunlar. Eğer bir kurnazlık düşünürsen, akşama iki mislini yersin, ona göre!"

Hiç hazzetmediği için kimse af dilemeye cesaret edemezdi. Cezasını iki katına çıkarırdı. Bir yaz günüydü, kâhya yine arabasıyla dolaşırken, körpe ekinlerin arasında tayların gezindiğini gördü, hayvanlar ekinleri yemekten çok toynaklarıyla çiğniyor, köklerini koparıyordu.

Adamın kanı beynine çıkmıştı.

O yıl taylara bakma görevini ufaklık Petruşa'ya vermişti. Panka'dan patatesleri esirgeyen ve sadece kendi çocuklarına yediren sığır bakıcısı Arina'nın oğluydu. Petruşa o zamanlar 12 yaşındaydı, Panka'dan daha küçük ve çelimsizdi. Bu yüzden ona "ekşimik" diye sataşıyorlardı. Kısacası annesinin şımarık, küçük çocuğuydu işte. İş yapmada da, hakkını aramada da acizdi. Sabahleyin erkenden tayları "çiye" çıkarmıştı, çok üşüyünce yere oturmuş, üstüne kalın bir örtü çekmiş, sıcaktan kendinden geçip uyuya kalmıştı. Taylar da bu sırada ekinlere dalmıştı.

Kâhya olanları görünce Petruşa'yı hemen uyandırdı ve kamçılama başladı:

"İşini Panka'ya devret, hem kendi işine, hem de senin işine bakacak, sen şimdi derhal idareye git ve muhtara söyle, sana yirmi sopa vursun, ben eve dönene kadar bu ceza yerine

getirilmezse, iki misliyle cezalandırırım, anladın mı! " Bunları dedikten sonra çekip gitti. Petruşa hüngür hüngür ağlamaya başladı. Korkudan tir tir titriyordu, çünkü o zamana kadar hiç sopa yememişti.

"Panka, sevgili kardeşim," dedi. "Çok korkuyorum. Söyle, ne yapacağım şimdi?"

Panyuşka, ufaklığın saçlarını okşayarak:

"Ben de korkardım... yapılacak bir şey yok..." dedi. "İsa'yı da hırpalamışlardı."

Petruşa bu kez, daha gürültülü ağlamaya başladı:

"Gitmeye de korkuyorum, gitmemeye de... En iyisi kendimi suya atayım."

Panka onu yatıştırmaya çalışıyordu, sonunda şöyle dedi:

"Tamam, sen dur, benim işime de, kendi işine de bak! Ben şimdi hemen gideceğim; senin için elimden geleni yapacağım! Tanrı da belki seni bağışlar. Ne korkakmışsın, şu haline bak!"

Petruşa:

"Nasıl yapacaksın?" diye sordu.

"Bir yaramazlık düşündüm işte, yapmaya çalışacağım." Panka tarladan geçerek doğru idarenin yolunu tuttu. Bir saat sonra döndü, gülererek:

"Korkma Petka," dedi: "Olan oldu! Hiçbir yere gitmiyorsun. Dayaktan kurtuldun."

Pyotka:

"Ne yapalım, ona inanmak zorundayım!" diye içinden geçirdi ve gitmedi; akşamleyin kâhya muhtarla konuşuyordu:

"Ee, çoban yamağı sabahleyin sopa yemeye geldi mi?"

"Tabi efendim, geldi."

"İyi dövdün mü?"

"Evet, dövdük!"

"İyice mi?"

"İyice."

Olay olup bitmişti. Sopayı yiyen çoban yamağının küçük Pyotr değil, Panka olduğunu sonra öğrendiler. Bu olay yurtlukta ve köyde hemen yayıldı, herkes Panka'yla alay edip duruyordu. Petya'yı da artık kimse dövmüyordu.

Peki, bizim Panka sahiden aptal mıydı?

O sonra da hep böyle yaşadı.

Birkaç yıl sonra Kırım Savaşı çıktı. Köyde gençleri askere yazıyorlardı. Tüm köy yasa bürünmüştü. Kimse savaşın dehşetini yaşamak istemiyordu. Özellikle anneler ağlayıp dövünüyorlardı, herkes kendi oğluna acıyordu.

Panka da delikanlılık çağına gelmişti. Efendisinin yanına varıp şöyle dedi:

"Emir verin beni şehre götürsünler ve askere yazdırsınlar."

"Bunu neden istiyorsun?"

"Öyle işte, birden canım istedi."

"Ama neden? İyice düşün!"

"Hayır, düşünecek zaman yok."

"Neden yokmuş?"

"Etraftaki feryad figânı duymuyor musunuz? Bense Tanrının sevgili kuluyum, ağlayanım yok, gitmek istiyorum."

Onu vazgeçirmeye çalışıyorlardı.

"Kendine bir baksana, çok sakar bir çocuğun. Savaşta belki de herkes seninle alay edecek."

"Bu daha sevindirici ya, gülmek, dövüşmekten daha eğlendiricidir; herkes neşeli olursa, herkes barış içinde olur."

"Kendini avutsan, evinde otursan daha iyi olur!"

Ama Panka, dediğim dedikti:

"Hayır, savaşa gitmek beni daha çok avutacak."

Onu rahatlattılar, şehre götürdüler ve askere kaydettirdiler. Onu teslim edenler köye döndüklerinde, herkes onları soru yağmuruna tuttu:

"Ee, nasıl oldu, bizim aptal orada kaldı ha! Teslim ettikten sonra onu gördünüz mü?"

"Tabii gördük."

"Herhalde ağırkanlı halini görünce herkes Panka'yla dalga geçmiştir."

"Evet, önce alay etmişler; ama o, kendisine verilen iki ruble harçlıkla pazardan börekler alıp arkadaşlarına dağıtmış, kendine almayı aklına bile getirmemiş.... Herkes kafasını sallayıp payının yarısını ona vermiş, bizimki utanmış."

"Ne yapıyorsunuz kardeşlerim!" demiş. "Benim bir isteğim yok, siz yiyin!"

Askerler: "Sen ne hoş adammışsın böyle!" deyip omzunu sıvazlamışlar.

Kışlada sabahleyin herkesten erken kalkıyor, etrafı topluyor, yaşlı askerlerin botlarını temizliyormuş. Herkes onu övüyormuş. Eski askerler:

"Bu delikanlı aptal mıdır, nedir?" diye sormuşlar.

Bizim köylüler:

"Yo, aptal değil," diye hep bir ağızdan cevap vermişler. "Şey... doğuştan böyledir."

Böylece Panka bu aptal haliyle asker oldu. Bütün savaşı "geri hizmette" geçirdi. Başkalarının arkasından çukur kazıp, pisliklerini gömdü. Askerlikten ayrıldıktan sonra, alışkanlığından vazgeçmeyip yine çoban oldu. Bozkır Tatarlarının at sürüsüne baktı.

Penza'dan ayrılıp Tatarların yanına gitti ve yıllarca geri dönmedi. Çok yer dolaştı. Uzaklarda, kurak Rın-Peskov yakınlarında, çok zengin olan Han Jangar'ın bir zamanlar konakladığı yerlerde atlara baktı. Han Jangar, Sura'ya at satmaya gittiğinde uysal tavırlar sergiliyordu ama kendi bozkırında at oynatıyordu. İstedliğini idam ediyor, istediğini bağışlıyordu. İssiz, vahşi çöllerde onu takip etmek olanaksızdı. Başına buyruk bir hayat sürüyordu. Gel gelelim böyle davranan bir tek o değildi; onun gibi dik başlı başka biri daha vardı. Habibullah adlı yavuz bir hırsız onlara katılmıştı. Han Jangar'ın cins atlarını çalıyordu. Uzun zaman yakalanamadı. Bir seferinde Tatarlar arasında kavga çıktı; Habibullah yaralı olarak ele geçirildi. O sırada Han Jangar'ın acele olarak Penza'ya gitmesi gerekiyordu; başka hırsızlara gözdağı vermek amacıyla, kalıp Habibullah'ı yargılayacak ve ona en korkunç cezayı verecek zamanı yoktu.

Han Jangar, Penza'daki pazara yetişmek ve Rus yönetiminin bulunduğu yerlerde Habibullah'la görünmemek için, ellerini ayaklarını zincirleterek yaralı Habibullah'ı Panka'ya teslim etti. Bir at, bir parça darı ve bir tulum su bıraktı. Ayrılmadan önce Panka'ya: "Bana bak!" dedi sertçe. "Bu adamı kendi canın gibi koruyacaksın! Anladın mı?"

"Anlamayacak ne var! Çok iyi anladım, dediklerini aynen yapacağım."

Han Jangar adamlarıyla ayrıldı. Panka Habibullah'la konuşmaya başladı:

"Bak işte, hırsızlığın başına ne işler açtı! Babayiğit adamsın, ama yiğitliğin iyiliğe değil, kötülüğe hizmet ediyor. Senin için en iyisi yola girmek."

"Şimdiye kadar ıslah olmamışsam, bundan sonra hiç olmam, zamanım yok."

"Ne demek zamanım yok! İnsan ıslah olmayı yeter ki istesin, gerisi kendiliğinden gelir... Senin de herkes gibi iyi bir kalbin var: Kötülük yapmayı bırak, Tanrı iyilik yapman için sana yardım edecektir. Sonunda her şey iyi olacak!"

Habibullah dinledikten sonra içini çekti:

"Hayır, artık bunu düşünmek faydasız."

"Neden faydasız oluyormuş?"

"Çünkü zincirler içinde ölümümü bekliyorum."

"Ben de tutar, seni serbest bırakırım."

Habibullah kulaklarına inanmadı. Panka şefkatle gülümseyerek devam etti;

"Seninle dalga geçmiyorum, doğruyu söylüyorum. Han bana, 'seni kendi canım gibi korumamı' emretti. Can nasıl korunur bilir misin? Kardeşim, insan canını esirgememeli, bırak başkaları için acı çeksin, işte bana şimdi bu lâzım; çünkü başkalarının acı çekmesine dayanmam. Seni zincirlerinden kurtaracağım, ata bindireceğim, güvende olacağın bir yere git, kendini kurtar, tekrar kötülük yaparsan, eh, o zaman beni değil, Tanrıyı kandırılmış olursun.

Böyle dedikten sonra eğildi ve Habibullah'ın zincirlerini kopardı. Ata bindirdi:

"Gittiğin yere barış götür!"

Panka, Han Jangar'ın dönüşünü beklemeye başladı; uzun zaman bekledi, pınarın suyu kurudu, tulumdaki su azaldı.

En sonunda Jangar adamlarıyla geldi.

Etrafına bakıp sertçe sordu:

"Habibullah nerede?"

"Serbest bıraktım."

"Nasıl, serbest mi bıraktın? Neler diyorsun sen?"

"Senin emirlerine ve kendi isteğime göre serbest bıraktığımı söylüyorum. Onu kendi canım gibi korumamı emreden sensin. Ben de canımı böyle korurum işte. Yanındaki için acı çeksin diye onu serbest bırakmak istedim... Sen Habibullah'a acı çektirmek istiyordun, ben başkalarının acı çekmesine dayanmam,- onun yerine beni al, bana işkence et! Ruhum böylece huzurlu ve bütün korkulardan uzak olsun! Çünkü ne senden, ne de başkalarından zerre kadar korkuyorum."

Han Jangar gözleriyle etrafı taramaya başladı, sonra başındaki tübetaykayı düzeltti ve adamlarına şöyle dedi:

"Yaklaşın, daha yakınımaya gelin, ne düşündüğümü sizlere anlatacağım."

Tatarlar Jangar'ın etrafını aldılar. Sesini alçaltarak şöyle dedi:

"Panka'yı öldürmemiz bana imkânsız gibi geliyor, çünkü onun ruhunda belki de bir melek var!..." Tatarlar alçak sesle yanıt verdiler: "Evet, ona zarar veremeyiz. Bunca yıl onu hiç anlamamışız; şimdi her şey bir anda önümüzde aydınlanıverdi. Evet, o belki de ermiştir."

Guillaume Apollinaire (1880-1918)

Fransızca'dan Çeviren: Erdoğan Alkan

Polonya kökenli Fransız şairi. Bir aşkın yasadışı ürünü. Çocukluğu Akdeniz kıyılarında geçti. Annesinden, babasından geçen serüvenci bir ruhu var. Gönüllü asker yazılıp Birinci Dünya Savaşı'na katılır. Şakağından aldığı bir yara bedenini güçsüz düşürür. İki yıl sonra Asya gribinden ölür.

Şiir kitapları: *Alkoller* ve *Calligrammes* (Kaligramlar). Ayrıca, başta *Katledilmiş Şair* olmak üzere düzyazı alanında hayli yazıları ve araştırmaları var.

Modernizmin öncüsü olarak bilinir.

Le PONT MIRABEAU

Sous le pont Mirabeau coule la Seine
Et nos amours
Faut-il qu'il m'en souviene
La joie venait toujours après la peine

Vienne la nuit sonne l'heure
Les jours s'en vont je demeure

Les mains dans les mains restons face ... face
Tandis que sous
Le pont de nos bras passe
Des éternels regards l'onde si lasse

Vienne la nuit sonne l'heure
Les jours s'en vont je demeure

L'amour s'en va comme cette eau courante
L'amour s'en va
Comme la vie est lente
Et comme l'Espérance est violente

Vienne la nuit sonne l'heure
Les jours s'en vont je demeure

Passent les jours et passent les semaines
Ni temps passé
Ni les amours reviennent
Sous le pont Mirabeau coule la Seine

Vienne la nuit sonne l'heure
Les jours s'en vont je demeure

MİRABEAU KÖPRÜSÜ

Mirabeau Köprüsü'nün altından Seine Nehri
Ve aşklarımız akar
Bana çok acı çeken insanların
Bir gün güleceğini söyleyen neye yarar

Gel ey gecem çal saatim
Günler geçer ben kalırım

Ellerin ellerimde karşılıklı duralım
Kolumuzun köprüsü
Altından yorgun argın
Ölümsüz bakışları geçerken dalgaların

Gel ey gecem çal saatim
Günler geçer ben kalırım

Aşk da akıp gidiyor bu akan sular gibi
Aşk da akıp gidiyor
Yaşam ne kadar usul yavaş
Umut güçlü yolları hızla tüketiyor

Gel ey gecem çal saatim
Günler geçer ben kalırım

Zaman da tıpkı zsular gibi hep akıp gider
Ama ne giden yıllar
Ne de eski sevdalar geri döner
Mirabeau Köprüsünden sevdalarımız akar. *

Gel ey gecem çal saatim
Günler geçer ben kalırım

Yehuda Amihay

İngilizce'den Çeviren: Onur Behramoğlu

Modern İsrail şiirinin en büyük isimlerinden Yehuda Amihay (1924-2000), Almanya'da doğmuş, ailesiyle birlikte 1936'da Filistin'e göç etmiş, Kudüs'e yerleşmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda İngiliz ordusu Yahudi tugayında, Arap-İsrail savaşlarında İsrail ordusunda savaşan Amihay, kutsal metinler ve İbrani edebiyatı eğitimi gördü, yaşamını öğretmenlik yaparak kazandı. Ted Hughes, onu, "Kitaplarını en sık elime aldığım, yolculuklarda en sık bavulumla koyduğum ve doğal, gerçek ve doyurucu bir şey yazmanın imkânsız görüldüğü anlarda en sık yeniden okuduğum şair" sözleriyle selamlar.

Şiirleri otuzdan fazla dile çevrilen şairin seçme şiirleri, Roni Margulies-Hulusi Özoklav çevirisiyle dilimizde yayımlanmıştır.

WHEN A MAN'S FAR AWAY FROM HIS COUNTRY

When a man's far away from his country for a long time,
his language becomes more precise, more pure,
like precise summer clouds against a blue background,
clouds that don't ever rain.

That's how people who used to be lovers
still speak the language of love sometimes -
sterile, emptied of everything, unchanging,
not arousing any response.

But I, who have stayed here, dirty my mouth
and my lips and tongue. In my words
is the soul's garbage, the trash of lust,
and dust and sweat. In this dry land even the water I drink
between screams and mumblings of desire
is urine recycled back to me
through a complicated pipework.

KİŞİ YURDUNDAN UZAK KALDIĞINDA

Kişi yurdundan uzun süre uzak kaldığında,
dili sadeleşir, saflaşır,
hiç yağmur yağdırmayan bulutlar,
mavi gökteki berrak yaz bulutları gibi.

Bir zamanlar âşık olanlar
bazen yine böyle konuşurlar aşkın dilini -
kısır, her şeyden azade, değişmeyen,
hiçbir karşılık uyandırmayan.

Ama burada durmuş bekleyen ben, ağızım
ve dudaklarım ve dilim kirlidir. Sözcüklerimde
ruhun çöplüğü, şehvetin döküntüsü
ve toz ve ter. Bu çorak toprakta, arzunun
çıgıllıkları ve mırıltıları arasında içtiğim su bile
karmaşık bir boruda işlemekten geçirilip
bana dönen siddiktir.

I LOST MY IDENTITY CARD

I lost my identity card.

I have to write out the story of my life
all over again for many offices, one copy to God
and one to the devil.

I remember the photo taken thirty-three years ago
at a wind-scorched junction in the Negev.

My eyes were prophets then, but my body had no idea
what it was going through or where it belonged.

You often say, "This is the place,
this happened right here," but it's not the place,
you just think so and live in error,
an error whose eternity is greater
than the eternity of truth.

As the years go by, my life keeps filling up with names
like abandoned cemeteries
or like an empty history class
or a telephone book in a foreign city.

And death is when someone behind you keeps calling
and calling
and you no longer turn around to see
who.

KİMLİK BELGEMİ KAYBETTİM

Kimlik belgemi kaybettim.

Yeniden yazmalıyım hayat hikâyemi en baştan

Birçok makama, bir nüsha Tanrı'ya

bir de şeytana.

Negev'de rüzgârla alazlanmış bir kavşakta

otuz üç yıl önce çekilmiş fotoğrafı hatırlıyorum.

Gözlerim peygamberdi o zamanlar, ancak fikri yoktu bedenimin
ne yaşadığına, nereye ait olduğuna dair.

Çok defa, "İşte burası" dersin

"Her şey burada yaşandı" ama orası değildir,

sadece öyle düşünür ve yanılığında yaşarsın,

bir yanılığın ki sonsuzluğu

daha büyüktür gerçeğin sonsuzluğundan.

Yıllar geçtikçe, hayatım isimlerle doluyor

metruk mezarlıklar gibi

ya da anlamsız bir tarih dersi

ya da yabancı bir kentteki bir telefon rehberi gibi.

Ve ölüm, birinin ardınca seslenip

durmasıdır

ve sen artık dönüp bakmazsın bile

seslenen kim diye.

Howard Nemerov

İngilizce'den Çeviren: Gökçenur Ç.

New York'da doğdu. (1920) II. Dünya Savaşı sırasında Amerikan Hava Kuvvetleri'ne bağlı olarak Kanada Kraliyet Birimi'nde Kuzey Denizi üstünde görev yaptı. Çok yönlü bir yazar olarak tanındı. Şiirlerinin yanı sıra romanlar, öyküler, tiyatro oyunları yazdı. 1978'de *Toplu Şiirleri*yle Ulusal Kitap Ödülü'nü ve Pulitzer Ödülü'nü aldı. 1969'dan ölümüne değin (1991) St. Louis'de bulunan Washington Üniversitesi'nde kalıcı Seçkin Şair olarak hizmet verdi.

BECAUSE YOU ASKED ABOUT THE LINE BETWEEN PROSE AND POETRY

Sparrows were feeding in a freezing drizzle
That while you watched turned into pieces of snow
Riding a gradient invisible
From silver aslant to random, white, and slow.
There came a moment that you couldn't tell.
And then they clearly flew instead of fell.

DÜZYAZI İLE ŞİİRİN AYRIMINI SORDUĞUN İÇİN

Serçeler yemleniyordu, dondurucu çisenin,
Rastlantısallığa inen gümüş bir yokuştan düşerken
Kar tanelerine dönüşmesini seyrederken sen.
Bir an geldi, sözcüklerle anlatamıyordun.
Kar taneleri düşmek yerine uçuyordu.

STYLE

Flaubert wanted to write a novel
About nothing. It was to have no subject
And be sustained upon the style alone,
Like the Holy Ghost cruising above
The abyss, or like the little animals
In Disney cartoons who stand upon a branch
That breaks, but do not fall
Till they look down. He never wrote that novel,
And neither did he write another one
That would have been called La Spirale,
Wherein the hero's fortunes were to rise
In dreams, while his walking life disintegrated.
Even so, for these two books
We thank the master. They can be read,
With difficulty, in the spirit alone,
Are not so wholly lost as certain works
Burned at Alexandria, flooded at Florence,
And are never taught at universities.
Moreover, they are not deformed by style,
That fire that eats what it illuminates.

THRESHOLD

When in still air and still in summertime
A leaf has had enough of this, it seems
To make up its mind to go; fine as a sage
Its drifting in detachment down the road.

ÜSLÛP

Flaubert hiçlik hakkında bir roman
Yazmak istiyordu. Romanın bir konusu
Olmayacaktı ve sadece üslûbu düşmesine engel olacaktı,
Tamunun üstünde dolanan Kutsal Ruh ya da
Bindiği dal kırılan ama aşağı bakana
Kadar düşmeyen çizgi film kahramanları gibi.
O romanı hiç yazmadı. La Spirale denen
Romanı da yazmadı ki romanda kahramanın
Düşlerinde başarıları artarken gerçek yaşamı parçalanıyordu.
Buna rağmen, bu iki kitap için
Ustaya teşekkür etmeliyiz. Zorlukla
Okunabilirler, yapayalnız bir ruhla,
Ve tamamıyla yitip gitmemişlerdir
İskenderiyede yanan, Floransada sei basan
Üniversitelerde hiç okutulmayan diğerleri gibi.
Daha da önemlisi çirkinleştirilmemişlerdir,
Üslûp denen aydınlattığı şeyi yiyen şeyle.

EŞİK

Gök sakindi, yaz sessiz
Bundan sıkılan bir yaprak, ayrılmaya
Karar verdi; adaçayından ince
Bir rüzgârla dalından kopup, yola doğru süzüldü.

THE BLUE SWALLOWS

Across the millstream below the bridge
 Seven blue swallows divide the air
 In shapes invisible and evanescent,
 Kaleidoscopic beyond the mind's
 Or memory's power to keep them there.
 "History is where tensions were,"
 "Form is the diagram of forces."
 Thus, helplessly, there on the bridge,
 While gazing down upon those birds-
 How strange, to be above the birds!
 Thus helplessly the mind in its brain
 Weaves up relation's spindrift web,
 Seeing the swallows' tails as nibs
 Dipped in invisible ink, writing...

A PRIMER OF THE DAILY ROUND

A peels an apple, while B kneels to God,
 C telephones to D, who has a hand
 On E's knee, F coughs, G turns up the sod
 For H's grave, I do not understand
 But J is bringing one clay pigeon down
 While K brings down a nightstick on L's head,
 And M takes mustard, N drives into town,
 O goes to bed with P, and Q drops dead,
 R lies to S, but happens to be heard
 By T, who tells U not to fire V
 For having to give W the word
 That X is now deceiving Y with Z,
 Who happens just now to remember A
 Peeling an apple somewhere far away.

MAVİ KIRLANGIÇLAR

Su değirmeninin karşısında, köprü'nün altında
 Yedi mavi kırlangıç
 Sürekli değişimin aklı aşan gücüyle.
 Görünmez, bellenmez biçimlere böldü göğü,
 "Tarih gerilimlerin olduğu yerededir."
 "Biçim güçlerin çizgesidir."
 Bu yüzden, köprü'nün altından
 Geçen kuşlara bakarken çaresiz -
 Nasıl da gariptir kuşlardan yukarıda olmak! -
 Bu yüzden akıl çaresiz, sulardan rüzgârla
 kalkan
 Damlacıkların ağını kurar, kırlangıçların
 kuyruğunun
 Görünmez mürekkebe bir kalem ucu gibi
 daldığını görür, yazmak...

GÜNLÜK DÖNGÜ'NÜN OKUMA KİTABI

A bir elma soyar, B tanrının önünde diz
 çökerken,
 C, D'ye telefon eder, D'nin eli
 E'nin dizlerindedir, F öksürür, G, çim eker
 H'nin mezarına, bilmem neden
 J bir balçık güvercin vurur, K, L'nin başına
 bir copla vururken,
 M hardal alır, N kente iner,
 O, P ile sevişir ve Q ölür,
 R, S'ye yalan söyler, ama T duyar bunu,
 U'ya V'yi işten kovmamasını söyler
 karşılığında Wye söylemeyeceğine söz verir
 şu anda X'in Y'yi Z ile aldattığını
 Kim hatırlıyor şimdi A'nın ne yaptığını
 Uzaklarda bir yerlerde elma soyuyor

CASTING

The waters deep, the waters dark,
Reflect the seekers, hide the sought,
Whether in water or in air to drown.
Between them curls the silver spark,
Barbed, baited, waiting, of a thought--
Which in the world is upside down,
The fish hook or the question mark?

OLTAYI ATMAK

Sular karanlık, sular derin,
Yansıtır arayanı, saklar arananı,
Suda değilse de havada boğulanı.
Aralarında dalgalanır gümüş çingı,
İğneli, yemli, bekleyen, bir düşünceden-
Dünyanın baş aşağı olduğu,
Bir olta iğnesi mi bir soru işareti mi yoksa?

LEARNING BY DOING

They're taking down a tree at the front door,
The power saw is snarling at some nerves,
Whining at others. Now and then it grunts,
And sawdust falls like snow or a drift of seeds.
Rotten, they tell us, at the fork, and one
Big wind would bring it down. So what they do
They do, as usual, to do us good.
Whatever cannot carry its own weight
Has got to go, and so on; you expect
To hear them talking next about survival
And the values of a free society.
For in the explanations people give
On these occasions there is generally some
Mean-spirited moral point, and everyone
Privately wonders if his neighbors plan
To saw him up before he falls on them.
Maybe a hundred years in sun and shower
Dismantled in a morning and let down
Out of itself a finger at a time
And then an arm, and so down to the trunk,
Until there's nothing left to hold on to
Or snub the splintery holding rope around,
And where those big green divagations were
So loftily with shadows interleaved
The absent-minded blue rains in on us.
Now that they've got it sectioned on the ground

It looks as though somebody made a plain
Error in diagnosis, for the wood
Looks sweet and sound throughout. You couldn't know,
Of course, until you took it down. That's what
Experts are for, and these experts stand round
The giant pieces of tree as though expecting
An instruction booklet from the factory
Before they try to put it back together.
Anyhow, there it isn't, on the ground.
Next come the tractor and the crowbar crew
To extirpate what's left and fill the grave.
Maybe tomorrow grass seed will be sown.

There's some mean-spirited moral point in that
As well: you learn to bury your mistakes,
Though for a while at dusk the darkening air
Will be with many shadows interleaved,
And pierced with a bewilderment of birds.

YAPARAK ÖĞRENMEK

Kapımın önündeki ağacı kesiyorlar,
Elektrikli testere köpek gibi hırlıyor,
İnliyor ve domuz gibi hırlıyor,
Bıçkı tozu kar gibi yağıyor, tohum gibi dökülüyor.
Çürümüş, diyorlar bize, yolun çatalında, sert bir
Rüzgârla devrilebilir. Bu yüzden yapıyorlar
Yaptıkları şeyi, her zamanki gibi, bizim iyiliğimiz için.
Kendi ağırlığını taşıyamayan her şey gitmelidir,
Ve ardından konuşuyorlar halkın bekası ve
Özgür toplumun değerlerinden.
Böyle durumlarda yapılan açıklamalarda
Genellikle acımasız bir ahlak dersi var ve herkes kendine
Komşusunun planının, üstüne devrilmeden
Önce kendisini kesip devirmek mi olduğunu soruyor.
Güneşin ve yağmurun altında yüzyıl dayandıktan sonra
Bir sabah gözünü açtığında yerinden sökülme,
Birer birer parmaklarının sonra kollarının koparıldığını görmek,
Çıplak bir gövde ile kalmak, tırmanmak için tutunacak tek dal
Etrafına dolanan ipi tutacak tek budak kalmayana kadar,
Eskiden, konudan konuya atlayan arasözler gibi
Dört bir yana saçılan yeşil dalların yerine
Gölgeler kitabının arasında bırakılmış bir boş sayfa gibi duran
Unutkan mavi yağmurlar üstümüzde.
Şimdi toprağın üstünde dilimlediler gövdeyi.

Öyle görünüyor ki 'çürümüş' tanısı
Basit bir hata esen ve tok sesli bu ağaca koydukları.
Tabii, tabii! bilemezsiniz bunu
Ağacı kesip devirmeden önce. Bunun için
Değil midir uzmanlar. Dev omçanın etrafında
Toplanıp, geri dikebilmek için
Fabrikasından bir kullanma kılavuzu bekliyormuş gibi duran.
Her neyse, ağaç toprağın üstünde değil artık.
Birazdan sökülüp ekibi gelecek, traktörler, kaz ayakları,
Domuz tırnakları, kol demirleri ve manivelalarıyla
Omçayı kökünden sökmek ve doldurmak için mezarı.
Belki yarına çim tohumları ekilmiş olacak.
Ki burada da bir başka acımasız ahlak dersi var:
Hatalarını gömmeyi öğrenmelisin,
Akşam alacakaranlıkta
Gölgeler kitabının arasında boş bir sayfa gibi duracak ağacın yeri
Konmak için gelmiş kuşların şaşkınlığıyla işaretlenmiş.

Tılsımlı Kuyruk (Bir Kızılderili Şiiri)

İngilizce'den Çeviren: Nice Damar

CROW VERSIONS

*

If there is someone above
who knows what happens

You

today I have trouble
give me something to make it
not so

if there is someone inside the earth
who knows what happens

I have trouble today
give me something
to make it not so

whatever makes these things
not just as I am
I have enough

give me just form e

my death

I have enough sadness

(by Double-face)

*

He was there

Old Man Coyote

Water all over the earth
no animals

He looked around
grabbed

and there was a little bird

a swallow
they say

He told it Go down
bring earth

it brought none

Then a crow

Go down
get some mud

it brought none

Wolf

you bring it

it brought none

Old Man said

Nothing I can do

grabbed a duck
then duck gone

it's gone

he said to himself it won't be back
he brought earth

made this world
here

then mud people
mud man
mud woman

at that time
with only that much mud
that was how

Afterward there was a baby
a boy

then he had a baby
a girl

so

as they say again and again
now there was
being born

more people
came to be

you get married
you make others

*

I am climbing

everywhere is
coming up

CROW ÇEŞİTLEMELERİ (1)

*

Eğer yukarıda biri varsa
ne oluyor bilen

Sen

bugün kaygılıyım
bir şey ver bana
böyle olmasın diye

eğer toprağın içinde biri varsa
ne oluyor bilen

bugün sıkıntım var
bir şey ver bana
onu öyle yapmamak için

her ne yapıyorsa bu şeyleri
şimdi tıpkı benim gibi
bende yeteri kadar var

yalnızca benim için ver
ölümümü

hüznüm var yeteri kadar
(iki yüzlü)

*

Oradaydı

Yaşlı Adam Coyote

Tüm yeryüzünün üstündeydi su
yoktu hayvanlar

O baktı çevresine
çabucak kaptı

ve küçük bir kuş vardı

bir kır kırlangıcı
dedikleri

O söyledi kuşa İn diye
toprak getir

hiçbir şey getirmedi o

Sonra bir kargaya
İn dedi
biraz çamur getir

Kurt

sen onu getir

hiçbir şey getirmedi o

Yaşlı Adam söyledi
Yapabileceğim hiçbir şey yok diye

kaptı bir ördeği
sonra ördek öldü

öldü o

adam kendi kendine söyledi dönmeyecek o
diye

toprak getirdi adam

bu dünyayı yaptı
burada

sonra çamur insanları
çamur adamı
çamur kadını

o sırada

yalnızca o kadar çamurla
böyle oldu

Sonra bir bebek vardı
bir oğlan

ondan sonra bir bebeği oldu
bir kız

böylece

onlar yeniden ve yeniden söyledikçe
şimdi burada
doğuruldu

daha çok insan
olmaya başladı

sen evlendin
yaptın başkalarını

*

Tırmanıyorum
her şey

yukarı çıkıyor

Rita Avvad

Arapça'dan Çeviren: Metin Fındıkcı

Filistinli şair ve öykücü. Nasar doğumlu. İngiliz dili ve edebiyatı okudu. Eserlerinden bazıları:

Susunluğa Devrim (Öykü, 1994), *Korkunun Aynası* (Öykü, 1998), *Göçmen Aşkın Günlükleri* (Şiir, 2001), *Rita'yı Kim Tanır* (Şiir, 2003), *Göz yaşlarıma Boğulmadan Önce* (Şiir, 2004).

فلسطين صرخة آخر الليل!!!...

موجوعة هذي الحجارة
 في أيدي
 صغار العصافير
 موجوعة هذي الصخور
 من مناقير النسور
 موجوعة ظلالنا
 على خريطة
 الصقور
 يا أيها الوجع :
 آن الأوان
 لإعلان
 هوية الندى
 يا أيها الوجع :
 آن الأوان
 لعودة
 قراء الفراش
 المرهق
 من قهر الشتات
 آن الأوان
 لتتمو وتتكاثر النوارس
 على ضفافك
 يا فلسطين
 فأنت الحلم الأكبر
 الملقى على
 كفة الموازين
 وأنت الأخصر

الممتد عبر قحط
 المعايير
 وأنت صرخة
 آخر الليل
 يا فلسطين

GEÇENİN SONUNDAKİ ÇIĞLIK FİLİSTİN!...

Ellerimdeki
 Bu taşlar acıtmadı
 Küçük serçeler
 Bu koca kayalıkları acıtmadı
 Akbabanın gagası
 Gölgemizi acıtmadı
 Coğrafyamızın üstündeki
 Şahinler
 Ey acı:
 Renkler
 Açık değil
 Nidanın kimliğinde
 Ey acı:
 Yoksulluğun yatağını
 oluşturan
 Renkler
 Kış hüznünde
 Geri gelmez
 Renkler
 Koynunda
 Tükenir ve akbabalar çoğalır
 Ey Filistin
 Sendeki düşün en büyüğüyle
 Terazide kefesinde
 Yüzleşiriz ve
 Sen yeşillenirsin
 Kuraklığın gözyaşları yayılır
 Ayarlanır
 Senin çığlığını
 Gecenin sonudur
 Ey Filistin!

مَرَايَا
نَظَرَ الْأَوَّلُ
فِي عَيْنِي امْرَأَةً
رَأَى مِرْأَةً عَكَسَتْ ذَاتَهُ
"قَالَ: " أَنْتِ امْرَأَةٌ فَاتِنَةٌ!

نَظَرَ الثَّانِي
فِي عَيْنِي ذَاتَ الْمَرْأَةِ
رَأَى مَا رَأَى الْأَوَّلُ
حِينَ عَكَسَتْ الْمَرْأَةُ ذَاتَهُ
"فَقَالَ: " كَمْ أَنْتِ امْرَأَةٌ مَأْكِرَةٌ!
نَظَرَ الثَّلَاثُ فِي عَيْنِي تِلْكَ الْمَرْأَةَ
رَأَى مَا لَمْ يَرَهُ الْأَوَّلُ وَلَا الثَّانِي
حِينَ نَزَقَتْ الْمَرْأَةُ الْمَوْجَ
مِنْ مَرَايَا عَيْنَيْهَا
فَهَتَفَ: " أَيُّهَا الْمَرْأَةُ
كَمْ أَنْتِ عَذْبَةٌ!!
وَكَمَا الْبَحْرُ حَالِمَةٌ

AYNA

Ayna
Kadının gözlerine
İlk baktığında
Kendisini gördü
Dedi: Sen fitne fesat bir kadınsın!
Kadının kendi gözlerine
İkinci defa baktığında
İlk gördüklerini görmedi
Kendi suretiyle karşılaştığı anda
Dedi: Yalancı bir kadın gibisin!
Üçüncü defa kadının gözlerine baktığında
Birinci ve ikinci defa görmediklerini gördü
Kadın gözlerinden dalgalar
Boşaldığı an
Seslendi: Ey kadın
Denizin düşü gibi
Kaç azapsın sen!

Robert Lowell

İngilizce'den Çeviren: Tamer Gülbek

ABD'li şair. 1917'de Boston'da doğdu, 1977'de New York'ta öldü. Harvard Üniversitesi'nde ve Kenyon College'da öğrenim gören Robert Lowell, İkinci Dünya Savaşı sırasında askere gitmeyi reddettiği için 1943'te hapis yattı. Daha sonra Boston Üniversitesi'nde ve Harvard'da şiir sanatı dersleri verdi. 1970'te, ABD'nin özellikle siyahlara ve Vietnam'a karşı uyguladığı siyaseti protesto etmek için İngiltere'ye yerleşti. Başlıca kitapları: *Land of Unlikeness* (1944), *For the Union Dead* (1964), *History* (1973).

FOR THE UNION DEAD

"Relinquant omnia servare rem publicam."(1)
The old South Boston Aquarium stands
in a Sahara of snow now. Its broken windows are boarded.
The bronze weathervane cod has lost half its scales.
The airy tanks are dry.

Once my nose crawled like a snail on the glass;
my hand tingled
to burst the bubbles
drifting from the noses of the cowed, compliant fish.

My hand draws back. I often sigh still
for the dark downward and vegetating kingdom
of the fish and reptile. One morning last March,
I pressed against the new barbed and galvanized

fence on the Boston Common. Behind their cage,
yellow dinosaur steamshovels were grunting
as they cropped up tons of mush and grass
to gouge their underworld garage.

Parking spaces luxuriate like civic
sandpiles in the heart of Boston.
A girdle of orange, Puritan-pumpkin colored girders
braces the tingling Statehouse,

shaking over the excavations, as it faces Colonel Shaw
and his bell-cheeked Negro infantry
on St. Gaudens' shaking Civil War relief,
propped by a plank splint against the garage's earthquake.

Two months after marching through Boston,
half the regiment was dead;
at the dedication,
William James could almost hear the bronze Negroes breathe.

Their monument sticks like a fishbone
in the city's throat.
Its Colonel is as lean
as a compass-needle.

He has an angry wrenlike vigilance,

a greyhound's gentle tautness;
he seems to wince at pleasure,
and suffocate for privacy.

He is out of bounds now. He rejoices in man's lovely,
peculiar power to choose life and die-
when he leads his black soldiers to death,
he cannot bend his back.

On a thousand small town New England greens,
the old white churches hold their air
of sparse, sincere rebellion; frayed flags
quilt the graveyards of the Grand Army of the Republic.

The stone statues of the abstract Union Soldier
grow slimmer and younger each year-
wasp-waisted, they doze over muskets
and muse through their sideburns...

Shaw's father wanted no monument
except the ditch,
where his son's body was thrown
and lost with his "niggers."

The ditch is nearer.
There are no statues for the last war here;
On Boylston Street, a commercial photograph
shows Hiroshima boiling
over a Mosler Safe, the "Rock of Ages"
that survived the blast. Space is nearer.
When I crouch to my television set,
the drained faces of Negro school-children rise like balloons.

Colonel Shaw
is riding on his bubble,
he waits
for the blessed break.

The Aquarium is gone. Everywhere,
giant finned cars nose forward like fish;
a savage servility
slides by on grease.

(1) "They give up everything to serve the Republic."

BİRLİK ÖLÜLERİ İÇİN

"Relinquunt omnia servare rem publicam."(1)

Eski Güney Boston Akvaryumevi şimdi
bir kar Sahrasında duruyor. Kırık pencereleri tahtalanmış.
Morina şeklindeki bronz rüzgar gülü pullarının yarısını yitirmiş.
Geniş tanklar kuru.

Bir zamanlar burnum camda bir salyangoz gibi sürünürdü;
elim ürperirdi
sindirilmiş, uysal balıkların burnundan çıkan
kabarcıkları patlatmak için.

Elim geri çekiliyor. Aşağı inen karanlığın ve balıkların
ve sürüngenlerin bitkisel âleminin sık sık
hasretini çekiyorum hâlâ. Geçen Mart bir sabah,
Boston Common parkının yeni sivriltilmiş ve galvanizlenmiş

parmaklığına yaslandım. Kafeslerinin ardında,
sarı dinozor kazı makineleri yeraltı garajlarını
oymak için tonlarca lapayı ve çimeni
söküp atarken hırıldıyorlardı.

Park alanları, Boston'un kalbinde
kentsel kum kümeleri gibi eğleniyorlar.
Turuncu, Püriten-balkabağı renkli girişlerden oluşan bir kemer
kazılarla sallanan ürpermiş Eyalet binasını destekliyor,

Garajın depremine karşı
bir kalas süyekle desteklenmiş olan
St. Gaudens'in sallanan İç Savaş kabartmasındaki Albay Shaw'a
ve onun çan-yanaklı Zenci piyadelerine bakıyor bu bina.

Boston'un içinden uygun adımda geçtikten iki ay sonra
alayın yarısı ölmüştü;
açılış töreninde,
William James bronz Zencilerin nefeslerini neredeyse işitebiliyordu.

Bir kılçık gibi takılıyor
şehrin boğazına Zencilerin anıtı.
Albay bir pusula iğnesi kadar
ince orada.

Kızgın, çalığışununkine benzer bir ihtiyata,
bir tazının zarif gerginliğine sahip;

zevkten çekinir
ve mahremiyet için boğulur bir hali var.

Yasak yerde o artık. İnsanın, hayatı seçip öldüğü
o harika özgün gücünün keyfini sürüyor-
siyahî askerlerini ölüme götürürken
sırtını eğemez.

Binlerce küçük kasabanın bulunduğu New England çayırlarında
eski beyaz kiliseler
seyrek, samimi isyanın havasını tutuyorlar; eprimiş bayraklar
Büyük Cumhuriyet Ordusu'nun mezarlıklarını yorgan gibi örtüyorlar.

Soyut Birlik Askeri'nin taş heykelleri
her geçen yıl daha zayıflıyor ve daha gençleşiyor-
ince belliler, tüfeklerin üstünde uyukluyorlar
ve favorilerinin arasında derin düşüncelere dalıyorlar...

Shaw'un babası başka anıt istemedi,
oğlunun bedeninin
zencileriyle birlikte atıldığı ve kaybolduğu
hendek dışında.

Hendek daha yakında.
Son savaşla ilgili hiç heykel yok burada;
Boylston Caddesi'nde, bir reklam fotoğrafı
Hiroşima'nın kaynadığını gösteriyor

bir Mosler Kasası'nın üstünde, "Asırların Kayası"
büyük patlamada sağ kalan. Uzay daha yakında.
Televizyonumun başına çöktüğümde,
Zenci öğrencilerin tükenmiş yüzleri balonlar gibi yükseliyorlar.

Albay Shaw
kendi kabarcığında gidiyor,
huzurlu molayı
bekliyor.

Akvaryumevi gitti. Her yerde,
devasa yüzgeçli arabalar balıklar gibi temkinli ilerliyorlar;
vahşi bir köleleşme
gres yağında kayıp gidiyor.

(1) "Cumhuriyete hizmet için her şeyden vazgeçtiler."

Mihail Yuryeviç Lermontov

Rusça'dan Çeviren: Oktay Selim Karaca

Mihail Yuryeviç Lermontov 1814-1841 yılları arasında yaşadı. 1837 yılının Şubat ayında Puşkin'in ölümü üzerine "Şairin Ölümü" adlı meşhur şiirini yazdı. O da Puşkin gibi hayatını bir düelloda kaybetmiştir. 1828-1841 yılları arasındaki 13 yıllık çalışma hayatında Lermontov lirik şiirler, manzumeler (*Mtsiri*, *Şeytan* vb.), piyesler (*Maskarad*, *İki Kardeş* vb.), Mensur Eserler (*Zamanımızın Kahramanları* vb.) yazmış, Puşkin'le birlikte çağdaş Rus edebiyatının temellerini atmıştır.

СМЕРТЬ

Оборвана цепь жизни молодой,
Окончен путь, бил час, пора домой,
Пора туда, где будущего нет,
Ни прошлого, ни вечности, ни лет;
Где нет ни ожиданий, ни страстей,
Ни горьких слез, ни славы, ни честей.
Где вспоминанье спит глубоким сном.
И сердце в тесном доме гробовом
Не чувствует, что червь его грызет.
Пора. Устал я от земных забот.
Ужель бездушных удовольствий шум,
Ужели пытки бесполезных дум,
Ужель самолюбивая толпа,
Которая от мудрости глупа,
Ужели дев коварная любовь
Прельстят меня перед кончиной вновь?
Ужели захочу я жить опять,
Чтобы душой попрежнему страдать
И столько же любить? Всесильный бог,
Ты знал: я долее терпеть не мог;
Пускай меня обхватит целый ад,
Пусть буду мучиться, я рад, я рад,
Хотя бы вдвое против прошлых дней,
Но только дальше, дальше от людей.

ÖLÜM

Bir gencin, hayat zinciri koptu,
Eve dönüş, vakit geldi, göründü yolun sonu,
Geleceğin olmadığı yere gitme zamanı,
Geçmiş, sonsuz ve yılların olmadığı,
Yoktur orada beklenti ve de ihtirası,
Yoktur orada şöhret, şeref, acı gözyaşı,
Hatıralar orada derin bir uykudadır.
Ve yürek daracık, tabuttan evindedir
Hissetmez, ama kurtlar onu hep kemirir.
Dünya kaygısından yoruldum artık. Yeter.
Ruhsuz gürültüsünün keyfi mi acaba,
Faydasız düşünme çabaları mı acaba,
Yoksa kendini sevenler kalabalığı mı,
Bilgeliklerinden aptallaşmış olanların,
Hileli aşkları mı acaba kızların,
Ölmeden önce büyülüyor beni yeniden?
Yeniden yaşamak mı istiyorum, niçin,
Gönlün eskisi gibi acı çekmesi için
O kadar sevilir mi? Yüce Tanrım,
Biliyordun: daha fazla yok sabrım;
Sarsın vücudumu bütün cehennem,
İşkenceye bile dünden razıyım,
Eskisinden iki kat çok istiyorum, bak,
Uzak olmayı insanlardan, ama daha uzak.

Adrienne Rich

İngilizce'den Çeviren: Gökçe Metin

1929'da Baltimore'da doğan Adrienne Rich ABD'nin en önemli şairlerinden. 1951'de Radcliffe Koleji'nden mezun olduğu yıl "Yale Series of Younger Poets" ödülünü aldı ve bu ödülle birlikte ilk kitabı *A Change of World* yayımlandı. Sonrasında *Necessities of Life* (1966), *Leaflets* (1969) ve *Will to Change* (1971) kitapları çıktı. 1969 yılından itibaren "Kadın Özgürlüğü" hareketinde aktif olarak yer aldı. 1974'de şiir seçkisi *Diving Into the Wreck* "National Book Award" aldı, ancak Rich bu ödülü tek başına almayı reddetti ve susurulan bütün kadınlar adına iki kadın şairle birlikte aldı. 1976'da *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution* eseri yayımlandığı yıl lezbiyen olduğunu açıkladı. 1997'de "National Medal for the Arts" ödülünü reddetti. Reddetme gerekçesini şöyle açıkladı: "Başkan Clinton ya da Beyaz Saray'dan gelen bu ödülü kabul edemem çünkü benim anlayışima göre sanat bu yönetimin ahlaksız politikalarıyla uyuşmuyor..."

OUR WHOLE LIFE

Our whole life a translation
The permissible fibs

and now a knot of lies
eating at itself to get undone

Words bitten thru words

meanings burnt-off like paint
under the blowtorch

All those dead letters
Rendered into the oppressor's language

Trying to tell the doctor where it hurts
like the Algerian
who waled form his village, burning

his whole body a could of pain
and there are no words for this

except himself

TÜM HAYATIMIZ

Tüm hayatımız bir çeviri
caiz beyaz yalanlar

ve yalandan düğümler
çözölmek derdiyle kendini yer

Sözcöklörlö aşınan sözcöklörlö

anlamlar resim gibi yanıp küllö olan
alev lambasının gölgesinde

Bütönlö o ölü sözcöklörlö
çövrölen zorbanın diline

Doktora şurası acıyor demek istemek
tıpkı o Cezayirli gibi
köyünde yanık izleri bırakan, kavrulurken

tüm bedeni bir acı söylencesi
bir sözü de yok ki demeye

kendinden ayrı

THE ART OF TRANSLATION

1

To have seen you exactly, once:
red hair over cold cheeks fresh from the freeway
your lingo, your daunting and dauntless
eyes. But then you lift toward home, mile upon mile
back where they'd barely heard your name
-neither as terrorist nor as genius would they detain you-

to wing it back to my country bearing
your war-flecked protocols-

that was a mission, surely: my art's pouch
crammed with your bristling juices
sweet dark drops of your spirit
that streaked the pouch, the shirt I wore
and the bench on which I leaned.

2

It's only a branch like any other
green with the flare of life in it
and if I hold this end, you the other
that means it's broken

broken between us, broken despite us
broken and therefore dying
broken by force, broken by lying
green, with the flare of life in it

3

But say we're crouching on the ground like children
over a mess of marbles, soda caps, foil, old foreign coins
- the first truly precious objects. Rusty hooks, glass.

Say I saw the earring first but you wanted it.
Then you wanted the words I'd found. I'd give you
the earring, crushed lapis if it were,

I would look long at the beach glass and the sharded self
of the lightbulb. Long I'd look into your hand

at the obsolete copper profile, the cat's-eye, the lapis.

Like a thief I would deny the words, deny they ever
existed, were spoken, or could be spoken,
like a thief I'd bury them and remember where.

4

The trade names follow trade
the translators stopped at passport control:
Occupation: no such designation-
Journalist, maybe spy?

That the books are for personal use
only- could I swear it?
That not a word of them
is contraband- how could I prove it?

ÇEVİRİ SANATI

1

Görmüş olmak seni gerçekten, bir kez:
soğuk elmacık kemiklerine düşen kızıl saçlar, yoldan yeni kopmuş
lehçen, korkunç ve korkusuz
gözlerin. Ama sonra eve gitmek, kilometrelerce
geriye, ismini güçlükle duydukları o yere
-alıkoymazlardı seni terörist ya da dâhi diye-

geriye, ülkemin mil yatağına uçurmak
savaş lekeli protokollerini-

bu bir görevdi, elbette: sanatımın cebi
tıka basa dolu öfke sularıyla
ruhunun tatlı karanlık damlaları
cebin, giydiğim bluzun
ve yaslandığım bankın üzerinden hızla geçen.

2

Bu da diğerleri gibi bir dal sadece
içindeki yaşam ateşiyle yeşil
ve ben bir ucundan tutsam, sen diğerinden tutuyorsun,
yani kırılmış

kırılmış bizim aramızda, kırılmış bize rağmen
kırılmış ve ölüyor bu yüzden
kırılmış zorbalıkla, kırılmış yalanla
yeşil, içindeki yaşam ateşiyle

3

Ama diyelim ki çocuklar gibi çömeliyoruz yere
Bilyelerin, gazoz kapaklarının, yıldızlı kâğıtların birbirine girdiği
-gerçekten değerli olan ilk şeylerin. Paslı kancalar, cam.

Diyelim ki küpeyi ilk ben gördüm ama sen istedin.

Sonra da bulduğum sözcükleri. İşlenmiş lacivert taşı da olsa,
verirdim sana o küpeyi.

Uzun uzun bakardım sahile cama ve kırıklığına
ampulün. Eline bakardım uzun uzun
eskimiş bakır belgisine, griva palangasına, lacivert taşına.

Bir hırsız gibi inkâr ederdim sözleri, onların herhangi bir zamanda
var olduğunu, söylendiğini ya da söylenebileceğini,
bir hırsız gibi gömerdim onları ve gömdüğüm yeri hatırlardım.

4

Ticari ünvanlar ticaret yapar
Çevirmenler durdurulur pasaport kontrolünde
Meslek: yok öyle bir ünvan-
Gazeteci ya da bir ajan?

Kitapların kişisel eşya olduğuna
sadece- yemin edebilir miyim?
Tek bir sözcüklerinin bile
kaçırılmadığını- nasıl kanıtlayabilirim?

Sergey Yesenin (1895-1925)

Rusça'dan Çeviren: Kaşaubiy Miziyev-Ahmet Necdet

НЕ БРОДИТЬ, НЕ МЯТЬ В КУСТАХ БАГРЯНЫХ...

Не бродить, не мять в кустах багряных
Лебеды и не искать следа.
Со снопом волос твоих овсяных
Отоснилась ты мне навсегда.

С алым соком ягоды на коже,
Нежная, красивая, была
На закат ты розовый похожа
И, как снег, лучиста и светла.

Зерна глаз твоих осыпались, завяли,
Имя тонкое растаяло, как звук,
Но остался в складках смятой шали
Запах меда от невинных рук.

В тихий час, когда заря на крыше,
Как котенок, моет лапкой рот,
Говор кроткий о тебе я слышу
Водяных поющих с ветров сот.

Пусть порой мне шепчет синий вечер,
Что была ты песня и мечта,
Все ж, кто выдумал твой гибкий стан
и плечи –
К светлой тайне приложил уста.

Не бродить, не мять в кустах багряных
Лебеды и не искать следа.
Со снопом волос твоих овсяных
Отоснилась ты мне навсегда.

ARTIK DOLAŞMAM VE ÇİĞNEMEM BEN...

Artık dolaşmam, erguvan rengi
Çalı çiğnemem, iz sürmem ben.
Yulaf saçlarıyla bir düş gibi
Sonsuzluğa uçup gittin sen.

Teninde yemişin al suyuyla
Zarifin, hoştun ve benzerdin
Tıpkı pembe bir günbatımına,
Kar gibi aydınlık serperdin.

Gözbebeklerin sararıp soldu,
İnce adın geçti bir ses gibi
Ve bir şalın kıvrımında kaldı
Bal kokan saf ellerin sanki.

Şafak çatıda küçük bir kedi
Gibi pençesini yıkarken,
Dinlerim peteklerin sesini
Rüzgârla şarkılar söyleyen.

Varsın desin mavi akşam bana,
Bir şarkı ve düş olduğunu,
Esnek bir şekil vererek endamına
Dudağın gizi bulduğunu.

Artık dolaşmam, erguvan rengi
Çalı çiğnemem, iz sürmem ben.
Yulaf saçlarıyla bir düş gibi
Sonsuzluğa uçup gittin sen.

Wallace Stevens

İngilizce'den Çeviren: Selahattin Özpabalıyıklar

NUANCES OF A THEME BY WILLIAMS

*It's a strange courage
you give me, ancient star:*

*Shine alone in the sunrise
toward which you lend no part!*

I

Shine alone, shine nakedly, shine like bronze,
that reflects neither my face nor any inner part
of my being, shine like fire, that mirrors nothing.

II

Lend no part to any humanity that suffuses
you in its own light.
Be not chimera of morning,
Half-man, half-star.
Be not an intelligence,
Like a widow's bird
Or an old horse.

WILLIAMS'IN BİR İZLEĞİNİN NÜANSLARI

*Garip bir cesaret bu
bana verdiğın, kadim yıldız:*

*Sen parla tek başına, hiçbir parçanı
ödünç vermediğın gündoğumunda!*

I

Tek başına parla, çırılçıplak parla, tunç gibi parla,
ki ne yüzümü yansıtır ne de varlığımın bir
iç parçasını, ateş gibi parla, ki ayna olmaz bir şeye.

II

Tek parçanı ödünç verme seni kendi ışığıyla
kaplayan bir insanlığa.

Sabahın kimerası olma,
Yarı-insan, yarı-yıldız.

Bir akıl olma,
Bir dulun kuşu

Ya da ihtiyar bir at gibi.

Mel Kenne

İngilizce'den Çeviren: Ipek Seyalioğlu

Şair, çevirmen ve öğretim görevlisi. Çeşitli Latin Amerikalı, İspanyol ve Türk şairlerin şiirlerini İngilizce'ye çevirdi. Saliha Parker'le birlikte Latife Tekin'in *Sevgili Arsız Ölüm* ve *Buzdan Kılıçlar* romanlarını İngilizce'ye kazandırdı. Şiir kitapları: *From the Word, South Wind, Eating the Fruit, and The Book of Ed*.

THE STORM OF THE PASSING CRANES

The tea glass that held its dram
of liqueur sits empty, its rings

of gold lamina worn thin,
rubbed away from the flanged rim

by an absent thumb. Wind gusting
from the southwest toppled

potted plants from a windowsill,
as leaves of a long-outdated calendar

with sultans' portraits flapped
for a while like futile wings

before they once again fell still.
In an apartment nearby, in reply

to no one's question, a voice says,
"Thus we see. It's God's will."

Istanbul, October 9, 2003

GÖÇEN TURNALAR TUFANI

Çay fincanı boş şimdi, içinde
bir yudum likör. kulplarındaki

sarı lamina incelmış,
kenarları silinmiş

olmayan bir parmak tarafından. Anı
esen rüzgâr güneybatıdan, devirdi

pencere önündeki saksı çiçeklerini,
vakti çoktan geçmiş takvimin sayfaları

sultanların portreleriyle uçtu
bir süre beyhude kanatlar gibi,

yeniden durana dek
Yandaki daireden bir yanıt

Sorulmamış bir soruya, bir ses:
"Böylece görmüş olduk. Bunu Tanrı istedi."

GALATA VIEW

A seven-story ocean liner passes silently:
a whole little city slipping by over the waves.

It, too, is full of doubts and worries that,
viewed from this distance, appear not to be.

The greater city doesn't anxiously await its arrival.
It remains, as always, preoccupied, aloof

from itself even-lost too deeply within its maze
of blank-eyed towers and self-involved offices-

to notice how intensely it grieves its fate,
or how intently it wills itself each day, not to be.

GALATA MANZARASI

Yedi katlı bir yolcu gemisi geçiyor sessizce,
tüm küçük bir kent akıyor dalgaların üzerinden.

O da kuşkular ve kaygılarla dolu, bu
uzaklıktan bakıldığında, öyle değilmiş gibi olsa da.

Büyük kent gözlemiyor heyecanla onun yolunu.
Her zamanki gibi, o kadar meşgul aklı, o kadar uzak

kendisine bile, derinliklerinde kaybolmuş kendi labirentindeki
kör bakışlı kulelerinin ve kendisiyle meşgul ofislerinin içinde,

görmüyor ne kadar yoğun kederleniyor kaderine,
ve ne kadar kararlı vasiyet ediyor kendisine her gün, olmamak için.

SOME FRAGMENTS

The whole world is our hospital...

It's always there, it seems,
everywhere:

in the gulls' white wings
that obliquely trim
the cold night air,

in the sterile corridors
of private hospitals
where it is
carefully hidden,

in the signatures woven
implicitly and elegantly
into kilim designs
by village women,

in the crowded streets,
in all the cheap, fanciful wares,
in hawkers' cries drilled
through us,

its patients
and its lonely passersby.

*

It reposes in bottles
of water that wait,
bright and clear,
by the curbsides,

gleaming sunlight,
a steady glare
through the dust streaks on cars,

it stares out
and then just as we pass
again turns away
its face.

As it slips past, it
appears to be as impatient
as we ourselves are
who look for our-
selves inside it

and find only an insistent
blur of reflections
that flash by one by one
and disappear.

İSTANBUL/PARÇALAR

Tüm dünya bizim hastanemiz...

--T.S.Eliot

Daima orada, öyle görünüyor ki
her yerde:

beyaz kanatlarında martıların
küçük küçük kesen
soğuk gece havasını,

steril koridorlarında
özel hastanelerin
orada dikkatlice
saklanan,

dokuduğu imzalarında
köylü kadınların
kilim desenlerine
belirsiz ve şık,

kalabalık sokaklarda,
ucuz, ufak tuhaf eşyalarda,
çerçilerin çiğirttilerinde
delip geçen bizi

biz hastalarını
tek başına geçip gidenleri.

*

Dinleniyor o içinde şişelerin,
bekleyen suyla dolu,
parlak ve temiz,
kaldırım kenarlarında,

parlayan gün ışığı
daimi cırtlak bir parlaklık
arabaların üstündeki toz şeritlerinde,

o gözlerini dikip bakıyor
ve biz geçerken
yine çeviriyor öte yana
yüzünü.

*

Geçip giderken o
sabırsız gözüküyor
tıpkı onun içinde
kendimizi arayan
bizler gibi

ve yakalıyoruz yalnızca ısrarlı
bulanıklığını yansımaların
bir an birer
birer çakıp sönen
ve yok olan.

ONE DAY IN THE CITY

I understood
that I wasn't so much worried
about dying anymore.

I'd already examined
most of the burning questions,
and now-it was another late evening-
again sat watching the yangin*
while doves pecked away
at the grain I'd sprinkled
along the sill.

Above them rose the peaceful
panorama of the first hill,
with all its historic shells,
as if it were the stage set
for some long-planned
but as yet unmade movie.

I watched as a seagull
shat leisurely on the hospital roof
in the foreground, providing a perfectly
natural answer to all that-
or so it seemed then to me.

And I went on drinking
Scotch and smoking cigarettes
while looking out over this strange, illusory
city.

Or was it only me?

Maybe, I told myself,
I was already dead, a shade
that had been transported
to a place where watermelon vendors
roved the streets in trucks,
their voices blaring from loudspeakers,
Karpuz! Karpuz!, like a chant,

and other men sang out,
as if in response, Gel! Gel! Gel!**,
and the place I thought I was in
was only as real as I imagined
the world dreaming that it
would someday be-
or as I was now pretending to be.

Depressed by these
new questions, I suddenly
looked up to see a ferry boat
plowing along through the waves,
trailing behind it a broad wake
like a long, furry, white tail-
beside it wavetips brushed lightly
by bright bits of flame-
before it disappeared at last
into the window frame
and another part of the sea
I couldn't see
but knew was there,
and would, surely, the next day,
again be.

*Yangin means "fire" in Turkish, but it also refers
to the fiery reflection of the setting sun on
windowpanes.

**Gel means "come" in Turkish. It is often heard
on the street as men direct drivers who are
trying to park vehicle

ŞEHİRDE BİR GÜN

Anladım ki
çok endişe duymuyorum
ölümden artık.

Çoktan tartmıştım
birçok yakıcı soruyu
ve şimdi -yine başka bir gece-
oturmuş yangını seyrediyordum
kumrular gagalıyordu
serptiğim yemleri
pencere önüne

Arkalarında yükseliyordu huzur
dolu ilk tepenin manzarası
bütün o tarihi kabuklarıyla,
sanki hazırlanmamış bir sahnesiydi
çok önce planlanan
henüz çevrilmemiş bir filmin.

Bir martıyı seyrettim
Kaygısız pisliyordu hastane damına
ön planda, doğal, kusursuz
bir tepkiydi olan bitene-
o zamanlar gözüme öyle görünmüştü.

Ve yudumlamaya devam ettim
viskimi, sigara içmeye
bu garip, hayali şehri izlerken.

Yoksa benim hayalim miydi?

Belki dedim kendi kendime
ben çoktan ölüyüm, bir karaltı
ışınlanmış
bir yere, karpuzcuların kamyonunda dolaştığı,
seslerinin hoparlörden bangıradığı
Karpuz Karpuz diyerek, bir şarkı gibi,
ve ötekilerin onları şarkıyla
yanıtladığı, Gel, Gel, Gel

ve kendimi düşlediğim bu yer
dünyanın bir gün olacağını
hayal ettiğim kadar gerçekte-
ya da şimdi öyleymişim gibiydi

Bunları düşünürken
huzursuzluk veren bu yeni soruları,
başımı kaldırdım birdenbire.
Bir feribot dalgaları yararak gidiyordu,
arkasında geniş bir dümen suyu bırakarak
uzun, tüylü, beyaz bir kuyruk-
yanında dalga uçları hafifçe yalayıp geçiyordu
parlak alev parçacıklarıyla-
sonunda gözden kaybolmadan önce
pencere çerçevesinde
görmüyordum
denizin başka bir tarafını da
ama biliyordum oradaydı,
ve elbette, ertesi gün yine orada olacaktı

FATE: ONE EXPLANATION

A shirt that may not fit right,
that you bought anyway,

one evening just before
the store closed, because

you liked how it looked,
lying quietly below the line

of mannequins smiling back
at you from the garish display.

And, through the glare on
the glass standing before you,

there, in the emptiness
behind your face, you saw

reflected, like a memory,
the scene of a darkened street.

KADER: BİR AÇIKLAMA

O gömlek oturmayabilir üzerine
öylesine almış olduğun,

bir akşam dükkân kapanmadan
hemen önce, çünkü

görünüşünü sevdiğin,
uzandığın sessizce altında

sana gülümseyen mankenleriyle
cafcaflı teşhirin.

Ve göz kamaştırıcı ışığından
önündeki vitrinin,

orada, boşluğunda
gerisinde yüzünün, gördün

yansımasını, bir anı gibi,
kararmış sokağın.

Juan Carlos Mestre

Ispanyolca'dan Çeviren: Çağla Soykan

HISTORIA SECRETA DE LA POESIA

Al octavo día los poetas despreciaron la serpiente, Ilhan Berk añadió entonces una torre al Mar de Galilea, el ciervo fue al mercado, la luz afiló su noticia en las columnas. El viento todavía no inclinaba el humo, no había moscas en el matadero. Al día siguiente el cielo de las floristas se alargó hasta el primer centenario, la tierra se desnudó, Ilhan pensó en todas las cosas que no había hecho.

Era el séptimo día, es decir, un huevo de alondra. Ilhan se avergonzaba ante su saber porque no llovía y la rama de olivo ya había sido cortada. Entonces llevó a sus hijos al cine, fue al taller del zapatero, compró panecillos. Cayó la noche como una pelota de goma en el patio de al lado. Ilhan la recogió y la puso en la puerta del sexto día para que juagaran Ivy, Leyla y Ahmet.

Así fue, llegó el quinto día preguntando dónde vendían pescado, la hija del afilador fue en bicicleta a llevarle pan a su erizo, las rosas salieron del aburrimiento, el amarillo eligió su oficio.

Deprisa se hizo la noche cuarta, salieron los rebaños sobre las chimeneas, la luna pacía con las gacelas y membrillos olían como los bazares. Ilhan hizo café de higo, pensó en una llave y se acostó.

Al tercer día se oyó decir que alguien había inventado una silla, Ilhan miró al sol, se acordó del desierto y le envió una carta. Le había crecido la barba como un jardín y fue a dar una vuelta por Estambul.

Era ya la vispera del primer día cuando una mujer preguntó la hora en qué habría de nacer su hijo. Tenía la cara pálida como las manos de las lavanderas. Eso quiere decir que alguien podía hervir agua y regarlos geranios al levantarse, también ir a una isla y regresar. Ya casi era hoy.

Las gallinas cantaban, sus patas eran azules como la historia de un viaje contado en la cantina. "Puede oirse el cielo", dijo.

Al día siguiente Ilhan se puso una camisa blanca y descansó.

ŞİİRİN GİZLİ TARİHİ

Sekizinci gün şairler yılanı hor gördüler, o zaman İlhan Berk Galile Denizi'ne bir kule ekledi, geyik pazara çıktı, bilgisini sütunlarda bile di ışık. Rüzgâr eğmiyordu dumanı daha, mezbaha sineklenmemişti. Ertesi gün çiçekçilerin boynu ilk yüzyıla kadar uzadı, yeryüzü soyundu, İlhan yapmadıklarını düşündü.

Yedinci gündü, bir tarlakuşunun yumurtası yani. İlhan bilgisi karşısında utanıyordu, çünkü yağmur yağmıyordu ve zeytin dalı çoktan kesilmişti. O zaman çocuklarını sinemaya götürdü, ayakkabıcının atölyesine gitti, sandöviç ekmekleri aldı. Gece yan avluya düşen lastik bir top gibi indi. İlhan onu aldı ve altıncı günün kapısına koydu, Ivy, Leyla ve Ahmet oynasınlar diye.

Böyle geldi beşinci gün, nerede balık satıldığını sorarak, bileycinin kızı bisikletine binip kirisine ekmek götürmeye gitti, güller sıkıntından kurtuldu, sarı rengi mesleğini seçti.

Dördüncü gece çabuk geldi, sürüler bacalara çıktı, ay ceylanlarla birlikte otliyordu ve ayvalar pazarlar gibi kokuyordu. İlhan incir kahvesi yaptı, bir anahtar üzerine düşündü ve yattı.

Üçüncü gün birinin bir sandalye icat ettiği duyuldu, İlhan güneşe baktı, çölü anımsadı ve ona bir mektup yolladı. Sakalı uzamıştı bir bahçe gibi ve İstanbul'u dolaşmaya çıktı.

Birinci günün arifesiydi artık bir kadın çocuğunun ne zaman doğması gerektiğini sorduğunda. Yüzü çamaşırcıların elleri gibi solgundu. Bu demektir ki biri su kaynatabilir ve kalkınca sardunyalara su verebilirdi, üstelik bir adaya gidip geri dönebilirdi. Neredeyse artık bugündü.

Tavuklar ötüyordu, meyhanede anlatılan bir yolculuk hikâyesi gibi maviydi ayakları. "Gökyüzü duyulabilir" dedi.

Ertesi gün İlhan beyaz bir gömlek giydi ve dinlendi.

Erich Mühsam (1878-1934)

Almanca'dan Çeviren: Oğuz Tarihmen

Berlin'de bir Yahudi ailesinin çocuğu olarak dünyaya geldi. Lisedeiyken sosyalist bir dergiye okulu hakkında verdiği raporlardan dolayı okuldan atıldı. Önce eczacılık, daha sonra *Garip Şeytan* adlı anarşist dergide yazıişleri müdürlüğü yaptı. 1909'dan itibaren Münih'e yerleşti ve burada soyalist görüşlü Grup Eylem ve Grup Anarşist derneklerini kurdu. 1910'da tutuklanarak gizli işler çevirmek suçuyla yargılandıysa da serbest bırakıldı. Münih Kabaresi'nde ve *Simplicissimus* gibi zamanının ünlü mizah dergilerinde çalıştı. Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru siyasi görüşleri yüzünden ve vicdani redçilikten dolayı altı ay hapis yattı. Hapisten çıktığında savaş sona ermişti.

1919'da Münih'te Devrimci İşçi Kurumu'nun üyesi olarak Bavyera'da bir meclis cumhuriyeti kurulması fikrini savundu. Bu cumhuriyetin ordu tarafından lağvedilmesinin ardından hareketin elebaşılardan biri olarak 15 yıl hapse mahkum edildi. 1924'de affa uğradı. Hapisten çıktıktan sonra Berlin'e dönerek *Fanal* adında anarşist bir dergi çıkardı. 1925-29 yılları arasında Alman Komünist Partisi'ne yakınlığıyla bilinen ve savaş esirlerine yardım eden Kızılyardım kurumu için çalışmaya başladı. Bu yüzden Alman Anarşistler Federasyonu'ndan atıldı. 1929'da siyasi düşünce farklılıklarından dolayı Kızılyardım'dan ayrılan Mühsam, faşistlerin Almanya'da iktidarı ele geçirmelerinden çok kısa bir süre önce, 1932 senesinde, "Toplumun Devletten Kurtarılması - Komünist Anarşizm Nedir?" başlıklı ünlü makalesini yayımladı.

Faşistlerin iktidara gelmelerinden kısa bir süre sonra 1933 yılında tutuklanarak Oranienburg Toplama Kampı'nda öldürüldü. Ölümü basına "Yahudi Erich Mühsam gözaltında kendini astı" şeklinde yansıdı. Şiirleri ve diğer eserleri, ancak ölümünden sonra yayımlandı.

Eserlerinden bazıları: *Eşcinsellik: Zamanımızın Ahlak Tarihi'ne Bir Katkı* (1903), *Çöl* (Şiirler, 1904), *Krater* (Şiirler, 1909), *Yudas* (İşçi Tiyatrosu, 1921), *Devrim* (Mücadele Türküleri, Marşlar ve Taşlamalar, 1925), *Alarm* (Manifestolar, 1925) .

KRIEGLIED

Sengen, brennen, schießen, stechen,
 Schädel spalten, Rippen brechen,
 spionieren, requirieren,
 patrouillieren, exerzieren,
 fluchen, bluten, hungern, frieren ...
 So lebt der edle Kriegerstand,
 die Flinte in der linken Hand,
 das Messer in der rechten Hand -
 mit Gott, mit Gott, mit Gott,
 mit Gott für König und Vaterland.

Aus dem Bett von Lehm und Jauche
 zur Attacke auf dem Bauche!
 Trommelfeuer - Handgranaten -
 Wunden - Leichen - Heldentaten -
 bravo, tapfere Soldaten!
 So lebt der edle Kriegerstand,
 das Eisenkreuz am Preußenband,
 die Tapferkeit am Bayernband,
 mit Gott, mit Gott, mit Gott,
 mit Gott für König und Vaterland.

Stillgestanden! Hoch die Beine!
 Augen gradeaus, ihr Schweine!
 Visitiert und schlecht befunden.
 Keinen Urlaub. Angebunden.
 Strafdienst extra sieben Stunden.
 So lebt der edle Kriegerstand.
 Jawohl, Herr Oberleutenant!
 Und zu Befehl, Herr Leutenant!
 Mit Gott, mit Gott, mit Gott,
 mit Gott für König und Vaterland.

Vorwärts mit Tabak und Kümmel!
 Bajonette. Schlachtgetümmel.
 Vorwärts! Sterben oder Siegen!
 Deutscher kennt kein Unterliegen.
 Knochen splintern, Fetzen fliegen.
 So lebt der edle Kriegerstand.

Der Schweiß tropft in den Grabenrand,
 das Blut tropft in den Straßenrand,
 mit Gott, mit Gott, mit Gott,
 mit Gott für König und Vaterland.

Angeschossen - hochgeschmissen -
 Bauch und Därme aufgerissen.
 Rote Häuser - blauer Äther -
 Teufel! Alle heiligen Väter! ...
 Mutter! Mutter!! Sanitäter!!!
 So stirbt der edle Kriegerstand,
 in Stiefel, Maul und Ohren Sand
 und auf das Grab drei Schippen Sand -
 mit Gott, mit Gott, mit Gott,
 mit Gott für König und Vaterland.

SAVAŞ ŞARKISI

Yakmak, yıkmak, vurmak, sokmak,
kafaları yarmak, kaburgaları kırmak,
casusluk yapmak, zapt etmek,
tatbikat yapmak, devriye gezmek,
küfretmek, kanamak, aç kalmak, üşümek ...
Böyle yaşar asil asker sınıfı işte,
tüfek sol elde,
bıçak sağ elde
Tanrı'yla, Tanrı'yla, Tanrı'yla,
Tanrı'yla kral ve anavatan için diye.

Balçık ve gübre şerbeti yataktan
Yüzükoyun atağa!
Aralıksız ateş - el bombaları
Yaralar - cesetler - savaş kahramanlıkları
Bravo, cesur askerler!
Böyle yaşar asil asker sınıfı işte,
Liyakat nişanı sallanır Prusya ipinde,
Yiğitlik sallanır Bavyera ipinde,
Tanrı'yla, Tanrı'yla, Tanrı'yla,
Tanrı'yla kral ve anavatan için diye.

Hazrol! Kaldırın kıçınızı!
Ulan domuzlar, açın gözlerinizi!
Muayeneden geçirildi ve kötü bulundu.
Tatiller iptal. Kaldı burda bağlandı.
Ceza olarak da herkese yedi saat ek iş sağ-
landı.
Böyle yaşar asil asker sınıfı işte,
Binbaşım başüstüne!
Yüzbaşım başüstüne!
Tanrı'yla, Tanrı'yla, Tanrı'yla,
Tanrı'yla kral ve anavatan için diye.

İleri, tütün ve çemenle!
Süngüler. Çarpışın göğüs göğüse!
İleri! Ya ölüm, ya zafer!
Yenilmek bilmez Alman asker.
Parçalar kemikleri, hallaç pamuğu gibi atar.

Böyle yaşar asil asker sınıfı işte.
Damlar ter mezarın kenarına,
Damlar kan sokağın kenarına,
Tanrı'yla, Tanrı'yla, Tanrı'yla,
Tanrı'yla kral ve anavatan için diye.

Vuruldu - havaya savruldu,
Karnı, barsakları yarıldı açıldı.
Kırmızı evler - mavi esir
Hay aksi şeytan! Bütün ölülerin kutsal
ruhları adına! ..

Anne! Anne! Doktor çağır!..
Böyle ölür asil asker sınıfı işte.
çizmeleri, ağız ve kulakları kum içinde,
ve üç kürek kum, mezarı üstüne
Tanrı'yla, Tanrı'yla, Tanrı'yla,
Tanrı'yla kral ve anavatan için diye.

WAS IST DER MENSCH?

Was ist der Mensch? Ein Magen, zwei Arme,
ein kleines Hirn und ein großer Mund,
und eine Seele - daß Gott erbarme! -

Was muß der Mensch? Muß schlafen und denken,
muß essen und feilschen und Karren lenken,
muß wuchern mit seinem halben Pfund.
Muß beten und lieben und fluchen und hassen,
muß hoffen und muß sein Glück verpassen -
und leiden wie ein geschundner Hund.

İNSAN NEDİR?

İnsan Nedir? Bir mide, iki kol,
bir ufak beyin ve bir koca ağız,
ve bir ruh ki - aman Allah göstermesin!

Ne yapar mecburen insan? Uyur ve düşünür,
yemek yer ve pazarlık eder ve kağıt sürer,
tefecilik yapar yarım lirayla.
Dua eder ve sever ve küfreder ve nefret eder,
umut besler ve şansını kaçıırır,
ve derisi yüzülmüş bir it gibi acı çeker.

DER ANARCHISTERICH

War einst ein Anarchisterich,
der hatt den Attentatterich
Er schmiß mit Bomben um sich rum;
es knallte nur so: bum bum bum.

Einst kam der Anarchisterich
an einen Schloßhof fürstlich,
und unterm Rock verborgen fein
trug er ein Bombombombelein.
Nach Haus kam Serenissimus,
sprach: Omnia nos wissimus,
und sprach viel weise Worte noch,
daß alles rings nach Weisheit roch.

Jedoch der Anarchisterich
mit seiner Bombe seitwärts schlich
und schmiß sie Serenissimo
unter den Rokokopopo.
Und rings war alles baß entsetzt,
Durchlaucht hat sich vor Schreck gesetzt,
indes der Anarchisterich
durch eine Seitentür entwich.

Nur einer sprang beherzt herbei,
zu helfen, was zu helfen sei.
Doch sprach er bleich: Volk, höre nur,
's ist ne Bomb-onniere nur.
Rings aber lag man auf dem Knie
und heulte, jammerte und schrie
und betete: Du lieber Gott,
schlag doch die Anarchisten tot!

Drum merk dir, Anarchisterich,
heil dich vom Attentatterich.
Kommst du zu Hofe fürstlich,
geht's für dich fürchterlich.

ANARŞİST ERICH

Vaktinde varmış anarşistimsi bir Anarşist Erich,
Elinden kaçarmış suikastler, eli kolu tutmaz Suikast Erich.
Bombalarmış etrafı durmadan,
Bombalar patlarmış bom bom bam!

Günün birinde gelmiş anarşistimsi Anarşist Erich
Bir sarayın bahçesine ki krallara layık, peh peh,
Cepkeninde saklı paklı ufacık ,
Varmış bir bom bom bombacık.

Eve gelmiş Serenissimus,
Demiş "Omnia nos wissimus!" -
Ve daha öyle bilgece sözler kalkmış ki etmeye,
Her yer başlamış buram buram bilgelik kokmaya.

Yandan yandan Anarşist Erich lakin
Elde bomba sokulup usul usul sessiz sakin,
Atıvermiş bombayı Serenissimo'nun
Altına o rokoko poposunun.

Herkesi bir kemali dehşet almış,
Altesin ödü kopmuş, oturmuş kalakalmış,
Bizim anarşistimsi Anarşist Erich de aradan
Pır tüyüvermiş yan kapıdan.

Ama atılmış gözü pek adamın biri ortaya
Kurtaracak ne varsa kurtarmaya -
Fakat şaşırılmış ve demiş ki: Dinle bak
Bir bomb-on şeker kutusuymuş yahu bu bi tek.

Etrafında herkes dize gelmiş ama
Ağlamakta, sızlamakta, haykırmakta
Dua ediyorlar: Ah Tanrım
Al canını şu anarşistin!

O yüzden iyi belle, anarşistimsi Anarşist Erich!
Elin kolun tutsun, yola gel Suikast Erich!
Krallara layık sarayın bahçesine olursan gelecek
Bundan böyle sonun çok fena olacak!

Melayê Cizîrî

Kürtçe'den Çeviren: Selim Temo

Bextiyan aşiretinden olan Melayê Cizîrî, 1566 yılında Cizre doğdu. Asıl adı Şêx Ehmedê kurê Şêx Mihemedê Cizîrî olan şair, ilk derslerini bir alim olan babasından aldı. Ardından Diyarbakır'ın Sitrabas köyünde Mele Taha'ya intisab etti ve ondan desturnâme aldı. Oradan Hasankeyfe geçerek buradaki medresede fakihlere ders verdi. Dinî eğitim için Arap ülkeleri ve İran'a gittiği belirtilmektedir. Sonra Cizre'ye döndü ve buradaki Medreseya Sor'da hocalık yaptı. Öğrencilerinden birisi de, ünlü Kürt şairi Feqîyê Teyran'dır. Mela ve Nişanî gibi mahlaslar da kullanan ve 1640 yılında Cizre'de ölen şairin mezarı, halk tarafından kutsal bir ziyaretgâh olarak kabul edilmektedir. Cizre Mîri'nin saray şairi olan ve Mîri'nin kız kardeşiyle evli olan Melayê Cizîrî, halk arasında "Reyis-ul Şuara" olarak anılır. Melayê Cizîrî yalnızca Kürt şiirinin değil, klasik Doğu şiirinin de anlaşılması en güç şairlerinden biridir. Divanıyla ilgili olarak farklı dillerde çok sayıda şerh yazılmıştır.

ROJA LI ŞERGE

Kes nedyê sehergeh ku çî nazikweres î tu
Me j'belgê gul û nêrgizê sermestî bes î tu

Zanim ne tenê ku yedê beyza tu didêrî
Wer xweş ke şehîdên xwe, ku 'Îsanefes î tu

Rûh î, tu cism î, ji cemalê bi çî îsm î?
Reng, rengê te bê keşf û şuhûdê, çî kes î tu?

Roj î tu li Şerqê, bi cemala xwe diberiqî
Billah ku ji ser çeşmeyê eqdes qebes î tu

Bêje, ji çî nûrê û tecella li çî Tûr î?
Geh-geh li sera perdeyê can multemes î tu

Şemsa felek î, ya melek î, hêjî nizamim!
Hûrî û perî, ya bi xwe Rûh-ul Qudus î tu

Cana ceres û rehberê 'îşqa te ez im qet
Ageh bi fîxan û herekatê ceres î tu

Ma yek nefesek min dibitin bê tû wucûdek
Dê bê te çî bim? hem tu rûh î, hem nefes î tu

'Îşqa te, me go: *Zêrîsîfet dikirin?* Go:
İksîr e evîna me bi 'eynî û mes î tu

Min go: *Ji nîgaran tu gul î, bes bişikuh be*
Zanim ne muhîb, her ne kes û xar û xes î tu

Ey horîşiriştê, li me xweş meywe te ber kir
Cennat e wîsala me û atesperes î tu

Min go: *Di şeva şubhê nucûman bi tewaf in*
Go: *'Îşwe dizanin bi çî qest û hewes î tu*

Min go: *Me bi fîxan vedênakin ji derê te*
Go: *Em ji nebat in, û li teb'ê meges î tu*

Min go: *Ji kemenda serê zulfa te verest im*
Perwazê lebê le'lê me, go: Ger veres î tu

Yek dem ve nehiştim te di hamûnê fîraqê
Bê hemdemê derdan. Go: Çi feryadires î tu?

Min go: *Ji dilê şubhê bixûrê xweş te bi ker kir*
Ker kir bi du le'lên xwe şeker. Go: 'Edes î tu

Min go: *Li ruxan in, ne ku keçrêw wek ferezîn*
Şah gote min: Kîş, mat, li bazê feres î tu

Min go: *Te divê ser ji rêqîbî bibirim ez*
Go: Min diye, zanim dibirî jê, meqes î tu

Ta çendî bi xef bade binoşî weh nefes da
Îca bi def û ney were mêrê 'esês î tu

Min go: *Ji qedîm ez meya 'işqa te dinoşim*
Go: Min ji 'uşşaqan ne tenê meyteles î tu

Min go: *Di şevan şubhê şemalan weh disojin*
Perwanesîfet. Ca here, bê sewt û hiş î tu

Min go: *Beser û quwetê sem'a me tu yî, go:*
Zanin te em in rûh û mucerred qefes î tu.

Te ji zulfê butan sihet Mela reştir e tali'
Yara te seher bêt û bîret, pê nehisî tu!

DOĞU'DAKİ GÜNEŞ

Kimse görmez, ki sabahları nasıl güzel olursun sen
Sarhoş eden güller ve nergislerden bize yetersin sen

Yalnız yed-i beyzâya (1) sahip değilsin, bilirim bunu
Hoş kıl şehidini, İsa'nın hayat veren nefesi, sen

Ruh musun, hangi güzelliikle anılırsın, yok cisim mi?
Rengârenk ve farklı görünürsün, söyle kimlerdensin sen

Doğu'daki güneşsin, parıldarsın kendi güzelliğinle
Billahi, kutlu çeşmenin kaynağından alınmışsın sen

Söyle, hangi nurdansın ve hangi Tûr'da ettin tecelli
Bazen cânın o büyük köşkünde arzu edilensin sen

Gökteki güneş mi, yok melek misin, bilmiyorum hâlâ
Huri misin, peri misin, ah yoksa Cebrail misin sen?

Ey Can! Aşkının çanı ve rehberi bir benim daima
Çanın hareketinden, feryadından haberdar mısın sen

Sensiz bir nefeslik olsun varlığım olabilir mi hiç
Sensiz ne olabilirim ki, hem ruh, hem de nefessin sen

Aşkınla dedik ki: *Neden bizi altın gibi sararttın?*
Dedi: *Iksirdir aşkımız, amma özünde bakırsın sen*

Dedim ki: *Resimler içinde gülsün, bu görkem sana yeter*
(Dedi) *Bilirim seven değil, amma çalı çırpısın sen*

Ey huri tabiatli, sen güzel meyveler sundun bize
Vuslatında cennetler var ve fakat ateşperestsin sen

Dedim: *Yıldızlar gibi seni tavaf ederiz gecede*
Dedi: *İşve bilirsin; kastın ne, hangi hevestesin sen*

Dedim ki: *Kılıçla bile sökemezler kapından bizi*
Dedi: *Biz çiçeğiz, oysa böcek yaradılışlısın sen*

Dedim: Zülf tepesindeki kementten geçtim, azadeyim
Lâl dudaklarına pervaneyim, dedi ki: Serbestsin sen

Bir an bile hayalin terk etmedi ayrılık çölünde
Gelesin dert ortağı. Dedi: Neden feryad edersin sen

Dedim ki: Güzelce erittin buhura benzeyen gönlü
Avuttun her iki lâl dudağınla. Dedi: Merceksin sen

Dedim ki: Rok yaptım, eğri giden Vezir değilim asla
Şahım dedi ki: Şah çektim sana, mat oldun, bir piyonsun sen

Dedim ki: Ne dersin, rakibten selam sabahı keseyim mi?
Dedi ki: Gördüm ve biliyorum; kesen bir makassın sen

Gizli gizli ne kadar bade çeksen de bir nefes gibi
Artık tef ve neyle çık da gel, bekçilerin mirisin sen

Dedim: Ezelden beridir aşkının meyini içerim
Dedi: Sarhoş âşıklarım içinde yalnız değilsin sen

Dedim ki: Geceleri mumlar gibi yanıp tutuşurum
(Dedi) Pervane yüzlü, git hele, sessiz sedasızsın sen

Dedim: Ah, sensin gözün gördüğü, kulağın işittiği
Dedi: Biliniz, ruhun biziz, yalnızca bir kafessin sen

Putun zülfünden sana düşen en karasıdır ey Mela!
Yâr seher vakti gelir gider, âh, daha bilmiyorsun sen!

Nichita Stanescu

Romence'den Çeviren: Erkut Tokman.

31 Mart 1933'de Ploeşti'de doğdu. 1952 yılında Bükreş Üniversitesi Filoloji Fakültesi'ne girdi. 1957-1960 yılları arasında *Gazeta Literara*'da redaktör olarak çalıştı. 1960 yılında ilk şiir kitabı *Sensul iubirii* (Aşk duygusu) yayımladı. 1969 yılında Finlandiya, İtalya ve Fransa'yı ziyaret etti. 1975 yılında uluslararası "Herder" şiir ödülünü kazandı. 1960-1970 yılları arasında gelişen Romen neo-modernizminin öncüsü oldu. 1978 yılında yayınladığı *Epica Manga* adlı şiir kitabı ile Mihai Eminescu'nun da kazandığı Romen Akademisi Büyük Ödülü'nü kazandı. 1980 yılında İşveç Bilim Akademisi tarafından Elitis, Frisch, Senghor ve Borges'le birlikte Nobel Edebiyat Ödülüne aday gösterildi. 20. yüzyıl Romen şiirinin en önemli temsilcisi olan şair 13 Aralık 1983 yılında hastalanarak öldü.

SEMN

Ea devenise încetul cu încetul cuvânt,
 fuioare de suflet de vânt,
 delfin în ghearele sprâncenelor mele,
 piatra stâmind în apa inele,
 stea înlăuntrul genunchiului meu,
 cer înlăuntrul umarului meu,
 eu înlăuntrul eului meu.

İŞARET

Yavaş yavaş bir sözcüğe dönüştü
 Rüzgârda ruhun savruluşuna,
 Bir taş suyun içindeki halkaları kışkırtırken,
 Kaşlarımın kıvrımları içinde bir yunus
 balığına,
 Dizlerimin içinde bir yıldıza,
 Omuzlarımın içinde bir gökyüzüne,
 Benim içimde bir bene.

PEAN

Nu trebuie înțelese sentimentele, -
 ele trebuie sa fie traite.
 Nu trebuie înțeleși porcii, -
 ei trebuie sa fie mâncați.
 Nu trebuie înțelese florile, -
 ele trebuie sa fie mirosite.
 Nu trebuie sa fie înțeleasa pasarea, -
 lasati-o pe ea singura;
 nu-i faceti ramura din inima voastra,
 nu-i beti cu respirarea voastra aerul,
 aerul de sub aripa...
 Nu trebuie mai ales sa întelegem, -
 trebuie mai ales sa fim;
 dar mai ales trebuie sa fi fost,
 într-adevar mai ales sa fi fost.

PEAN*

Duyguları anlamaya gerek yok,-
 Onları yaşamaya gerek var.
 Domuzları anlamaya gerek yok,-
 Onları yemeğe gerek var.
 Çiçekleri anlamaya gerek yok,-
 Onları koklamaya gerek var.
 Bir kuşu anlamaya gerek yok,-
 Kendi başına bırakın onu;
 Kalbinizde bir dal yapmayın,
 Soluyarak havayı tüketmeyin,
 Kanatlarınızın altındaki havayı...
 Mutlaka anlamamız gerekmiyor,-
 Olduğumuz gibi olalım;
 Fakat daha iyi olman için,
 Gerçekten daha iyi olman gerekiyor.

Ç.N.:

*Pea*n: Antik Yunanda Tanrının varlığına ve uyanışa karşı edilen dua.

Martin Espada

İngilizce'den Çeviren: İlyas Tunç

Martin Espada, 1957'de Brooklyn, New York'da doğmasına rağmen kendini bir Latin şair olarak nitelendiriyor. Massachusetts Üniversitesi'nde profesör; aynı zamanda yaratıcı yazarlık dersleri veriyor. En sevdiği şairlerden biri Nâzım Hikmet. Üniversitedeki "Politik İmgelemin Şiiri" derslerinde Nâzım'dan, Latin şairlerden örnekler sunuyor. Sevdiği diğer şairler; Walt Whitman, Pablo Neruda, Allen Ginsberg. Bu derslerde yaptığı çalışmalar Curbstone Press tarafından kitaplaştırdı: *Poetry Like Bread* (Ekmek Gibi şiir).

Bar fedailiğinden avukatlığa kadar çeşitli işler yapan Martin Espada'nın şiirlerinde kökeninin geldiği Puerto Rico'nun etkisi hakimdir.

Şair, ilk şiirlerini kapsayan *Imagine the Angels Of Bread* (İylilik Meleklerini Düşünmek) Kitabıyla Amerikan Kitap Ödülü'nü kazandı. *A Mayan Astronomer In Hell's Kitchen* (Cehennem Mutfağında Mayalı Bir Astronom), *City of Coughing and Dead Radiators* (Öksürük Kenti ve Soğuk Radyatörler), kitaplarından bazıları. Yeni ve seçilmiş şiirlerinden (1982-2002) oluşan son kitabının adı, *Alabanza*. Ayrıca; makalelerini içeren *Zapata's Disciples* (Zapata'nın Yoldaşları) adını verdiği kitabı da Bağımsız Yayınevleri Kitap Ödülü'nü aldı. Paterson Şiir Ödülü, PEN / Revson Şiir Ödülü, Robert Creeley Ödülü gibi ödülleri de var.

NIGGERLIPS

Niggerlips was the high school name
for me.

So called by Douglas
the car mechanic, with green tattoos
on each forearm,
and the choir of round pink faces
that grinned deliciously
from the back row of classrooms,
droned over by teachers
checking attendance too slowly.

Douglas would brag
about cruising his car
near sidewalks of black children
to point an unloaded gun,
to scare niggers
like crows off a tree,
he'd say.

My great-grandfather Luis
was un negro too,
a shoemaker in the coffee hills
of Puerto Rico, 1900.
The family called him a secret
and kept no photograph.
My father remembers
the childhood white powder
that failed to bleach
his stubborn copper skin,
and the family says
he is still a fly in milk.

So Niggerlips has the mouth
of his great-grandfather,
the song he must have sung
as he pounded the leather and nails,
the heat that courses through copper,
the stubbornness of a fly in milk,
and all you have, Douglas,
is that unloaded gun.

KARADUDAKLI

Kara dudaklıydı lisedeki
takma adım.
Böyle seslenirdi Dauglas,
araba tamircisi, kollarında
yeşil dövmeleleri olan,
böyle seslenirdi arka sıralardan,
yuvarlak pembe yüzlüler korusu
öğretmenler yoklamayı alırken
arılar gibi vızıldayıp,
sinsi sinsi sırtan.

Hava atardı Dauglas
sürerdi arabasını
kara çocukların yürüdüğü kaldırımlar
boyunca

doğrultarak boş silahını,
bir ağaçtan havalanan kargalar gibi
korkuttuğunu söylerdi
kara dudaklıları.

Büyük babam Luis de
bir yerliydi,
tepeleri kahve kokulu
Puerto Rico'da
ayakkabıcıydı, 1900'lerde.
Gizemle anardık adını
saklamadık fotoğrafını.
Unutmuyor babam
eroın içtiği çocukluk yıllarını
beyazlatmak için inatçı, bakır rengi tenini,
ve biz diyoruz ki
sütteki bir sinektir o hâlâ.

Bu yüzden büyük babasının ağzı gibi
ağzı vardır kara dudaklının
şarkıları vardır söylenmiş
köseleyi, çivileri çakarken,
öfkesi vardır bakırdan geçen,
sütteki sineğin inatçılığı vardır,
ama senin sahip olduğun her şey, Douglas,
şu boş silahtır.

A MAYAN ASTRONOMERIN HELL'S KITCHEN

-9th Avenue and West 48th Street, New York, October 1998

Above the deli in Hell's Kitchen where the fire erupted,
above the firefighters charging with hoses like great serpents,
above the fingerprints of smoke smearing the night,
above the crowd calling his name with titled faces,
above the fire truck and its ladder reaching for him,

a man leaned elbows on the third-floor fire escape,
bronze skin, black hair in a braid, leather jacket,
with a grin for the firefighters
bellowing at the crowds to stand back,
a Mayan astronomer in Hell's Kitchen
watching galaxies spiral in the fingerprints of smoke,
smoking a cigarette.

HELL'S KITCHEN'DA MAYALI BİR ASTRONOM

-9. Cadde, Batı, 48. Sokak, New York, October 1998

Yangının çıktığı Hell's Kitchen'daki lokantanın üstünde,
kocaman yılanlar gibi hortumlar taşıyan itfaiyecilerin üstünde,
geceyi kaplayan parmak izi dumanların üstünde,
saygın bakışlarla ona seslenen kalabalığın üstünde,
itfaiye arabasının ve uzanan merdivenin üstünde,

dayamış dirseklerini üçüncü katın yangın merdivenine,
bronz tenli, siyah saçları örgülü, deri ceketli, bir adam
Mayalı bir astronom, Hell's Kitchen'da,
kalabalığa geri çekilin, diye bağırın
itfaiyecilere şöyle bir gülümseyip
izliyor parmak izi dumanlar içinde dönen saman yollarını,
içerken sigarasını.

OFFERING TO AN ULCERATED GOD

-Chelsea, Massachusetts

"Mrs. Lopez refuses to pay rent,
and we want her out,"
the landlord's lawyer said,
lugging at his law school ring.
The judge called for an interpreter,
but all the interpreters were gone,
trafficking in Spanish
at the criminal session
on the second floor.

A volunteer stood up in the gallery.
Mrs. Lopez showed the interpreter
a poker hand of snapshots,
the rat curled in a glue trap
next to the refrigerator,
the water frozen in the toilet,
a door without a doorknob
(No rent for this. I know the law
and I want to speak,
she whispered to the interpreter).
with the end of business:

"Tell her she has to pay
and she has ten days to get out,"
the judge commanded, rose
so the rest of the courtroom rose
and left the bench. Suddenly
the courtroom clattered

the clerk of the court
gathered her files
and the bailiff went to lunch.
Mrs. Lopez stood before the bench,
still holding up her fan of snapshots
like an offering this ulcerated god
refused to taste,
while the interpreter
felt the burning
bubble in his throat
as he slowly turned to face her.

ÜLSERLİ BİR TANRIYA KURBANLAR

-Chelsea, Massachusetts

"Bayan Lopez, ödemiyor kirayı,
çıkarmak istiyoruz,"
dedi ev sahibinin avukatı,
takıyordu hukuk okulu yüzüğünü.
Bir çevirmen istedi yargıç,
ama gitmişti hepsi,
İspanyolca çevirmeye
ağır ceza duruşmasında
ikinci kattaki.

Bir gönüllü kalktı salonda.
gösterdi çevirmene Bayan Lopez
son kozu olan fotoğrafları,
buzdolabının bitişiğindeki
yapışkan tuzakta kıvrılmış fareyi,
tuvalette donan suyu,
tokmaksız kapıyı.
(Bu yüzden kiraya hayır. Yasaları
biliyorum, söz istiyorum,
diye fısıldadı çevirmene).

"Söyle ona ödemek zorunda,
çıkmak için on günü var,"
dedi yargıç, kalktı sonra
kalktı peşinden diğerleri
terk ettiler kürsüyü. Birden
çatırdadı duruşma salonu
bitiverince işler:
yazıcısı davanın
topladı dosyalarını,
öğle yemeğine gitti çağrıcı.
Bayan Lopez dikildi önünde kürsünün,
tutuyordu hâlâ yelpaze şeklinde fotoğrafları
bu ülserli tanrının tatmak
istemediği bir kurban gibi
öte yandan çevirmen
duyumsamıştı yandığını
boğazında bir şeyin
usulca çevirince ona yüzünü.

MY NATIVE COSTUME

When you come to visit,
said a teacher
from the suburban school,
don't forget to wear
your native costume.

But I'm a lawyer,
I said.
My native costume
is a pinstriped suit.

You know, the teacher said,
a Puerto Rican costume.

Like a guayabera? The shirt? I said.
But it's February.

The children want to see
a native costume,
the teacher said.

So I went
to the suburban school,
embroidered guayabera
short sleeved shirt
over a turtleneck,
and said, Look kids,
cultural adaptation.

BENİM YERLİ GİYSİM

Ziyarete gelirken,
yerli giysilerini.
giymeyi unutma,
dedi bir öğretmen
varoş okulundaki.

Ama ben bir avukatım,
dedim.
Çizgili bir takım elbise.
yerli giysimdir benim.

Biliyorsun, dedi öğretmen,
bir Porto Riko giysisi.

Guayabera gibi mi? Gömlek mi? dedim.
Üstelik Şubat ayı.

Öğrenciler, dedi
yerli bir giysi
görmek istiyor.

Gittim böylece
varoş okuluna,
işlemeli, kısa kollu
guayabera giyerek
üstüne bir kazağın;
dedim, İşte, çocuklar,
kültürel yozlaşma.

Henrik Nordbrandt

Danca'dan Çeviren: Sedef Ünal

21 Mart 1945 Kopenhag doğumlu Danimarkalı şair. Doğu dilleri bölümünde Arapça, Türkçe ve Çince öğrenimi gördü. İlk şiir kitabı 1966 yılında yayımlandı. Başta Danimarka Akademisi Büyük Ödülü ve küçük Nobel olarak anılan Kuzey Ülkeleri Edebiyat Ödülü olmak üzere çok sayıda ödülün sahibidir.

Uzun yıllar Türkiye'de de yaşamış olan şairin şiirlerinde Türkiye'nin, özellikle de Ege bölgesinin izlerini görmek mümkündür.

SOLSKGGE

Der er mere sol end skygge i skyggen
 Og mere skygge end sol i solen.
 Vejret er nusset som en tre dage gammel
 Skjorte over en stoleryg
 Og på min nethinde er der en plet
 Hvor solen har fremkaldt en flue
 I et vinterhvidt rum.
 Den skal aldrig gå væk
 Og præcis som hun er
 Skal hun heller aldrig gå væk
 Og døren tog hun med sig, da hun gik
 Så huset aldrig skal lukkes
 Og hjertet pumper forgæves
 Fordi hjertets døre står åbne som husets.
 Jeg kan ikke rejse mig fra sengen
 Og finder ingen hvile
 Fordi jeg ikke kan mærke mig selv for fluer.
 "jeg finder nok en anden kælling",
 Lyder føst fristende
 Men hviner så som sukker i tænderne.

GÜNEŞİN GÖLGESİ

Gölgede gölgeden çok güneş var
 Güneşteyse güneşten çok gölge
 Hava kirlî, üç gün giyinip sonunda bir yana atılmış
 Kirlî bir gömlek gibi
 Ve güneşin kışbeyaz odasında
 Bir sineğe dönüştürdüğü bir leke var gözümde
 Asla çekip gitmeyecek
 O kadar uzakta olsa bile
 Giderken kapıyı da götüren sevgilim de öyle
 Hiç kapanmayacak bu ev öyleyse
 Ve boşuna kasılıp duruyor yüreğim
 Kapıları açık çünkü
 Bir evin kapısı gibi
 Kalkamıyorum yatağımdan
 Huzurum yok hiçbir yerde
 Sineklerden rahat mı var ki bana!
 "Bulurum hayırsızın birini"
 Ama önce büyülenmek gerekli
 Tıpkı yerken dişlerde çiğlik atan
 Bir tatlının büyülediği gibi

TYKT OG KYNDT

Om foråret foretrækker jeg havet
Om efteråret højsletter

Tynde piger i sommenmånederne
Og tykke piger om vinteren
Men altid dette Anatolien,
Osman Sat til musik af det hof
Og hørt over vand:
Iysende Gümüşlük!
Mørknende Zonduldak!

İNCESİ KALINI

Denizi yeğlerim ilkbaharda
Sonbaharda ise yaylayı

Narin kızları yaz aylarında
etine dolgun kızları kışın.
Ama hep bu Anadolu'dur yeğlediğim
Osmanlının başlattığı ezgi
Denizlerin ötesinde duyulan:
Aydınlık Gümüşlük!
Karanlık Zonguldak!

“Çeviri, seni kaynak şiirin muammasını daha da koyulaştırmak için kullandım.”

Saliha Pakar

Söyleşi: Tozan Alkan

Uzun yıllardan beri Türkçeden İngilizceye yazınsal çeviriler yapıyorsunuz. Bu çalışmalarınızda, Türkçenin özelliklerinden kaynaklanan güçlüklerle karşılaşılıyor musunuz? Türkçenin kendine özgü yapısı zaman zaman avantaja da dönüşebiliyor mu?

Türkçeden kaynaklanan güçlüklerle karşılaştığımı söyleyemem. Türkçenin sözdizimi, düzü ve devriği ile yaratıcılığı kışkırtan fevkalade esnek bir dil. Bu esnekliği ustaca kullanan şair ve kurmaca yazarlarını çevirmek büyük bir zevk, çünkü onların dil kurmaktaki ustalıkları çevirmenin yaratıcılığını da tetikliyor. İngilizce tabii Türkçe gibi değil, özellikle düzyazıda sınırları pek zorlayamıyorsunuz. Ancak şiirde İngilizce dizeleri daha esnek biçimde kurmak, oluşturmak mümkün; şiir dili, zaten alışılmış ifade kalıplarının dışına çıkan, bunlardan 'sapan' bir kurguya sahip, ister Türkçe ister İngilizce olsun. Böyle olmasa zaten şiir sayılmaz. Bu durumdan şiir çevirisinde yararlanmak gerektiğini düşünüyorum. İngilizcede, dizeleri kurarken sınırların zorlanması mümkün olabiliyor. Birlikte çalıştığım şairlerin stratejileri bunu doğruluyor. Sınırların zorlanmasında en 'doğru' bulduğum 'yol' da W. Benjamin'in "sözdiziminin sözcüğü sözcüğüne" çevrilmesi gerektiği konusundaki tavsiyesi: (Ahmet Cemal'in çevirisiyle) "Gerçek çeviri saydamdır; asla yapıtını saklamaz, onun saçtığı ışığı kesmez. Tersine, salt dilin, sanki kendi ortamıyla güçlenmişçesine, özgün yapıtı çok daha güçlü biçimde aydınlatmasına olanak sağlar. Bu her şeyden önce sözdiziminin sözcüğü sözcüğüne çevrilmesiyle gerçekleşir; bu yol, çevirmenin ana ögesinin tümce değil, sözcük olduğunu kanıtlar. Çünkü tümce, özgün yapıtın dili önüne dikilen bir duvardır, sözcüğü sözcüğüne çeviri ise sütunlu bir geçittir" (W. Benjamin, "Çevirmenin

Görevi," YAZKO Çeviri, 14, 1983). Alıntıda söz konusu olan mekanik bir sözcüğü sözcüğüne çevirme süreci degildir; kaynak şiirin çevrilme isteğine/arzusuna cevap veren, o şiire yakınlık duyan çevirmenin, sözdizimini, bu dizimdeki gizi ya da muammayı, taşıdığı tek bir anlamı değil, taşıyabildiği anlamları elinden geldiğince göz önüne çıkaracak biçimde çevirerek düşünmesi, taslağına bunu temel almasıdır vurgulanan. Benjamin'in sözünü ettiği "saydam"lık, kaynak şiire özgü ritmin, ahengin, musikin de payı olduğu açık ve/yada gizli anlam katmanlarının tek bir yoruma/anlama indirgenmesi olarak anlaşılmalıdır bence. Latife Tekin'in, *Buzdan Kılıçlar* romanının ilk basımlarında, arka kapakta yer alan bir ifadesi var. "Yoksulların hakikatli düşmanı yazı! Seni pılık pırtık hayatımızın muammasını daha da koyulaştırmak için kullandım" diyor. Bu ifadeyi şiir çevirmeni şöyle uyarlayabilir: "Çeviri, seni kaynak şiirin muammasını daha da koyulaştırmak için kullandım."

Kültüre özgü ifadelerin, deyimlerin başka dillere aktarımı da "sorun" ya da güçlük olarak görülebiliyor. Kültürümüzden dilimize geçen, çeviride okuru yadırgatabilecek öğelerin de büyük sorun yaratmadığını düşünüyorum. Şair ya da romancı/öykücü o öğeleri içeren bağlamı sağlam kurduysa, erek dilde onlara tam karşılıklar bulunamasa da, kaynak metnin edasını İngilizce'de sezdirmek mümkün olabiliyor. Kültüre bağlı özellikler çevirirken bir çırpıda silinmemeli, metne yedirme yolları denenmeli. Mesela Türkçe'deki "can dostu" ifadesi. Kelimesi kelimesine düşünürseniz, bunun karşılığı İngilizce'de var: "soul mate." Ama bu iki ifadenin çağrıştırdıkları farklı; günümüzün İngilizce'sinde çok daha klişeleşmiş durumda. Bir metinde "can dostu" sık geçiyorsa, özel bir ağırlığı olan bir göstergeyse, karşılık olarak başka ifadeler düşünüp bağlama göre onları kullanmak, "soul mate" klişesine olabildiğince seyrek başvurmak daha uygun düşüyor. Latife Tekin'in "pılık pırtık adamlar"ını İngilizce'ye çevirirken "ragtag men" ifadesinin kullanılması bir Amerikalı ya da Avustralyalı okuru ya da ufku açık İngiliz şairlerini yadırgatmaz da bazı İngiliz editörleri yadırgatabilir, olsun, yadırgatsın! Hem tek bir "İngilizce" yok ki dünyada!

Türkçe ile İngilizce'nin sözcük dağarcığını karşılaştırdığımızda ciddi bir fark görürüz. Bizde 60.000 kadar sözcük varken İngilizcede neredeyse 10 katı kadar, yaklaşık olarak 600.000 sözcük var. Bu fark çevirilere ne şekilde yansıyor?

Şu anda en çok dikkatimi çeken, Türkçe fiillerin ve sıfatların İngilizce'de çeşitlenerek, çoğalarak çeviriye yansması. Türkçe bir cümlede aynı fiilin ya da sıfatın sık aralıklarla kullanılması biçimsel olarak kabul edilebilir bir olgu, ama İngilizce bir anlatıda değil. İngilizce anlatı geleneğinde tekrarı önlemek, eşanlamlı sayılabilecek kelimelere başvurmak gerekiyor. Örnek olarak, "dedi"nin, "gördü"nü tekrarlandığı bir paragrafta "said" ve "saw" diye diye yinelemek deneyimli çevirmen için makbul sayılmıyor; aynı şekilde "yoksul" sıfatını hep "poor," "yoksullar"ı da "the poor" ile karşılamak da yavan kaçıyor. Bağlama göre seçeceğimiz eşanlamlılara başvurmanız gerekiyor. Eşanlamlılarla kaynak metindeki kelimenin anlamı çeviride farklı çağrışımlar da yaratabilir, bunun çeviri metnin anlam zenginliğini artırması bakımından beklenmedik yararları da olabilir. İngilizce'deki sözcük sayısının göreceli çokluğu belki o dilin anlatı/m geleneğine özgü bu tür biçimsel kaygılara

bağlanabilir. Tabii, Türkçede de, İngilizcede karşılanamayan öyle zenginlikler var ki! Aşk, sevgi, sevi, seveda, tutku; gönül, yürek, kâlp, iç; kim, kimse ile oynanan oyunlar gibi.

"Çeviri anadile yapılır, anadilden yapılmaz" şeklinde bir görüş var. Bu konuda neler söylemek istersiniz? Türkçeyi çok iyi bilen bir yabancının mı, yoksa yabancı dili çok iyi bilen bir Türk'ün mü, Türkçeden o dile çeviri yaparken avantajları fazla?

Evet, egemen görüş böyle ama kişinin anadilinin yanında başka bir dille de, niteliği pek de kolay tanımlanamayan güçlü bir ilişki kurabileceği de unutulmamalı. Orhan Pamuk'un iki romanını İngilizce'ye zengin bir anlatımla çeviren, Nobel ödüllü yazarımızın İngilizce'deki roman söyleminin temellerini iki önemli eserinin çevirileriyle (*The Black Book* ve *The New Life*) güçlendiren, kendisi de İngilizce roman yazarı olan, Güneli Gün buna çok iyi bir örnektir. Bilge Karasu'nun *Göçmüş Kediler Bahçesi*'nden yaptığı çeviriyle ABD'de ödül kazanan Aron Aji de. Şiir çevirisi alanında ise ilk akla gelen isim Talât Sait Halman tabii. Doğma-büyüme çift anadilli olup aynı zamanda edebi çeviri yeteneğine sahip kişidir bana göre ideal konumda olan. *Benim Adım Kırmızı*'nın IMPAC ödüllü çevirmeni Erdağ Gökner gibi. Bu tür istisna sayılabilecek çevirmenlerin dışında, genel olarak "avantajlı" olan çevirmen, Türkçe'nin inceliklerini çok iyi bilen, onlara karşı duyarlı olan bir "yabancı"dır, eğer böyle bir kişiye "yabancı" demeye dilimiz varıyorsa. Bunların arasında Victoria Holbrook, Celia Kerslake, Virginia Taylor Saçlıoğlu ilk aklıma gelenler. Aziz dostum, çevirmen arkadaşım Ruth Christie'ye gelince şunları söylemek isterim. Kendisini tanıdığım 30 yıla yakın bir süredir olağanüstü duyarlılığı, çalışkanlığı ve edebiyat sevgisiyle Türkçesini, şiir, roman, öykü çevirilerinde sürekli geliştirerek küçük mucizeler yaratmış bir edebiyatçıdır. Gördüğümüz gibi, yetenekli, yaratıcı çevirmenlerin anadillerinden farklı bir dille kurdukları bağlar zaman içinde çok güçlenebiliyor.

Roman çevirilerinizin yanı sıra, çağdaş Türk şairlerinden çevirdiğiniz çok sayıda şiir de var. Şiirin dili, yapısı, kurgusu gibi çeşitli nedenlerden dolayı özellikle zorlandığınız şair veya şairler var mı?

Olmaz mı? Var tabii. "Başarılı" sayabileceğim bir sonuca ulaşamayacağımı sezince çeviriye "bitmiş" gözüyle bakmamayı öğrendim zaman içinde. Ama öğrendiğim daha da önemli bir şey var, o da şiir çevirisine ilgi duyan İngiliz ya da Amerikalı şair arkadaşarımla ortak çalışmak. Artık iki yol izliyorum. Özel bir yakınlık duyduğum, benden İngilizce'de bir yankı beklediğini hissettiğim, izini o dilde sürmek istediğim bir şiirin çevirisine her türlü emeği vermeye, ondan hiçbir dikkati esirgememeye hazırım. Bu nedenle onu, o ideal "mükemmel"e yaklaştırmak için bir şairle ortak çalışmak en iyi yol göründü. Bu bakımdan şanslıyım. Değerli Amerikalı şair Mel Kenne ile bu tür ortak çeviri çalışmaları yürütüyoruz, hem şiir hem roman alanında. Bundan başka bir de İngilizce şiir bilgisi uzmanı ve şair Ronald Tamplin ile sürdürdüğüm ikincil sayılabilecek bir ortaklık var: ona daha çok ayrıntılı çeviri taslağı hazırlıyorum. Her şiire başta sözünü ettiğim yakınlığı duyamıyorum, taslak

hazırlamak yetiyor, ama bakıyorum ki Ron Tamplin'in elinde bu taslak çeviri bambaşka bir can bulmuş, bu da beni çok mutlu ediyor.

Yakınlık duyduğum şiirlerin çevirisiyle uğraşmak bana roman çevirmekten daha kolay ve zevkli geliyor. Çevirinin kuramsal olarak kavranması için şiir çevirisinin derinliklerine inmek, ya da inmeye çalışmak son derecede önemli.

İyi bir şiirin kötü çevrilebileceğini biliyoruz. Kötü bir şiiri iyi çevirmek mümkün müdür? Burada, kötü bir şiiri iyi bir şiir haline getirmekten söz ediyoruz. Yani çeviri aslından güzel olabilir mi?

Şöyle olabilir: Kötü değil de, bir cevheri olduğu halde güçlü olmayan bir şiir var diyelim, kendine farklı bir özgürlük alanı tanıyan bir şair-çevirmenin kaleminden bu pekala iyi bir şiir olarak çıkabiliyor. Bilmedikleri dillerden, kelimesi kelimesine çevrilip kupkuru hale gelmiş bir şiiri, anlamlı ve ahenkli bir şiire dönüştüren bir çok Amerikalı şair var, mesela. Nazire misali.

Türkçe'den İngilizce'ye çevirmekle, İngilizce'den Türkçe'ye çevirmek arasında çeviri tekniği açısından bir fark var mı?

Bu konuda fazla bir şey söyleyemem çünkü İngilizce'den Türkçe'ye edebiyat çevirisinde deneyimim yok denecek kadar az.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın, Türkçe edebiyat metnlerinin yetkin çevirilerini yapabilecek çevirmenlerin sayısını arttırmaya yönelik olarak projeler geliştirdiğini biliyoruz. Bu projelerden biri de, ilki, Haziran 2006 tarihinde Boğaziçi Üniversitesi ve Koç Üniversitesi'nin işbirliğiyle başlatılan Uluslararası Türk Edebiyatı Çevirmenleri Cunda Atölyesi (TEÇCA). TEÇCA'dan ve bu atölyenin 2006 yazındaki faaliyetlerinden söz eder misiniz?

Şimdi adı TEÇCA (The Cunda International Workshop for Translators of Turkish Literature) olan projeyi ben yıllar önce tasarlamış ve ilk olarak Gümüşlük Akademisinde Edebiyat Evini kurmuş olan Latife Tekin'e önermiştim. O da heyecanla kabul etti, ama yazık ki bazı şartlar elvermediğinden proje gerçekleşemedi. Sonra 2005 Yılı'nın yazında konuyu Cunda'da Harvard - Koç Osmanlıca Yaz Okulu'nu kurmuş olan değerli Türk dili ve edebiyatı bilimcileri Prof. Dr. Şinasi Tekin ve Doç. Dr. Gönül Alpay Tekin ile görüştük. Şinasi Bey'in zamansız ölümünden sonra Gönül Hanım yardımını esirgemedi ve Koç Üniversitesi'nin desteğiyle çevirmenler atölyemizi Osmanlıca Yaz Okulu'nun yürütüldüğü güzel binada yapmaya karar verdik. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın başlattığı TEDA (çeviri destekleme) projesi de o yıl yürürlüğe girmişti. Projemizi Müsteşar Prof. Dr. Mustafa İsen'e sundum ve kendisinden bizi yureklendiren olumlu bir tepki alınca projeyi Kültür Bakanlığı ile ortak olarak yürütmeye karar verdik. Müsteşar Bey'in özel gayretleriyle Başbakanlık

Tanıtma Fonundan mali destek sağlandı ve geçen 2006 yılı Haziran ayında iki haftalık ilk uluslararası atölyemizi gerçekleştirdik. İki haftalık programımızda şiir, öykü, tiyatro ve deneme türleri üzerinde çalıştık, konuk yazar ve şairlerimizi, (Gülten Akın, Murathan Mungan, Haydar Ergülen, Nurdan Gürbilek, Zeynep Uzunbay ve yayıncı olarak Müge Gürsoy Sökmen), katılımcıların atölyede sunmak istedikleri çevirileri dinleyip tartıştık. Katılımcılar İngiltere'den, ABD'den, İstanbul ve Ankaradan gelen birikimli değişik kökenli çevirmenlerdi. Bu noktada özellikle şunu vurgulamak istiyorum. Bu atölyede kurulan etkileşim ve çeviri ortamı, farklı kültürlerden gelen katılımcıların oluşturduğu özel bir alandı: kültürlerarası olmaktan çok, farklı kültürlerin, Türkçe edebiyatın çevirisi bağlamında, örtüştüğü özel bir alan. Buna özellikle dikkati çekmek istiyorum çünkü çevirmenleri (ve onların yayıncı ve ajans bağlantılarını) geldikleri ülkelere göre değil, buluştukları örtüşük, melez kültür ortamına göre konumlandırmak gerektiğine inanıyorum. Bu örtüşük alan kurulup çeviri ürünler verildikçe ülkeler/kültürler/kökenler arasındaki önceden kurgulanmış sınırlar çözülmeye, çeviri yayımlar yoluyla aşılmaya da başlıyor. Geçen yılın atölyesinde Teksas Üniversitesi'nden bir akademisyen, şair ve çevirmen Kurt Heinzelman Zeynep Uzunbay'ın bir şiirini, hiç Türkçe bilmediği halde, hazırlanan taslaaktan çevirip seçtiği bir Amerikan dergisinde yayınlattı. Bundan başka, aynı şairin aynı şiiri iki ayrı ortak çeviriye de dönüştü (Ronald Tamplin, Mel Kenne, Saliha Paker) bunlardan birisi *Near East Review* 2007'nin (yayına hazırlayan George Messo, KÜL/Sanat, Ankara) son sayısında yayımlandı. Yine atölyede hazırlanan bir Gülten Akın şiirinin, bir Haydar Ergülen şiirinin ortak çevirileri (Ipek Seyaloğlu, Mel Kenne) de aynı dergide çıktı. Haydar Ergülen'in "Otel Kuzguncuk" başlıklı şiirinin ve Seyhan Erözçelik'in *Telve*'sinden bir şiirin birkaç versiyonu Murat Nemet-Nejat tarafından hazırlandı. Murathan Mungan'ın *Paranın Cinleri* kitabının çevirisine atölyede Ruth Christie, Angela Roome, Jean Efe ve Jonathan Ross tarafından başlandı, Ruth Christie tarafından son bölümleri de tamamlanarak yayına hazırlandı, ABD ve İngiltere'deki yayıncılardan cevap bekleniyor. Haldun Taner'in *Günün Adamı* tiyatro oyunu Clifford Endres ve Selhan Endres tarafından yapılan çevirisi tamamlandı, Talat Sait Halman'ın bir derlemesinde yayımlanacak. Nurdan Gürbilek'in "Kötü Çocuk Türk" başlıklı denemesinin ortak çevirisi Erdağ Gökna, Şehnaz Tahir Gürçağlar ve Nilüfer Yeşil tarafından sürdürülüyor. Atölyedeki katılımcıların görüşüne sunulan üç eserden Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "İstanbul" (Beş Şehir) denemesinin çevirisi Ruth Christie tarafından tamamlandı, ABD'de yayımlanacak; Erdağ Gökna'ın Huzur çevirisi tamamlanmak üzere; Latife Tekin'in *Buzdan Kılıçlar* çevirisi Saliha Paker ve Mel Kenne tarafından tamamlandı, yakında Marion Boyars tarafından yayımlanacak.

Bu yıl TEÇÇA, 1-2 Haziran'da Boğaziçi Üniversitesi'nde yapılacak olan ve Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü ile Boğaziçi Üniversitesi Çeviribilim Bölümü'nün ortaklaşa düzenledikleri "Çevirmenleri ve Yayıncılarıyla Türk Edebiyatı, Birinci Uluslararası Sempostrum"nu izleyen 4-17 Haziran arasında gerçekleşecek. Amacımız yeni bir uluslararası çevirmen grubunun katılımıyla, yeni çevirilere, yeni çevirmen ortaklıklarına doğru yol almak, atölyemizin sürekliliği sağlamak, çevirmenler arasındaki ilişki ağlarını daha da güçlendirmek.

“Bir şair, ruh akrabası olan şairleri başarıyla kendi diline aktarabilir” Sedat Umran

Söyleşi: Şeref Bilsel

İlk şiir çeviriniz hangi yıllara rastlar? Çeviri konusunda çevrenizden teşvik gördünüz mü?

1948'de Alman Filolojisi'ni bitirmiştım. Üniversite yıllarında Alman dilinden Türkçe'ye çeviriler kazandırmak hevesim uyandı. Bu işin öyle kolay olmayacağını hemen anladım, çünkü birikimim yoktu; bir yandan kendi şiir yeteneğimi kullanarak şiirlerimi yazmak arzusuyla yanıp tutuşuyordum. İlk şiirim Varlık dergisinin büyük boyda yayımlandığı 1946 yılına rastlar. “Meş'aleler” adlı akşam şiirimi 1945'de *Yedigün* dergisinde yayımlattım, beni bu ilk gençlik yıllarımda *Yedigün*'de teşvik eden merhum Nihad Sami Banarlı, bu edebiyat tarihçimiz ve eleştirmenimiz olmuştur. Bendeki şiir cevherini ilk keşfeden odur. *Yedigün* şiirleri arasında onun iltifatına mazhar olan biri oldum. O dönemde o dergide Vehbi Kızılgün, Esmahan Hasan, Vedia Nesin (Aziz Nesin) sürekli şiirlerini yayımlıyorlardı ki bu imzalara hayranlığım bugün de şiddetinden bir şey yitirmeden sürmektedir. *Yedigün*, o dönemin magazin dergilerinden farklı idi. “Güzel Şiirler” sütununda şiir yayımlatmak kolay değildi, belli bir kalite aranıyordu. Nesnelere can veren teşhis ve intak yoluyla başarılı şiirler kaleme alıyordum. Bu alanda meydana getirdiğim bazı güzel örnekler var ki, bunlar ilk şiir kitabım olan ve 24 yaşında parasal imkânlarımla yayımlattığım *Meş'aleler* adlı şiir mecmuamda bulunmaktadır. *Meş'aleler* ilk kitabım olmasına rağmen o zamanın diliyle konuşursak bir şair şahsiyetini belgeliyordu. Kişiliğimin damgasını vurduğum bu şiirler bugün de büyük bir kısmıyla değerini korumuş durumdadır. “Soba”, “Camlarda Akşam”, “Aynada Gün Doğumu”, “İhanet”, “Ressam Aynalar”, “Yolculuk”, “Kargalar”, “Avdet”, “Dert Ortağı” başlığını taşıyan şiirlerim kendine özgü üslubu olan bir şairi açığa vurmaktadır. Bir kısmı antolojilere geçmiş olup eleştiri çevrelerinde dikkatleri üzerlerine toplamıştır. *Meş'aleler* üzerine o zamanlar, Hikmet Dizdaroğlu, Nurettin Artam, Şinasi Özdenoğlu,

Sunullah Arısoy, olumlu olumsuz yazdılar, Vehbi Cem Aşkun, *Sivas Postası*'nda bu kitabımdan *Denizde Akşam*'ı yayımladı ve zengin bir muhayelenin ürünü olduğunu belirtti. Kuşkusuz én olumlu değerlendirmeyi yine Nihat Sami Banarlı yaptı, *Yedigün* dergisinin cevaplar sütununda şöyle yazmıştı:

"Sizin orijinal görüşleriniz ve duygulu hayatınızla dile gelen bu mısralar şairine daha ilk eseriyle hakiki bir başarı sağlamış bulunmaktadır." *Kaynak* dergisi'nde o derginin sahibi Avni Dökmeci de olumlu düşüncesini belirtti.

Şinasi Özdenoğlu, *Ülkü* dergisinde bu ilk eserimle kendime bir yol, bir rota çizdiğimi, ama istediğimi henüz yapamadığımı belirtti. Özetle, on on beş eleştiri çıktı gazete ve dergilerde; bu yazılar benim için bir teşvik oldu. Şiirimi daha ileriye götürmem için gerekli teşvikler bana yararlı oldu.

Meş'aleler'in bir kısım şiirleri de o zamanın sol cephesinin bir dergisi olan *Beş Sanat* çerçgisinde çıkmıştı. Ziya Osman Saba ile tanışmam bu yıllara rastlar, o da *Beş Sanat* dergisindeki şiirlerimi gördüğünü, okuduğunu belirtti.

1951-1954 yılları arasında Merkez Bankası'nın Akreditif servisine girdim. Almanca biliyordum, fakülteyi yeni bitirmiştım. Açılan bir sınavda orta derece ile de olsa başarı göstererek işe alındım. Üç yıllık bir iş hayatımdan sonra bankadaki memuriyetimin şiir çalışmalarımı engellediğini anlayarak Maliye Enstitüsü kütüphanesine geçtim, bir kütüphane memuru olarak şiir için bol vakit bulacağımı düşünmüştüm. Bazı güzel şiirlerimin ortaya çıkması bu yıllara rastlar. "Tâk-ı Zafer", "Delilerin Mutluluğu", "Yalnızlık" (20 dize), bu yıllarda yazıldı.

1966 yılında *Soyut* dergisi çıktı. Bu dergi öncü bir dergiydi ve şiirde yeniyi tutuyordu. *Hisar* dergisinin eskiye yönelik olmasına karşın *Soyut*, şiirde yeniliğe önem vermekteydi. *Soyut* dergisi 13 yıl yayımını sürdürdü. Bu dönemde elli altmış şiirim, *Leke*'yi oluşturan şiirlerin büyük bir bölümü oradan çıkan şiirlerimden oluşturuldu ki *Leke*, *Soyut* Yayınları arasında yine kendi imkânlarımla çıktığında aradan 20 yıl geçmiş bulunuyordu. *Soyut*, 1969'da *Leke* kitabımı bastı. Bu kitabım beni tanıtan bir eserimdir. Şiirde gücümü belgeleyen "Batakılık", "Arşiv", "Leke", "Makas", "İğne", "Balya", "Bunak" bu kitabımdadır. Yine aradan geçen 20 yılda *Kara Işıldak*'taki şiirlerimi yazdım. Konudan sapan bu açıklamalarımdan sonra tekrar bana sorulan sorulara yöneliyorum. İlk çeviri şiirim *Varlık*'ta yayımlanan ve İsviçreli büyük şair Conrad Ferdinand Meyer'in *Ormanda Gurup* adlı şiiridir.

Aralarında Goethe, Nietzsche, Rilke, Trakl, Celan'ın da bulunduğu 20 şairden toplam 50 şiir çevirdiniz bu kitapta. Bu bilgilere bağlı kalarak üç soru sormak istiyorum.

a) Bu çeviriler ne kadar bir zamana yayıldı?

b) Çevirdiğiniz şiirleri belirleme aşamasında nasıl bir estetik kategoriye bağlı kaldınız?

c) Bu 20 şair arasında neden Friedrich Schiller yok?

Büyük Alman Şairleri kitabımdaki çevirileri yirmi yılda meydana getirdim. Bu kitabımla 1993'de Yazarlar Birliği'nin çeviri ödülünü aldım. Çeviride içerikten ödün vermeden bir çeviri ortaya koymayı amaçladım. Uyaklı ve ölçülü şiirleri yine Türkçede uyaklı ve ölçülü

olarak verdim. Ritim şiirin üslubudur, onu savsaklayan kişi değerli bir çeviriyi gerçekleştiremez. Friedrich Schiller lirik bir şair değildir. O, baladlarıyla ünlenmiştir. Goethe'nin baladları bile liriktir. Goethe büyük bir lirik şairdir. Schiller büyük bir tiyatro yazarı ve ballad (hikaye edici şiir) ustasıdır. Schiller şiirlerini bir "ide" çevresinde örmüştür. Şiirleri, idealizmin başarılı örnekleridir. Kant felsefesini şiirlerinde uygulamıştır. Tiyatro alanında büyük yapıtlar yarattı. Wilhelm Tell'de vatan duygusunu işledi. Onun Goethe ile tanışması lehine oldu. Onun verdiği bazı konuları ele aldı. İlk eseri olan *Haydutlar*'ı (*Raeuber*) yirmi yaşındayken yazdı. Bitiremediği *Demetrius* eseri bilinmektedir. *Wallenstein* olgunluk döneminin bir yapıtıdır. Konularını tarihten almıştır. Tiyatro yazarlığı, doğuştan gelen dehâsının eseridir. 46 yaşında sol akciğer felci ile ölümünü, bu aşırı ide düşkünlüğüne bağlayanlar olmuştur. Goethe yakın arkadaşı olarak, o öldüğünde, "O'nu ide öldürdü" demiştir.

Tanınmış şairlerimizin -Yahya Kemal'den başlayarak- 80 şiirini Almanca'ya çevirip kitaplaştırdınız. "Şiiri en iyi kendi dilinde şiir yazarlar çevirir" demişliğinizi de dikkate alarak sormak isterim: Bir şairin çeviri yapmasının çevrilen metne ne tür katkıları olabilir?

Tanınmış Türk şairlerinden 80 şiir çevirdim. Büyük bir ilgi toplayan bu kitabım bugün, Sakarya Üniversitesi'nin Alman Filolojisi Bölümünde ders kitabı olarak okutulmaktadır. (Prof. Hasan Akay'ın açıklamasına göre). Benim Alman diline vukûfumu belgeleyen en önemli yapıtım bu 80 Türk şairinin eserlerinin çevirisinde belli olmaktadır. Onları asıllarına uygun olarak, uyaklı ve ölçülü bir şekilde Alman diline aktardım. İçeriklerini aynen koruyarak ve ritimlerine dikkat ederek. Bu işin kolay olmadığı ortadadır. Böyle bir çeviriyi ancak bir şair başarabilirdi. Bunun bir ikinci örneği yoktur. Bu başarıyı Anne Maria Schimmel, çevirilerinde göstermiştir. Bir şair, ruh akrabası olan şairleri başarıyla kendi diline aktarabilir. Walter Benjamin'in bir ifadesiyle bu şiirler asıllarının aksi-sedası olmalıdır.

Türkçe'den Almanca'ya yahut Almancad'an Türkçe'ye çeviriler yapmış ve bu çevirilerle sizde saygın bir karşılık bulmuş isimler var mı?

Ülkemizde çeviri alanında birçok başarılı isim var, ama bütün olarak bir yapıt ortaya koyan bazı imzalar şiiri düzyazı olarak çevirmekle iyi etmediler, kolaya kaçtılar. Anlam kusursuz verilse de, bir şiiri şiir katına çıkaran, onun ahengi, ritmi ve üslubudur. Bu dikkate alınmadan yapılan çeviriler okuyucuyu tatmin etmez. Şimdi aklıma gelenler arasında Adnan Adıvar'ın Faust çevirisi, hocam Burhanettin Batuman'ın Schiller çevirileri, Selahattin Batu'nun Goethe'den yaptığı bazı çeviriler, Sabahattin Ali'nin çevirileri, Kâmuran Şipal'in Franz Kafka çevirileri çok başarılı çevirilerdir. Bunlar ilk aklıma gelenler, elbette daha hatırlayamadıklarım da vardır.

Diğer büyük diller (Fransızca, İngilizce vb.) dikkate alınınca Almanca'nın çeviri noktasında olumlu-olumsuz tarafları var mı?

Almanca, çeviri edebiyatı bakımından diğer uluslara göre bazı avantajlar arzeder. Örneğin Yunan esatirinden (mitoloji) faydalanan bir Hölderlin, Schiller, Goethe, Rilke yetiştirmiştir. Johann Heinrich Voss, Homeros'un İlyada ve Odysseia eserlerini mükemmel bir üslûpla ve ritimli bir dille Alman diline aktardı. Çeviri edebiyatı bakımından Alman edebiyatı diğer ülkelerin çeviri zenginliğine oranla daha da zengindir. Almanca, bir felsefe dili geliştirdi. Yunan felsefesinden sonra ilk akla gelen büyük filozoflar çıkardı. Kant, Hegel, Schopenhauer, Nietzsche gibi filozoflar bütün dünyada rağbet gördüler.

Teşekkür ederiz. Son olarak söylemek istedikleriniz....

Açıklamalarımı Nietzsche'den çevirdiğim altı dizelik bir şiirle noktalamak istiyorum:

ECCE HOMO

Ja, ich weiss woher ich stamme
Ungesaettigt gleich der Flamme
Glüh' und verzehre ich mich

Licht wird ales, was ich fasse
Kohle alles was ich lasse
Flamme bin ich sicherlich!

ECCE HOMO

Evet, biliyorum nerden geldiğimi
Doymak bilmeyen alev gibi kendimi
Yiyip tüketiyorum korlanarak

Tuttuğum her şey nûr
Bıraktığım kömür olur
Bir alevim muhakkak!..

"T.S. Eliot, Dylan Thomas, Yeats... Biz buralardan geldik." Sylvia Plath

Söyleşi: Peter Orr
Çeviren: Dilek Değerli

Sylvia, şiir yazmaya nasıl başladınız?

Nasıl başladığımı bilmiyorum, küçüklüğümden beri sürekli yazıyorum. Sanırım çocuk şiirlerini seviyordum ve aynı şeyleri yazabilirim diye düşündüm. Sekiz buçuk yaşındayken yayımlanan ilk şiirimi yazdım, *The Boston Traveller*'de yayımlandı, ondan sonra sanırım biraz profesyonel oldum.

İlk zamanlarda ne tür şeyler yazıyordunuz?

Sanırım doğa; kuşlar, arılar, ilkbahar, güz... tüm bu konular yazmak için içsel deneyime sahip olmayan kişi için iyi bir armağandır. İlkbaharın gelişinin, gökteki yıldızların, ilk kar yağışının vb. bir çocuk ve bir genç şair için armağan olduğunu düşünüyorum.

Bugüne gelecek olursak, bir şair olarak sizi özellikle çeken, hakkında yazmayı sevdiğiniz temalar var mı?

Belki bu bir Amerikan olgusudur. Örneğin Robert Lowell'ın *Life Studies*'inde olduğu gibi, yeni bir saldırı türü olarak düşündüğüm şey beni heyecanlandırıyor, yani bir tür tabu olarak gördüğüm, gerçek, özel, duygusal deneyimlere yönelik saldırılar. Örneğin Robert Lowell'ın akıl hastanesindeki deneyimleri hakkındaki şiirleri beni çok fazla ilgilendirdi. Hissettiğim bu tuhaf, ilkel tabu konuları yeni Amerikan şiirinde araştırılıyor. Özellikle bir anne olarak deneyimleri hakkında yazan kadın şair Anne Sexton'ı düşünüyorum. Bir anne olarak ruhsal çöküntü yaşayan aşırı duygusal ve hassas genç bir kadın, şiirleri eşsiz bir ustalıklarla yazılmış şiirler ama yine de oldukça yenilikçi, oldukça heyecan verici olduğunu düşündüğüm bir çeşit duygusal ve psikolojik derinliğe sahipler.

Siz şimdi deyim yerindeyse, bir ayağı Atlantik'in bir yakasında diğer ayağı diğer yakasında olan Amerikalı bir şair ve insan olarak...

Oldukça sevimsiz bir durum ama kabulleneceğim bunu!

... bu mecazla devam edecek olursak, hangi tarafınız ağır basıyor?

Pekala, dil söz konusu olduğunda ben bir Amerikalıyım, korkarım, aksanım Amerikalı, konuşma biçimim bir Amerikalının konuşma biçimi. Eski moda bir Amerikalıyım. Şimdi İngiltere'de olmamın ve hep İngiltere'de kalacak olmamın nedenlerinden biri, büyük olasılıkla budur. Tercihlerim söz konusu olduğunda elli yıl kadar gerideyim ve beni heye-

canlandırın şairlerin çoğunun Amerikalı olduğunu söylemeliyim. Hayran olduğum çok az çağdaş İngiliz şair var.

Bu, çağdaş İngiliz şiirinin Amerika'ya kıyasla çok geride olduğunu düşündüğünüz anlamına mı geliyor?

Hayır, sadece elinin kolunun bağlı olduğunu düşündüğümü söyleyebilirim. İngiliz eleştir-men Alvarez'in yazdığı bir deneme vardı: O'nun İngiliz kibarlığının tehlikeleri hakkındaki görüşleri çok yerinde ve çok doğrudur. Çok kibar olmadığımı söylemeliyim ve kibarlığın, özgürlüğü kısıtlayan bir şey olduğunu düşünüyorum. İngiltere'de her yerde göze çarpan temizlik, mükemmel düzen, yüzeyde görünenden belki de daha tehlikelidir.

Ama siz de, bunun sorumlusunun, bu mükemmeliyetçilik kalıbı içinde "İngiliz Edebiyatı" diye adlandırılan ağır şeyin altında şiir yazan İngiliz şairleri olduğunu düşünmüyor musunuz?

Evet, tam da böyle düşünüyorum. Cambridge'deyken benim başıma da geldi. Genç kadınlar bana gelip "Şiirin yayımlanınca, hakkında yapılan eleştiriye, kötü eleştiriye rağmen yazı yazmaya, şiir yayımlamaya nasıl cesaret ediyorsun?" derlerdi. Ve eleştiri şiirle ilgili değildi. John Donne gibi başlayıp, ama onun gibi bitirememekle eleştirdiklerinde dehşete düşüğümü hatırlıyorum. O zaman İngiliz edebiyatının bütün ağırlığını ilk kez hissettim. İngiltere'de üniversitelerde pratik eleştireliliğe verilen önemi düşünüyorum, (bir dizinin hangi dönemden geldiğini inceleyen tarihi eleştireliliğin değil) Bu oldukça sarsıcı. Amerika'da, üniversitede ne okuduk? T. S. Eliot, Dylan Thomas, Yeats... Biz buralardan geldik. Daha gerilerde Shakespeare vardı. Buna katıldığımdan emin değilim ama bu nedenlerden genç bir şair, yazmaya yeni başlayan bir şair için Amerika'da üniversiteye gitmenin İngiltere'deki gibi korkutucu olmadığını düşünüyorum.

Sylvia, kendinizi bir Amerikalı olarak gördüğünüzü söylüyorsunuz ama Dachau, Auschwitz ve Mein Kampf'ı anlatan "Daddy" şiiri gibi bir şiir duyduğumuzda, gerçek bir Amerikalının bunu yazamayacağı izlenimine kapılıyoruz, çünkü Atlantik'in öteki tarafında bunlar çok fazla şey ifade etmez, bu isimlerin çok anlamı yoktur, öyle değil mi?

Şimdi siz sıradan Amerikalı gibi konuşuyorsunuz. Kişisel olarak benim kökenimde Almanlık ve Avusturyalılık olduğunu söyleyebilirim. Bir yandan birinci nesil Amerikalıyım, bir yandan da ikinci nesil Amerikalıyım ve toplama kamplarına vb. yoğun ilgim vardır. Oldukça politik bir insan olmayı da tercih ediyorum, çünkü bunda doğduğum yerin bir payı olduğunu düşünüyorum.

Ve bir şair olarak büyük, güçlü bir tarih duygunuz var mı?

Ben tarihçi değilim ama günden güne tarih beni daha çok büyülüyor. Napolyon'la çok ilgiliyim; çarpışmalar, savaşlar, Gelibolu, Birinci Dünya Savaşı'yla vb. ilgiliyim. Yaşlandıkça daha çok tarihle ilgilenir oldum. Yirmili yaşlarımda hiç ilgilenmezdim.

Artık şiirleriniz kendi hayatınızdan çok okuduğunuz kitaplardan mı çıkıyor?

Hayır, hayır tam olarak öyle olduğunu söyleyemem. Şiirlerimin doğrudan doğruya duygusal ve hassas deneyimlerden ortaya çıktığını düşünüyorum, Bıçaklanmış, iğne veya sivri bir şey batırılmış gibi içten gelen feryatları hoş bulmuyorum. İnsanın, delilik gibi, işkence gibi en korkunç deneyimlerini bile kontrol edip yönetmesi gerektiğine inanırım. Kişi, aklı ve bilgisi ile bu deneyimleri ustaca idare edebilmeli. Kişisel deneyimin çok önemli olduğunu

düşünüyorum ama kesinlikle bir çeşit kapalı-kutu, aynadaki görüntü gibi narsistik bir deneyim olmamalı. Daha kapsamlı şeylerle, Hiroşima, Dachau ve diğerleri gibi daha büyük şeylerle ilgili olmalı diye düşünüyorum..

Öyleyse, ilkel, duygusal tepkinin ardında entelektüel bir disiplin olmalı.

Bunu çok güçlü olarak hissediyorum: bir akademisyen olmayı, bir doktor, profesör olmak için üniversitede kalmaya davet edilmiş olmayı... Bir yandan kesinlikle tüm bilim dallarına saygı duyuyorum, insanı köreltmedikleri sürece.

Sizi etkileyen, en sevdiğiniz yazarlar kimlerdir?

Çok azlar. Aslında onları tanımlamakta güçlük çekiyorum. Kolejdeyken çağdaşlar beni sersemletmiş, şaşırtmışlardı, Dylan Thomas, Yeats, hatta Auden: Ben Auden'e büyük bir hayranlık duyuyordum ve yazdığım her şey aşırı derecede Auden'i andırıyordu. Şimdi yine geriye doğru gidiyorum, örneğin Blake'i inceliyorum. Sonra, kuşkusuz, bir kişinin Shakespeare gibi birinden etkilendiğini söylemek büyük bir küstahlıktır. İnsan Shakespeare'i okur, hepsi budur.

Sylvia, şiirlerinizi okuyan ve dinleyen biri çok hızlı ve belirgin olarak ortaya çıkan iki niteliğin farkına varır (sanıyorum ki bu iki niteliğin birbiriyle ilişkisi vardır); biri kolay anlaşılabilirlik, diğeri ise yarattıkları etki. Şiirlerinizi, yüksek sesle okudukları zaman hem kolay anlaşılır hem de etkili olmaları için bilinçli olarak mı tasarlıyorsunuz?

İlk şiirlerimde yapmadığım bir şey bu. Örneğin ilk kitabım The Colossus'dan herhangi bir şiirimi yüksek sesle okuyamıyorum şimdi. Onları sesli okunmaları için yazmadım. Onlar, itiraf etmek gerekirse beni sıkıyorlar. Şimdi okuduğum bu şiirlerle, bu yeni yazılanlarla konuşurum, onlara kendimden söz ederim. Bu, yazı deneyimimde benim için tamamen yeni bir şey. Anlaşılabilirlik özellikleri onları kendime söylememden kaynaklanır. Onları yüksek sesle söylerim.

Etkili olarak yüksek sesle okunabilirliğin, iyi bir şiirin temel bir bileşeni olduğunu düşünüyor musunuz?

Evet, artık böyle düşünüyorum ve bu şiirleri kayıt etmenin, şiir okumalarının ve şair kayıtlarının harika bir şey olduğunu düşünüyorum. Bundan heyecan duyuyorum. Bir anlamda geriye dönüş var, öyle değil mi? Geçmişte, kalabalıkların karşısında konuşan şair rolüne geri dönüş.

Ya da bir gruba şarkı söylemek mi?

Bir grup insana şarkı söylemek, kesinlikle.

Şiiri bir anlığına bir tarafa koyarsak, yazmaktan hoşlandığınız ya da yazdığınız diğer şeyler var mı?

Evet, ben her zaman düzyazıya ilgi duydum. Gençken kısa öyküler yayımlattım: Her zaman uzun bir öykü yazmak, bir roman yazmak istedim. Şimdi, yaş kemale erip deneyim kazandığıma göre, düzyazıyla, romanla daha fazla ilgilenebilirim. Bir romanda örneğin günlük hayatta insanın karşılaştığı dış fırçaları vb gibi özel eşyalarla daha fazla ilgilenirsiniz. Bunu yapmak şiirde daha zor diye düşünüyorum. Şiirin daha zalim bir disiplin olduğunu düşünüyorum. Tüm çevresini dolanmak zorunda olduğunuz küçük bir alanda çok uzağa, çok hızlı gitmek zorundasınız. Ben bunu seviyorum. Ben bir kadını, manevi

değeri olan eşyaları severim, değersiz ıvır zıvırı severim ve hayattan alabileceğimden daha fazlasını bir romanda bulurum, belki yoğun bir hayattan değil ama kesinlikle hayattan daha fazlasını... Sonuç olarak roman yazmaya çok ilgi duyuyorum. .

Bu neredeyse bir tür Dr.Johnson görüşü öyle değil mi? Ne demişti, "Şiire girebilecek ve şiire giremeyecek şeyler vardır"

Evet, elbette, bir şair olarak bunu kabul derim! Bir şiire her şeyin girebileceğini söylerim ama dış fırçalarını bir şiire koyamam. Gerçekten yapamam!

Kendinizi diğer yazar ve şairlerden fazla mı buluyorsunuz?

Doktorları, ebeleri, avukatları, yazarlar dışındaki herkesi daha çok tercih ederim. Yazarlar ve sanatçıların en narsist insanlar olduklarını düşünüyorum. Bunu söylememeliyim, onların çoğunu seviyorum, arkadaşlarımla büyük bir çoğunluğu yazarlar ve sanatçılardır. Ama hayran olduğum kişi, belli bir pratik deneyim alanında usta olan ve bana bir şeyler öğretebilen kişidir. Demek istediğim, mahalle ebesi bana nasıl arı bakacağımı öğretir. Yazdıklarımdan bir şey anlayamaz. Ben onu pek çok şairden daha fazla sevdiğimi söyleyebilirim. Arkadaşlarımla arasında gemiler hakkında her şeyi bilen, bazı sporlar hakkında her şeyi bilen ya da bir insanı kesip bir organın nasıl alınacağı hakkında her şeyi bilen insanlar vardır. Uygulamadaki ustalıkla büyülenirim. Şair kişi bir ayağı havada gezer. Bana uygulamada bir şeyler öğretecek insanı seviyorum.

Şiir yazmasaydınız ne yapmayı tercih ederdiniz? Çünkü, ne de olsa başarılı olmak için şiir hayatınızda büyük yer tutuyordur. Herhangi başka bir şeyi yapamamaktan dolayı uzun süreli pişmanlıklarınız oldu mu?

Başka bir şey yapacak olsaydım doktor olmayı tercih ederdim. Bunun yazar olmakla bir tür kutupsal karşıtlık olduğunu kabul ediyorum. Gençken her zaman en iyi arkadaşlarımla doktorlardı. Beyaz maskeyi takar ve çevreyi dolaşır, bebeklerin doğuşuna ve kadvraların kesilişine bakardım. Bu beni büyülerdi, ama iyi bir doktor olmak için insanın öğrenmesi gereken ayrıntıların tümünü öğrenebilecek kadar kendimi disipline edemedim. Bu bir karşıtlıktır: İnsan hayatıyla doğrudan iş yapan kişiler, iyileştirebilir, onarabilir, yardım edebilirler. Eğer bazı özelemlerim varsa bunlardır, ama kendimi teselli ediyorum çünkü çok fazla doktor tanıyorum. Ve belki, doktor olmaktan çok doktorlar hakkında yazmaktan mutlu olduğumu söyleyebilirim.

Ama temelde bu şey, şiir yazmak, hayatınızda sizi büyük bir doyuma ulaştıran şeydir, öyle değil mi?

Ah, doyum! Onsuz yaşayacağımı düşünemiyorum. O, su ya da ekmek gibi ya da kesinlikle bana özel bir şeydir. Bir şiir yazdığımda, bir şiir yazıyorken kesinlikle kendimi gerçekleştiriyor oluyorum. Bir şiir yazdıktan sonra, bir şair olmaktan çıkıp, dinlenmeye çekilmiş bir şair olursunuz ki bu ikisi aynı şey değildir. Ama şiir deneyiminin mükemmel bir deneyim olduğunu düşünüyorum.

Claudia Moreira

(Gazeteci, Çevirmen)

Fransızca'dan Çeviren: Erkan Efil

Görünmeyen Hain

Ünlü bir italyan sözü, *traduttore, traditore*, "Çevirmen haindir" diyerek, çevirmen denen sinsi türün doğuştan, orijinal metne sadık kalma özüllü olduğunu ima eder. Pek çokları için, iyi bir çeviri, çeviri gibi görünmeyendir. Bir diğer deyişle, çevirmen görünmez olmalı, yaptığı iş orijinal olanın anlamını, doğal ve akıcı bir biçimde aktarmakla sınırlı kalmalıdır. Bu beylik düşünceler, bu metnin arkaplanındaki bazı soruları kışkırtmıştır. Bizler, çalışmamızın asgari düzeyde kabul edilebilirliği için görünmez olmak zorunda olan, pusuya yatmış hain kişiler miyiz gerçekten? İnsanlar neden genellikle böyle düşünürler ve bu düşüncelerin bizim mesleğimizle ilişkisi nedir?

"Çevirmen haindir" sözünden başlayalım. Orijinal dilde kitap okuyabilen veya film izleyebilenler hemen her zaman, kitaplardaki ve altyazılardaki çevirinin kalitesinden yakınıp dururlar. Hangimiz sinema salonlarında "*Hım, ama oyuncunun söylediği bu değildi: çevirmen saçmaladı*" gibi sözlere kulak misafiri olmadık ki?

Bu tür yorumlar yapanların çoğu, film çevirilerinin zorluklarının farkında değildir. Tüm konuşmaları takip etmenin ve öykünün geçtiği ülke ve o ülkenin kültürü hakkında derin bilgi sahibi olmanın yanı sıra, altyazı çevirmeni, sahnenin süresiyle kısıtlıdır. Altyazı bir sonraki sahneye "sıyamayacağına" göre, izleyici, çevrilmiş tüm konuşmayı, sözkonusu sahne süresi içinde okuyabilmelidir.

Kuşkusuz bazen de izleyici haklıdır. Çünkü hata programlarına aday olabilecek kadar aptalca film çevirileri de var. Ama film çevirmenleri -bazı farklılıklar dışında TV ve video için çalışanlar dahil- oyuncuların konuşmalarını, altyazıyı söylenenin içeriğini aktarmakla sınırlayarak, oldukça acımasız bir biçimde kesmeye zorlanıyorlar. Sonuç olarak, film çevirisi -ister dublaj ister altyazı olsun- hedef dile basit bir transkripsiyon (çevriyazı) olmaktan çok bir uyarlamadır.

Pek çok kişi çeviri işlemini, bir dilden diğer bir dile sözcükleri değiştirmekten ibaret olarak görür. Yaptığımız işin değerini düşüren yorumlar duyduğumuz çok olur. Çeviri gerçekten bu kadar kolay bir iş olsaydı, şu an olduğu gibi yorucu bir zihinsel iş olarak kalmaz, çoktandır bilgisayar yazılımına yerini bırakmış olurdu. Hangimizin, zaman zaman, elinde şu ya da bu teknik cihazın kullanma kılavuzuyla gelip de "Bana hızlı bir çeviri yapar mısın? diyen bir yakını veya arkadaşı olmamıştır? Çok sayıda bu tür deneyim yaşadıkdan sonra, bu durumlardan kurtuluğu şöyle buldum: Kullanım kılavuzunu alıyorum, elimle tartıyor, sayfaları sayıyor ve "hızlı çevirimini" fiyatını söylüyorum. Karşımda dikilip duran akrabamın vazgeçmesi için çoğu zaman bu yeterli oluyor.

Bu davranıştan çıkan sonuç, ki bunun evrensel olduğunu söyleyebiliriz, çevirinin talep edilmeyen bir iş olduğudur. İnsanlar çevirinin, orijinal olanın içeriğini sözcük sözcük eşleştirme (sadece ambalajını değiştirme) işi olduğunu, otomatik ve mekanik bir işten biraz fazlası olduğunu düşündükleri için çeviriyi kolay sanıyorlar. Bu düşüncenin uzun dönemde yaygınlaşmasının bir diğer kötü sonucu, çeviriye az ödeme yapılmasıdır. Çeviriyi çocuk oyuncağı kadar kolay gören müşteriler, genellikle bu işe az bütçe ayırıyorlar. Çeviri fiyatları söylendiğinde şirketler ve kişiler genellikle çok şaşıyorlar ve bir çevirinin gerektirdiği fiyatı vermeye razı olmuyorlar.

Görölmezliğin Olanaksızlığı

Bu yazının bir diğer temel konusu, çevirmenin görölmezliği meselesidir. Bu kavram, "orijinal metindeki fikri olduğu gibi ver, harfi harfine orijinalin biçimine uy ve çevirinin orijinal metin gibi akıcı ve doğal olmasını sağla" gibi sözlerle çevirmene gönderilen talimatlarda yansır. Pek çok eleştirmen için, iyi bir çeviri, çeviriye benzemeyen ve çevirmenin orijinal metindeki anlamı aktarabildiği çeviridir. Bu tutum, çevirmenin metine zorunlu müdahalesini bütünüyle olumsuzlamaktadır.

Gerçek dünyada işimiz, kuşkusuz, sözcükleri çimento harcı gibi çevirmekten biraz daha karmaşıktır -anlam mübadelesi gerektirir ve daha karışıktır. Kolay bir iş olsaydı, otomatik çeviri programları bu işi yapabilirdi. Yine de, özellikle hedef dilde imrenilecek bir akıcılık elde etmek için, anlam mübadelesi zorunlu olduğundan, hiçbir şey insan düşüncesinin ve insanın soyutlama becerisinin yerini tutamaz. Bizim görevimiz, her zaman doğru eşdeğerleri bulmanın olanaklı olmadığını aklımızda tutarak, metnin anlamını aktarmaktır. Örneğin, Polonya dilinde "masa" sözcüğünün tek değil, iki karşılığı vardır: *stol* (yemek masası) ve *stolik* (kahve veya telefon masası). Bu durumda, diğer pek çok durumda olduğu gibi, bir sözcüğün karşılığı olarak kolaylıkla bir başka sözcük koyamadığımızda, metni uyarlamak zorunda kalıyoruz. Çeviri, anlam aktarımına dayalı aşırı karmaşık bir zihinsel işlemdir ve biz sürekli olarak, güncel hayatımıza, yaşadığımız ülkeye ve hatta kendi yaşam öykümüze ve deneyimimize göre tercihlerde bulunuruz.

Dilsel farklılıkların yanında, çevirmenin göz önüne alması gereken pek çok başka farklılık da vardır. Bu farklılıklardan bazıları, içinde yaşadıkları toplumsal ve tarihsel bağlam gibi, çevirmeni tamamıyla içine çekip yutar. Örneğin, kablolu TV son zamanlarda, Amerika'da

rap hareketi hakkında bir mini-dizi yayımlamıştır. Büyük kültür farklılıklarını göz önüne alarak, bu dizinin altyazılarının hazırlanmasının ne denli zor olduğunu tahmin edebiliyorum. Açıktır ki, Brezilya'da konuşulan Portekizce, bu dili konuşanların toplumsal koşulunu yansıtan farklılıklar sergiler. Yine de, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki rap'in tersine, bu farklılıklar açık bir biçimde kasıtlı değildir. Amerika Birleşik Devletleri'nde, rap dili sıklıkla bir protesto biçimi olarak kullanılır. Çevirmen, resmi olmayan, argoya dayalı bir dil kullanmaya karar verse bile, sadece bu şekilde rap'in toplumsal koşulunu yakalaması zordur. Çevrilen metnin oluşumunu tarihsel koşullar da belirler. Bugün, Shakespeare veya Cervantes'in bir çevirisini yapacak olsak, bu çeviri kuşkusuz on yıl önce bile yapılmış bir çeviriden farklı olacaktır.

Çevirinin sadece bir anlam değiş-tokuşu olduğu düşüncesi bir başka varsayımı, çevirmenin yazarın beynini okuyarak onun söylemek istediği şeyi bir diğer dile aktardığı varsayımını içerir. Bununla birlikte, çevirmen dahil hiçbir okuyucu, bir yazarın söylemek istediği şeyi tamamıyla yakalayamaz. Her okumada, eşit şekilde eğitimimizin, yaşadığımız ortamın ve yaşadığımız zamanın etkisi vardır.

Bu etmenleri göz önüne aldığımızda, çevirmeni görülmez bir varlık olarak düşünmek zordur. En akıcı metin bile, koşullardan ciddi bir biçimde etkilenecektir. Hiçbir çevirmen sadece sözcükleri değiştirerek çalışmaz. Bizim işimiz, bu sözcüklerin anlamını yerel gerçekliğe uyarlamayı ve aktarmayı içerir. Yazılım çevirisinin "yerelleştirme", veya bir diğer deyişle yerel modellere uygulama olarak adlandırılması tesadüf değildir.

Bağlamın Haini

Ne yazık ki, bu görüşün yerini yavaş yavaş, düşüncenin dilsel olarak oluştuğunun kabulüne dayanan daha izafiyetçi bir yaklaşım almaktadır. Bu görüşe göre, diller nesnelere çok kavramları temsil eder. Bu kavramlar, temsil ettikleri nesnelere bağımsız olarak konuşanın zihninde biçimlenir.

Eskiden bilimadamları, anlamın bir dilden diğer dile aktarılmasının mümkün olup olmadığını tartışıyorlardı. Günümüzde ise bilimadamları artık, bu anlamı aktarmanın ne ölçüde mümkün olduğunu veya dillerin ne ölçüde "insan doğası" tarafından oluşturulduğunu ve ne ölçüde kültürle biçimlendiklerini sorgulamaya başladılar.

Tüm bunları ve çevirmenin ortamını göz önüne aldığımızda, artık o "hain" olarak görülmez. Yaşadığımız anın, kültürün, toplumun bizi ne ölçüde etkilediğini biliyoruz. Bir metni çevirmeden önce, yazıldığı dönemi, yeri ve koşulları tanımlayarak bağlamsallaştırmak gerektiğini de biliyoruz. Rosemary Arrojo bu işlemi *Oficina de Tradução* (Çeviri Atölyesi) kitabında şöyle tanımlıyor:

Yazı, tıpkı işaret gibi, dilin sonsuz labirentinin dışında var olabilen sabit bir nesnenin "güvenilir" temsili olmaktan çıkar ve potansiyel anlam makinesine dönüşür. Böylece, "orijinal" metnin prototipik imgesi, belirleyici ve tekrar kazanılabilen bir içerik taşıyan kaplara benzemekten de uzaklaşır. "İçeriğin" korunduğu ve kontrol altında tutulduğu bir kap olarak, yazıyı veya işareti göz önüne almak yerine, prototipik imgesinin, "ender bulunduğu veya pahalı

olduğu için, önceki yazıyı silip iki üç kez kullanılan eski yazı malzemesine, özellikle parşömene gönderme yaparak", Yunanca palimpsestos'tan (silinip düzeltilmiş) palimpsest'e(eski zamanda üzerindeki yazı silinerek yeniden başka yazı yazılan parşömen) dönüştürülmesini öneririm.

Metaforik olarak, "atölyemizde" "palimpsest", "aynı" metnin bir diğer yazılışına (veya yorumuna, okumasına- çevirisine) yer vermek için, her kültürel toplum ve her çağda silinen metine dönüşmektedir.

İnsanlar ve şirketler kaliteli sonuçlar talep ettiklerinde ve çeviri işinin zorluklarının farkına vardıklarında, çeviri işi hak ettiği kabulü görür. Çevirinin her alt-alanının (edebiyat, hukuk, tiyatro, film, TV, video vb), özel aletlerin kullanımı, yer ve zaman sınırı, kaynak metnin o dili sonradan öğrenenler tarafından oluşturulması gibi kendine özgü zorlukları vardır. Tüm bunlar, küreselleşme kaynaklı talep artışı ile birleşince, yukarıdaki sorulara dikkat çekmekte ve çevirinin aslında çok karmaşık ve uzmanlık gerektiren bir işlem olduğunu göstermektedir.

Bu nedenle, şu can sıkıcı akraba, elinde son satın aldığı elektronik aletin kullanma kılavuzu ile birlikte görüldüğünde, onunla bu düşünsel tartışmalara girin ve sonunda çevirinin fiyatını söyleyin. Eminim hemen vazgeçecektir.

Paul Eluard
Günahsız Gebelik
(L'immaculée conception, 1930, André Breton ile birlikte)

Çeviren: Sait Maden

ÖNCESİZ YARGI

Okuma! Kitapların birçok satırındaki sözcükleri birbirinden ayıran aralıkların oluşturduğu beyaz biçimlere bak ve bundan esinlen.

Saklasınlar diye başkalarına ver elini.

Yokuşlarda yatma.

[us çağında çıkardığın zırhı yeniden giy.

Düzeni olduğu yerde bırak, yoldaki taşları bozup dağıt.]

Kanıyorsan ve bir insansan, tahtahtadaki son sözcüğü sil.

Gözlerini kapat, böylece biçim ver onlara.

[unuttuğun düşlere ver tanımadığın şeyin değerini.]

Üç demiryolu fenercisi tanıdım ben, beş geçit bekçisi kadın, bir de geçit bekçisi erkek. Ya sen?

[bağırdığın sözleri hazırlama.

Boşaltılmış evlerde yatıp kalkmaya bak. Yalnız seninle şenlendi onlar.

Bir okşamalar yatağı ser okşamalarına.]

Kapını vururlarsa, son isteklerini anahtarla yaz.

Sesteki anlamı çal, parlak giysilerin içlerine dek gizlenmiş davullar vardır.

İfritlerin büyük acımasını türküle. Truva atının üstünde ayağa kalkmış bütün kadınları an.

[Su içme.]

Tıpkı o harfi gibi, t harfi gibi, ortaya doğru kanadı ve yılanı bulacaksın.

[Seni kışkırtan deliliğe göre konuş.

Parlak renklerle giyin, alışkanlık değildir bu.]

Bulduğun şey, ancak elin uzandığı sırada senindir.

Yargılarının kakumunu ısırırken yalan söyle.
Yaşamını budayansın sen.
As kendini, yiğit Crillon, onlar seni Belkileriyle yere indirecekler.
[Vefasız bacakları bağla.
Bırak, düşlerinin pasını yeniden tutuşturursun tan.]
Ayakların önde beklemeyi bil. Böylece çıkacaksın yakında, öpörtülü.
[Yak, ışıltı görüngülerini yorgunluğunun.]
Yenecek neyin varsa sat gitsin, açlıktan ölecek ne varsa satın al.
Olmak eyleminin gelecek zamanıyla etmek eyleminin geçmiş zamanını karıştırmayarak
şaşırt onları.
Yeni pencere camına yerleştirilmiş taşa cam ol.
Avucunun içini görmek isteyene göğün daha bulunmamış gezegenlerini göster.
[Anılan günde, yaprak-böceğin o güzel mi güzel boyutlarını hesaplayacaksın.
Sevdiğin kadının çıplaklığını gözünde canlandırabilmek için, ellerine bak, yüzü yere
eğilmiştir.
Tebeşiri kömürden, gelincikleri kandan ayırt et.]
Ayaklarının ucunda içeri girip çıkma zevkini bağışla bana.
Noktalı virgül: noktalamada bile ne denli şaşırtıcı olduklarını gör.
Yat, kalk, şimdi yine yat.
Yeni buyruğa dek manastırın yeni buyruğuna dek, diyeceğim en güzel genç kadınların
çarmıh biçimindeki yakayı benimsemelerine dek: göğüsleri ortaya seren iki yatay dal,
karnın altında çıplak çarmıhın hafifçe kızarmış ayak bölümü.
[Omuzlarının üstünde başı olandan sakın.
Yürüyüşünü fırtınalarinkine bakarak düzenle.
[Hiçbir gece kuşunu öldürme.]
Gündüzsefasının çiçeğine bak: anlamak olanağı vermez insana.
Yüreğini okla delmen gerektiğinde, görünür hedefe kaptırma kendini.
Tansıklar gerçekleşir, ama yadsımak için.
Kocamış karga "yirmi yıl" diyor, sen de yetiş onun yaşına.
[Kötü beğeninini arabacılarından koru mendini.
İçindeki sıkıntının bedavadan oyunlarını çiz tozlara.
Yeniden başlama zamanını ele geçirme.]
Başının, daha düşmediği için, Hint kestanelerinin tersine, kesinlikle ağırlıksız olduğunu
savun.
Kıvılcımla yıldızla demir örsün onsuz kara hapını.
Olası bir kırlangıçlar düşüncesine kılını kıpırdatmadan alıştır kendini.
Ele geçirilmez yaz kum üzerine.
[Ananı babanı düzelt.
Sağduyuya zarar vermeyen şeyi üstünde saklama.
Düşün ki bu kadın üç sözcüğe sığar ve bu tepe bir uçurumdur.]
Yazdığın gerçek aşk mektuplarını zındıkça davranılmış kutsal ekmekle mühürle.

Şunu tabancaya söylemekten geri kalma: Çok hoş, ama sanıyorum ki sizi bir yerlerde gördüm ben.

Dışarıdaki kelebeklerin tek istedikleri içerdeki kelebeklere kavuşmaktır: sokak fenerinin tek bir camını, eğer kırıldıysa, kendinle değiştirme.

Cehenneme yolla saf olanı, saflık sende cehennemliktir.

[Aydınlığı körlerin aynasında gözlemle.]

Dünyanın en küçük, hem de en kaygı verici kitabı senin olsun ister misin? Yazdığın aşk mektuplarının pullarını ciltlet ve ağla, her şeye karşın varlık içindesin.

[Hiç bekleme.

İyice bak şu iki eve: onda da ölüsün, ötekinde de.]

Düşün seninle konuşan beni, yanıtlamak için kendini koy benim yerime.

[Yalnızken ve sana seslenildiğini duyduğunda, duvar kaplamalarının önünden geçme sakın.]

Gövdeni başka gövdelerin üstünde yiğitçe bur: bu sağlık ilkesini yiğitçe benimse.

Yaprak biçimindeki kuşları yeme: Hayvansal ağaç güze dayanabilir.

Senin özgürlüğün beni kahkahalarla güldüren özgürlüktür.

[Sisin önündeki sisi kovala.

Nesnelerin ölümlü doğasının sana üstün bir zaman erki vermediğini göz önünde tutup, kendini ağaç köküyle as.

Seni uyandırma sorumluluğunu aptal yastığa bırak.]

Ağaçları kes istersen, taşları kır; ama sakın kendini, yararlılığın mor aydınlığından sakın.

[Gözünün biriyle bakıyorsan ötekini kapat.]

Yok etme güneşin kızıl ışınlarını.

Sağdaki üçüncü yola sapıyorsun, sonra soldaki ilk yola; bir alana varıyorsun, bildiğin kahvenin yanından dolanıyorsun, soldaki ilk sokağa sapıyorsun, sonra sağdaki üçüncü sokağa; kendi yontunu fırlatıyorsun yere ve kalıyorsun orada.

[Kaldır şu kadının düşürdüğü yelpazeyi, ne yapacağını bilmeden.

Vur kapıya, bağır: Giriniz, ama girme.

Ölmeden önce yapacak bir şeyin yok.]

Şükrü Erbaş

Yüzlerce Dille Eksikli Yaşamak

Dil, insanın özgürlük alanı olduğu kadar hapisanesidir de. Dünyayı kendi dilinin sesi, duygusu ve anlamı ile kavrayan kişi, farkında olsun olmasın, insana ilişkin her şeyi diliyle sonsuzluğa çeviriyordur. Okuduğu, yazdığı ve konuştuğu sürece, hemen her saniye, dünyayı dile dönüştürüyordur. Bunun öteki ucu da, okuduğu yazdığı ve konuştuğu sürece, dilini durmadan dünyaya giydirmek demektir. Ne kadar bildik şeyleri yinelerse yinelesin, kurduğu cümle ne kadar basit bir ihtiyacı karşılıyor olursa olsun, dil ile dünya arasındaki bu varoluş ilişkisi, kaçınılmaz olarak bir yaratıcılık ya da en azından bir yenilik içerecektir: O çok bildik şeye insanın kendini eklemesi ya da o durumu kendi zamanına taşıması şeklinde bir yenilik olacaktır bu. Dil ile dünyanın, dünya ile dilin sınırlarını, bir vurgu, tonlama ya da tını farkı kadar da olsa genişletip duracaktır. Algı alanını genişletecektir, anlam ve ses katmanlarını genişletecektir, haz ve acı olanaklarını genişletecektir. Ancak dil ile gerçekleştirilen bu yaratıcılık, ne kadar büyük, yeni ve bütün insanlığı kapsayan bir yaratıcılık olursa olsun, sadece o dil içinde gerçekleşmiş olacaktır. O dili bilmeyen insanlara bu yaratıcılığın ulaşması söz konusu olmayacaktır; eğer, insanın yarattığı çeviri denilen mucize olmasaydı.

Bir insan anadilinin dışında, anadilindeki sözcüklerin tınısına kadar bir hâkimiyetle kaç dili öğrenebilir? Kaç dilin ruhuna girebilir? Kaç dilin kültüründe yabancılık çekmeden yaşayabilir? İki, üç, bilemediniz beş... ki bu çok büyük bir sayıdır bana göre. İspanyolca biliyorsanız, Don Quijote'nin Rocinante'si, Tobosolu Dulcinea'nın aşkıyla, olanca görkemiyle kalbinizde koşup duracaktır. Ancak Çince bilmiyorsanız Konfüçyüs, Çincenin "hapisane"sinden çıkıp, 2500 yılı kat edip size, "çocuklara en büyük saygı gösterilmelidir" diyemeyecektir. Diyelim Fransızca biliyorsunuz, Elsa'nın gözleri Aragon'un ağzından

kanınızda kirpiklenip duracaktır; ya da Baudelaire, Paris Sıkıntısı ile çağdaş insanın ve dünyanın kaosunu iç burkan bir hazla ruhunuza yerleştirecektir, ama bu kez de Ritsos sizin için hiç yaşamamış olacaktır. Elinizi değilse de sesinizi uzatsanız ulaşacak bir coğrafyada, Şehrâzat'ın korkuyu geceler boyu nasıl büyük bir aşka ve dünya masalına çevirdiğini, Arapçanın şiiri dilinizde menevişlenmiyorsa nerden bileceksiniz? Diyelim Dostoyevski, Stavrogin'in sesiyle kulağınıza, "inanıyorum, inandığıma inanmıyorum; inanmıyorum, inmadığıma inanmıyorum" paradoksunu fısıldadı; bu elbette sizin için müthiş bir ayrıcalık. Ancak bu kez de İtalyanca bilmediğiniz için Dante, Pavese... yarattıkları cennet ve cehennemden çıkamayacaklar. Yüzlerce yıldır birlikte yaşadığınız Kürtçe, ağaçların hışırtısı, kuşların şakıması kadar kalbinize ulaşmayacaktır. Siz, bilmediğiniz yüzlerce dille eksikli, yaşamayı sürdüreceksiniz!

Murat hâsıl oldu sanırım. Bu örnekler dünyadaki dil sayısı kadar çoğaltılabilir kuşkusuz. Eğer insan diller arasındaki duvarı çeviri yoluyla yıkmasaydı, biz hepimiz kendi dilimizin edebiyatından başka bir edebiyatı bilmeyecektik. Bu, şu demektir; biz kendi dilimizin duyarlılık alanı dışında bir duyarlılıkla dünyayı kavrayamayacaktık. Bir dil kendi hazinesi içinde insanı ve dünyayı anlamada ne kadar büyük olanaklara sahip olursa olsun, bir başka dilin ses ve anlam olanaklarıyla dillendirilmiş bir dünyanın eksiklisidir. Dil, insanın özgürlük alanı olduğu kadar hapisanesidir derken kastımız buydu. İnsan, birbirini anlamak gibi çok basit ve temel bir ihtiyaçtan yola çıkarak, yarattığı çeviri mucizesi ile elimizdeki dünyayı, dünyadaki dil sayısı kadar çoğaltmıştır.

Ne olursa olsun, edebiyatta çeviriyi savunan bu sözlere karşı, neden Okakura Kakuzo'nun Çayname'sindeki şu söz, okuduğum günden beri suya atılan taş gibi aklımda, kalbimde halkalanıp duruyor: "Çeviri her halükarda ihanettir; bir Ming yazarının da dediği gibi en iyi ihtimalle işlemeli kumaşın arka yüzüdür- tüm iplikler mevcuttur ama rengin ya da desenin inceliği yoktur." Bu söz nasıl bir doğruyu içermektedir? Özellikle de edebiyat çevirilerinde işaret ettiği nedir?

Şiir, öykü, roman dile getirdiği anlamı ve duyguyu, o dilin seslerine çeviren bir simyadır. Anlam, ancak yazıldığı dilin sesleriyle vücut bulur. Çeviri, ne kadar başarılı olursa olsun; şairin, yazarın ruhunu ne kadar yakalarsa yakalasin; kültürel arka bahçesine ne kadar girerse girsin, çaresiz bir şekilde bu sesi kaybedecektir. Daha doğrusu metni, çevrildiği dilin sesleriyle yeniden var etmeyi deneyecektir. Ancak bu, hiçbir zaman yazıldığı dilin uyumunu ve çağırışım yükünü vermeyecektir. Kakuzo'nun sözleriyle söyleyecek olursak, "tüm iplikler mevcut olacaktır ama rengin ya da desenin inceliği" kalmayacaktır. Örneğe gerek var mı bilmem ama Behçet Necatigil'in şu dizesini dünyanın hangi diline çevirirseniz çevirin, (s) sesi ile yaratılan aliterasyon uçup gidecektir: "Sevgili, seslendiğin serinlik bir serap" Bu müthiş uyum ancak Türkçe ile sağlanabilir. Aynı şekilde, bütün dillerin, bir başka dile çevrilemeyecek, bir başka dilde aynı uyumla kurulamayacak ses güzellikleri vardır ve çeviri olanca gerekliliğine karşın, her durumda bu güzelliği yitirerek ancak var olabilen bir ede-

biyat alanıdır. Çeviri, içine konulduğu kabı kırarak suyu bir başka yere, bir başka kaba taşımaya çalışmaktır.

Olanca güçlüğü ve kaybına karşın, evet, çeviri... kumaşın arka yüzü ön yüzünü ne kadar gösteriyorsa... Yoksa ben ne kadar sığ bir dünyada yaşamış olacaktım. Nasıl yoksul bir hayatım olacaktı. İnsanın büyüklüğüne ve sonsuzluğuna nasıl inanacaktım. Sürekli beni gösteren aynalarda başkalarını nasıl görecektim. Dünyayı konuşulan dil sayısı ile çarparak büyütmeyi nerden düşünecektim. Dünyanın bütün ülkelerini görmeden nasıl görecektim. Düşüncesi bile insanın içini karartmaya yetiyor.

Mustafa Ziyalan

Plath'ın "Ulaklar"ını nasıl okumalı?

Sylvia Plath'ın (1932-1963) anıları daha önce kocası Ted Hughes'un elinden geçmiş biçimleriyle yayınlanmışlardı, görünene bakılırsa en sonunda -ozanın kendini öldürmeden önceki birkaç yılı boyunca düştüğü notlar dışında- bu kez el değmemiş biçimde yayımlandılar.

Ben de kendisiyle hiç yüzyüze görüşmemiş olduğum bir dostuma armağan olarak Plath'ın "Ariel" adlı kitabını postalamıştım. E-postayla yolladığı mesajda "Ariel için çok teşekkür ederim" demiş, "Plath'ı daha önce okumamış olduğuma yandım. Şiirleri ağır ağır okuyorum." Daha sonra da bir yerde soruvermiş: "Sana sormak istediğim birşey var: "Couriers" şiirini nasıl okumalı/yım?"

Buna açık seçik bir/tek bir yanıt verebilirim, dahası verilebilir dersem yalan. Şiiri ilk ağızda anımsayamadım, açtım kitabı baktım, ilk ağızda şiiri söyleyeni -Plath'ı- kısıvrak sarıp sarımalayan -Amerikan orta sınıf yaşamına özgü- sahteliğe, kalplığa ilişkinmiş gibi geldi bana. Ama haklı mıyım bilemem; burada böylesi bir haklılık söz konusu olamaz sanırım, böylesi bir indirgeme tümüyle olanaksızdır.

ULAKLAR

Düzayak bir çağrışım gibi gelebilir ilk ağızda, ama Ingeborg Bachmann'ın "Ulakla gelen" başlıklı şiirini anımsamadan edemedim işte:

*Göğün kadavra sıcaklığındaki avlusundan çıkıyor güneş.
Oradakiler ölümsüz değildir,
şehit düşmüştür hepsi, anlıyoruz ki.*

*Çürümeye çevirmez yüzünü ışıltı. Tarih
tanrısallığımız bizim, bize bir gömüt bırakmıştır,
içinden dirilip de kalkmanın olmadığı.*

Neden bu şiiri anımsadığıma ilişkin bir ipucuna rastlayabilecek miyim bakalım?
"Ulaklar"a dönecek olursam:

*Bir salyangozun sözü mü bir yaprağın çanağında?
Benim değildir. Alma.*

İlk ikilik de bana Ursula K. LeGuin'in bir öyküsünü anımsattı hemen. Bir karınca yuvasında bulunan akasya tohumlarını bir ifade, bir dil olarak yorumlayan, karınca diline, kendi dili olan bir karıncaya ilişkin bir öyküyü...

*Asetik asit mi lehimli bir kutuda?
Alma. Has değildir.*

Hile, desise, kumpas, sahtesiyle kandırma, kandırılma kaygıları, kuşkuları, belki de paranoyası, kendine bir im bulamama, bir im yakıştıramama, yürek indirememe benzeri bir im indirememe...

*Altın yüzük mü güneşle alaşımında?
Yalan. Yastır, yalanlarla.*

ikili ilişkiler, evlilik belki...

Bundan sonra raslantı olduğunu sanmadığım bir biçimde azıcık daha geniş bir ara bırakılmış, tekil gözlemlerden daha geniş bir plana atlanıyor...

*Kırağı düşmüş yaprak, bal dök yala
kazan, kaynatan, fıkırdayan*

Kişinin yalnızlığı, içindeki çalkantılar, bunun, algıların doğayla etkileşimi, mutfak, dedikodu, soğukluk, Pamuk Prenses masalının tersi...

*kendi kendine, her bir
dokuz kara Alp'e vurulmuş.*

*Aynalarda bir çalkantı,
deniz, tuzbuz eden külrengi aynasını-*

En sonda da şiirin bütünü altında ezilen, neredeyse acınası bir çırpınma, kanat çırpıp kalkma, kalkışma çabası, sonunda ünlem işareti değil de nokta olan

Aşk, ey aşk, ey mevsimim benim.

bana Who grubunun rock operası "Tommy"de Roger Deltray'in söylediği "Özgürüm" diye bir şarkıyı, ama ondan da çok yine aynı grubun yaptığı başka bir rock operası olan *Quadrophenia*'da yine Deltray'in söylediği "Aşk, gel yağ sen üstüme"yi anımsattı...

Plath'ın tüm şiirlerini içeren kitabı karıştırırken şöyle bir bakınca dikkatimi çeken birşey de şu: Şiirler başlangıçta daha dolgun, daha etli butlu yapılarken kendileri de dizeleri de daha kısa, bölümleri daha küçük, kırık kırık, kesik kesik bir hale geliyorlar. Plath anlatmanın, anlaşmanın, iletişimin olanaksızlığının ayrımına varıyor, tıkanır, boğulur gibi oluyor sanki. Görebildiğimce Bachmann'da da, Paul Celan'da da var bu. Örneğin Celan'ın "Dil çatkısı" adlı şiirini anımsadım, ya da "Umut" adlı şiirini:

*bir göz daha olur
yabancı, yaban, yanıbaşında
gözlerimizin: Dilsiz
bir kabuk altında, taştan.*

Gelin, durmayın, açın kuyularınızı!

*Kirpik olur bir
taşlarda, içe dönmüş
uğruna ağlanmamışca
su verilmiş çelik
en sivrisi iğlerin*

*İşini önümüzde görür
taş var ya, sanki bir de
ademoğlunun kardeşleri varmış gibi.*

Üçünün de sonunda intihar etmiş olması ne denli raslantı acaba? Plath'ın bu çok kişisel şiirinin onu neredeyse bütünleyen, tamamlayan öbür yüzünü, ikizi bir şiiri, "Ulakla gelen"i anımsatması bence raslantı değil...

İntihar dedim de, anıların son iki cildinden birini "kaybettim" demiş Hughes, ötekini de "yaktım". Daha önceki basım Hughes'un elinden geçmedi, elinden çıktı demek. Yaktıklarına, yitirdiklerine bakılırsa, bu en son basım da onun açtığı yaraları, dış izlerini sonsuza değin taşıyacak. Sonsuza değin intihar edilecek Plath.

Bir yandan Plath'ın da, Hughes'un da, ikisinin de ozan olmalarını anlamakta zorlanıyorum, zorlandıkça öte yandan başka türüsünün olanaksızlığını da anlar gibi oluyorum...

Derken ozan, müzisyen Patti Smith'in Arthur Rimbaud'ya ilişkin bir yazısında şu sözlere rastladım: "Ozan olmayanlar, leş gibi olmayanlar, at kılı döşeklerde esenlikle konaklamamış olanlar, o masum kalpsizliği bilmeyenler ozanın göçer gerçeğini hiçbir zaman anlayamazlar."

Bilmiyorum. Öyledir bakarsın. Yoksa biliyor muyum?

En iyisi sanırım olabildiğince aradan çekilmek yine...

ULAKLAR

*Bir salyangozun sözü mü bir yaprağın çanağında?
Benim değildir. Alma.*

*Asetik asit mi lehimli bir kutuda?
Alma. Has değildir.*

*Altın yüzük mü güneşle alaşımında?
Yalan. Yastır, yalanlarla.*

*Kırağı düşmüş yaprak, bal dök yala
kazan, kaynatan, fıkrıdayan*

*kendi kendine, her bir
dokuz kara Alp'e vurulmuş.*

*Aynalarda bir çalkantı,
deniz, tuzbuz eden külrengi aynasını-*

Aşk, ey aşk, ey mevsimim benim.

Yüksek kazanç ve çabuk tatmin günlerinde yaşadığımız düşünülecek olursa, hiç 'rantabl' değil. Ama bir de duyduğunuz ve kendi dilinizde çıkardığınız sesi başkalarına da duyurabildiğinizi farkettiğinizde! İşte o zaman bu tuhaf uğraşının çok da boşuna olmadığını düşünürsünüz. Mükemmel bir duygudur.

Çağdaş Türk Şiiri'nden Çeviriler

Nihat Behram

Eray Canberk

Veysel Çolak

Haydar Ergülen

Hüseyin Ferhad

Ayten Mutlu

Nihat Behram

İngilizce'ye Çeviren: Neslihan Akkar

ÜÇ DAĞA AĞIT

Açlığın
çıplaklığın acısı mı genişliyor
dalları
meyvaya çağırın rüzgâr mı

Dalgın bir kuşun ötüşünden
sevdiğinin kalbine düşen âşık mı
yağmuru emen toprak mı derinleşiyor

Yas mı tutmalıyım onurlu ölüme
halkın gözlerini dolduran çizgilere
umudu mu çağırmalıyım

Ah gidiyor işte gidiyor göz göre göre
sıcak titreyişi varlığını hayata adanmışların
gidiyor
öfkenin haykırışları
yasalarıyla gidiyor kahredişin
zulmün ve iğrençliğin buyruklarıyla gidiyor
toprağa düşen bakımsız yapraklar gibi değil
azarlanmış çocukların kederiyle değil
doğuşun ve sevmenin feryadıyla gidiyor
ölümü donatan arkadaşlarım

Ah gidiyor işte gidiyor göz göre göre
durutarak gündüzleri geceleri
durutarak adanmışlığı, mertliği, yüceliği
damıtıp sevdalarına
neferi toprağa aşılamaya gidiyor arkadaşlarım

Bulutlar da hafif mi kar taneleri kadar
özgürlüğün borcu mu ödeniyor
yaralar mı açılıyor yoksulluğa
ezilmişliğin isyanı mı sesleniyor

Ah gidiyor işte gidiyor göz göre göre
bire rüzgâr uğultusu bırakarak yanan ateşe

ELEGY FOR THREE MOUNTAINS

Is the pain of the hunger,
of the nakedness expanding or the wind
inviting the branches to the fruit

Is the lover falling into the beloved one's heart
from the chirp of an abstracted bird
or the soil sucking the rain deepening

Must I mourn for the honorable death,
or must I invite hope to
the creases crowding in the eyes of the People

Oh they go, there they go quite knowingly
the warm vibration of the ones who
dedicated their existence to the life,
there they go
the outcries of indignation,
they go by the laws of damnation
by the orders of cruelty and loathsomeness they go,
not like the neglected leaves falling on the soil
not by the crying of the scolded children but
by the crying of birth and loving they go
my friends who adorn death

Oh they go, there they go quite knowingly
purifying the days, the nights
purifying the dedication, distilling
the bravery, the exaltation into their true loves
to graft the breath in the soil there they go my friends

Are the clouds also as light as the snow particles
is the debt of freedom settled

Are the wounds punctured into poverty
is the rebellion of being oppressed calling out

Oh they go, there they go quite knowingly
each of them leaving a roar of the wind to the burning fire

YALNIZ DEĞİLLER, ŞARKILARI VE BİZ VARIZ

Saydam ve ıslak ölüm
eğer boyunlarına geçirilen ilmikten
gökten bir fırtınayı koparır gibi
koparacaksa ciğerlerini
nefesimi onlara vereceğim
kalbimdeki yaşayan tıptırtıyı
gözlerimi onlara vereceğim
oyarak kirpiklerimle dünyada
acıya ve öfkeye dair bütün görüntüleri

organ
demir yollarında
fabrikalarda
gün boyunca çığlığın dinmediği
şehrin uzak semtlerine doluşan işçilerin
pamuk seline yaprak yaprak dökülen
tütünde
zeytinde
çam denizinde ormanların
ve verimsiz düzlüklerinde kurak toprağın
açlığın can çekişini
tırnakla
terle
susturmaya çalışan yoksul köylerin
gözlerinde parlamaya başlayan
umut için düğümlendi

Saydam ve ıslak ölüm
eğer boyunlarına geçirilen düğümünden
dökecekse körlerin alfabetini
yumruğumu onlara vereceğim
yaşayan yumruğumu
ağzımı onlara vereceğim
yeryüzünün bütün mert ölüleri için
toplayarak kanlı kelimeleri

They are not alone, They have their songs and us

If transparent and wet death
with the noose twisted around their neck
shall tear their lungs off
as if tearing a storm off the sky
my breath I shall give to them
the thump living in my heart
my eyes I shall give to them
scooping out with my eyelashes all the images
relating to pain and anger in the world

the rope was
knotted against the hope
beginning to sparkle in the eyes
of the workers
on the railways
in the factories
who crowd in the remote districts of the city
where screaming doesn't stop throughout the day
and of the peasants
falling leaf by leaf in the flood of cotton
in tobacco
in olive
in the sea of pines of the forests
and on the infertile plains of the arid soil
who tries to silence
the throes of hunger
with nails
with sweat

If transparent and wet death
with the knot twisted around their neck
shall pour the alphabet of the blind out
my fist I shall give to them
my living fist
my mouth I shall give to them
for all the brave dead people of the world
picking up the bloody words

Eray Canberk

İngilizce'ye Çeviren: Tozan Alkan

ŞAİR-İ AZAM

Ben ünlü bir şairim büyük
Sakal tıraşıyla falan uğraşamam
Bazı umursamam insanları
Ama insanlığa saygım tam

Ben ünlü bir şairim büyük
Uğraşamam evcil işlerle falan
Ev kadın çocuk geçim sıkıntısı
Devrimle hepsi kalkacak ortadan

Ben ünlü bir şairim büyük
Kafa yoramam öyle her şeye
Benim sorunlarım çapraşık
İşçi sınıfı artıdeğer tekelci sermaye

THE GREATEST POET

I am a great and famous poet
I can not waste my time with shaving
Sometimes I don't care about people
But my respect for humanity is complete

I am a great and famous poet
I can not deal with housework
House, wife, child, to earn a living
All will disappear with the revolution

I am a great and famous poet
I can not beat my brain with trivial things
My problems are more complex:
Labor, surplus value, monopolist capitalism

Veysel Çolak

İngilizce'ye Çeviren: Tozan Alkan

ANILARI BIRAKMAK

Nedenlerim var anıları bırakmaya
Yaşamak ince ve budalaca.
Son çıkarılan mermer de parçalandı
Varıldı ölümün sonsuz biçimine.

Bir haber: Çiçek adlarından
Bir haber buruşuk elma tadında.

Kasığından öperken sevgiliyi
Anımsamadaki uzaklık
Bir utku gibi girer araya

LEAVING MEMORIES ASIDE

I have good reasons to leave memories aside
Life is fragile and stupid
The last extracted marble was broken too
The eternal form of death was attained

news: from flower names
news tasting like a rotten apple

While kissing a lover's groin
Distant memories
Intervene like a victory.

Haydar Ergülen

Fransızca'ya Çeviren: Tozan Alkan

'ÇOCUKLUĞUN YÜZYILLARI'

suyun sesine uydum
ayaklandım
tuttular

suçsuz bir anı yok gibi çocukluğumdan

uzun bir uyku buldum
girdim içine
unuttular

bulutlara tırmanmak istemez mi bir insan

bir diş gibi ağrıdım
ölümü göresiye
uyuttular

söyleseler çıkar mıydım hiç hayatın koynundan

'LES SIECLES DE L'ENFANCE'

emporté par le son de l'eau
je me suis révolté
on m'a retenu

comme si mon enfance n'était qu'innocence

je me suis réfugié
dans un long sommeil
ils m'ont oublié

qui ne voudrait pas monter jusqu'aux nuages

j'ai souffert telle une rage de dents
jusqu'à voir la mort
ils m'ont endormi

s'ils m'avaient prévenu, quitterais-je les bras de l'existence

KAYIP KARDEŞ

Şahin Şencan'a

Tanrım, evsahibim, izin ver bana
biraz daha oturayım evinde
içimde taşıdığım kardeşim yalnız
onu doğurduktan sonra durmam burada

Kardeşim, sokağım, izin ver bana
biraz daha taşıyayım seni içimde
sen de hayata atılır atılmaz
yapayalnız kalacağım dünyada

Ömrüm, küçük odam, izin ver bana
biraz daha arayayım yolu şiirde
ruh tesadüf eder de bulurum belki
kaç kayıp kardeşim varsa bu yolda

LE FRERE PERDU

A Şahin Şencan

O dieu, mon maître, laisse moi
habiter chez toi encore un peu
Il est si seul le frère que je porte en moi
je lui donne naissance et je m'en vais

Permet-moi, mon frère, mon chemin de croix
De te sentir en moi encore un peu
Lorsque tu naîtras, ce jour-là
Je resterai tout seul au monde

Ma vie, mon jardin secret, permet-moi
de chercher encore ma voie dans la poésie
qui sait, peut-être grâce à mon âme
pourrais-je rencontrer un jour tous mes autres frères perdus

ESKİDEN TERZİ

beni eskit, bir terzi çıkar
fazlalıklarımın, prova yokmuş
meğer! Acıyan ve acıtan ten var
oldukça gövde dikiş tutmuyor

eskiden terziydim, dar vakitte
dükkanım vardı, ilk gömleğim
tez uçtuymdu tenimden, o hevesi
artık gönlüm seçmiyor

teninden bir yağmur biç bana da
aramızın açıldığı yerden, o makas
hatırayı paslı bıraktı! Düğmenin
yeraltında ten yokmuş tenhadan başka

şimdi heves bol geliyor

TAILLEURS D'AUTREFOIS

use-moi, fais de moi un habit,
de ce qui me reste. Pas besoin d'essayage parait-il !
tant que la peau souffre et fais souffrir
le corps ne tient plus la couture

j'étais tailleur une époque, j'avais ma boutique
les temps étaient durs. Ma première chemise
s'était envolé si vite de ma peau, hélas aujourd'hui
mon coeur n'y est plus

taille moi une pluie de ta peau,
a travers notre séparation, ces ciseaux-là
ont laissé le souvenir rouillé.
il n'ya que le néant sous le bouton, plus de peau

l'envie ne suffit guère aujourd'hui

Hüseyin Ferhad

Arapça'ya Çeviren: Abdülkadir Abdelli

İMİRİ'U'L KAYS

Atların lisanını bilirim
kadınların gizli tarifesini,
itin hergelenin biriyim
muhabbet tellâllarına göre

Kalmadı yatmadığım hane
üryan girmedğim bahçe,
İmri'u'l Kays'ı öldüren zehir
bana da sunuldu kaç kere

Doludizgin geçtim Yesrib'i
Mekke'yi kona göçe,
görmek için şairin ülkesini
indim kadim Yemen'e

Yemen: Mısır ketenine
nakşedilmiş bir kaligrafi:
yüz bin sağmal deve
bir o kadar soru işareti

Yemen: çölün eteğine
serilmiş bir pösteki:
yüz bin çini kâse
bir o kadar cırcır böceği

Kahvenin yeşilini severim
sütün çivit mavisini,
halden anlamazın biriyim
hayal tâcirlerine göre

Necid bir kök hatmi
Aden bir dal defne,
gözlerim şakaklarıma çekilir
güneş batarken Kızıldeniz'e

Nicedir dudaklarımda gezinir
Cemal Süreya'nın iki dizesi:

"İki şey: aşk ve şiir
bunlar kuşkuyla çiftleşir"

Boynundan sarkan gümüş zincir
sol kulağında pagan küpe,
yine Kays'ı ele verir
dünyaya tekrar gelse

Her aşk bir şehir
gibi şiirin gri tipisine gizlenir,
bir gün benim de kalbim
Ankara'da idam edilir

امرو القيس

أعرف لغة الخيل
والوصفة السرية للمرأة،
وأنا كلب سافل
في نظر القوادين.

ليس ثمة نزل لم أنم فيه
ويستان لم أدخله عارياً.
والسم الذي قتل امرؤ القيس
قدم لي عدة مرات.

عبرت يثرب مسرعاً
واسترحت في مكة،
ولكي أرى بلد الشاعر،
نزلت إلى اليمن القديم.

اليمن: بخط جميل
على كتان مصري:
مئة ألف ناقة حلوب،
وبعدها إشارات استفهام.

اليمن: على فراء ممدود
في أطراف الصحراء:
مئة ألف قدح خزفي،
وبعدها جداجد.

أحب خضرة القهوة
وزرقة الحليب الفاهية
ولا أفهم بالسوق
في نظر تجار الخيال.

نجد خاتمة أصل
وعدن غصن غار
وترتفع عيناوي نحو صدغي
حين تغيب الشمس إلى البحر الأحمر.

يا لما ترددا على شفتي
شطرا شعر "جمال ثريا":
"شيبان: العشق والشعر
يتزاوجان بشك"

سلسلة متدلّية من رقبتة
وقرط تعدد الآلهة في أذنه،
سيسلم قيساً
إذا عاد إلى الحياة مرة أخرى.

كل عشق كمدينة
يختبئ في ثلج الشعر الرمادي
وقلبي أيضاً
يعدم في أنقرة يوماً ما.

**DİMAŞK OSMANLI'NIN BİR
EYALETİYDİ DEDİM HİRAM'A**

İçimi hafakanlar basar
kazara gözlerimi yumşam,
mümkün mü Şam'da
bir gece olsun uyumam

Ne kaşınmış bir yara
ne verilmedik bir selâm,
değil, ikisi de değil
üstüne alınma Hiram

Tıka basa yıldız dolu
gökyüzü yine bu akşam,
sanırsın bülbül çilemekte
mihnetimi Söz'e vursam

Yarın yirmibir Mart
güya umumî bayram,
Parthların hatırı kalır
şimdi kalkıp Medlere katılsam

Hayat hikâyem gülünesi
döngüsel bir 'dram',
dokunmadan Yemen'e, Hatay'a
meramımı anlatamam

Akla ziyan bir mehtap
başımı dışarı uzatsam,
peşi sıra çağırın uzaklara
aşka benzer bir gam

Remle gelir mi acep
nehir kenarına çağırırsam,
sıyırıp tiftik ehramını
döl yatağını efsunlasam

Şam iliklerine kadar sarhoş
bencileyin sıırıslam,
tüm yıldızları çöle dökülür
iki el kurşun sıksam

Yollara düşsem veya
sürsem cipimi açıl susam,
tekmil Ceziretü'l-Arab'ı
tekrar topraklarıma katsam

Yoo, bu kadarı da fazla
kaldır sofrayı Hiram,
şart olsun bir daha
Suriye'ye ayak basarsam

قلت لهيرام دمشق كانت ولاية عثمانية

يдахم قلبي الخفقان
إذا أغمضت عيني مصادفة
اممكن أن أنام
ولو ليلة في الشام؟

ليس جرحاً يحك،
ولا سلاماً لم يقم،
لا، لا كلاهما
لا تتضايق يا هيرام.

طافح بالنجوم مرة أخرى
هذا المساء
ستعتقد أن بلبلا يغرد
إذا "حكيت" عن مهنتي.

غدا الحادي والعشرين من آذار
يقال إنه عيد عام،
سينزعج الآخرون
إذا انضمت إلى الميديين.

قصة حياتي مضحكة
و"دراما" تدور في المكان
من دون أن المس اليمن
لا يمكن أن أعبّر عما أريد لمدينتي.

بدر يطير العقل
إذا مددت رأسي إلى الخارج
نحو الأفاصي التي تنادي دائماً
إنه حزن يشبه العشق.

أتأتي الرملة يا ترى
إذا ناديتها إلى ضفة النهر
وأنسل إلى أهرامها الناعم
إذا سحرت فراش نسلها؟

الشام سكرى حتى النقيّ
أنانيتك شديدة جداً
إذا أطلقت رصاصتين
ستساقط النجوم كلها إلى الصحراء.

إذا انطلقت في الطرق،
وقدت سيارتي الجيب، افتح يا سمس
وضممت جزيرة العرب كلها
إلى أرضي...

لا، هذا كثير،
ارفع المائدة يا هيرام
لابد لقدمي
أن تطأ سوريا مرة أخرى.

YUM GÖZLERİNİ BAĞDAD

Ne desem yalan olur
şimdi aşk-ı mecaz üzre,
zincire prangaya vurulmadan
iflah olmaz o hergele

Çağır gelsin Hayyam
akşamüstü Erbil'e,
kapıp Fars edebiyatından
bir müsel sel gazelle

Leylâ'ya sitem yakışır
Mecnun'a matem ve tövbe,
çağır gelsin Fuzûli
Habur'a en yakın çöle

Parmak uçlarım yanar
dokunsam hangi güle,
ben daha kanayamam
Şiraz'dan eski bir şehre

Yum gözlerini Bağdad
fecre, sahih hayale,
kalbin İstanbul'a yırtılmadan
yanaşmam hüsnü kabule

Nedim'e bir taşfır yaz
üstünü ateşle mühürle,
kalkıp musalla taşından
ayağ göçürsün Babil'e

Mümkünü yok dönüp bakamam
dün döktüğüm remile,
koparsam hangi gülü
kanı sığrar Kerkük'e

Babil'sin sen, bir çerağ
bin billür şerare,
çağır gelsin İsmail
Çaldıran'dan bir mısra evvele

Yum gözlerini Bağdad
ebrulî bir rüyaya ve şiire,
kanatlanır her habbenden
bülbüllere has o çile

Ne desem yalan olur
şimdi aşk-ı mecaz üzre,
âşık kefesine koyar kendini
bencileyin bir soyтары bile

المغيب لي ثلينيده ينخمدا

مهما قلت الآن سيكون كذباً
حول مجاز العشق،
لا يمكن لذاك اللعين أن يفلح
من دون ضرب قيود على قدميه

ناد الخيام ليأتي
مساء إلى أربيل
وليلتقط من آداب فارس
مسلسلاً على بحر الغزل

يليق بليلي التكبر الغاضب
وبالمجنون الماتم والتوبة
ناد (فضولي) (*) ليأتي
إلى أقرب صحراء للخابور.

تحترق رؤوس أصابعي
إذا لمست أي وردة،
أنا لا أستطيع أن أنزف أكثر
من شيراز إلى مدينة قديمة.

أغمضي عينيك يا بغداد
على الفجر، والخيال الصحيح،
إذا لم ينظر قلبك على اسطنبول
فلن أقترب من القبول بالمعروف.

اكتب لنديم (*) حجراً،
واختم عليه بالنار
وتنهض من حجر مصلى الموصل
وتهجّر قدمك إلى بابل.

لا يمكن لي أن ألتفت ناظراً
للرمل الذي ضربته البارحة،
فأي وردة أقطفها
ينفر دمها لكركوك.

أنت بابل، مشعلة
ألف شرارة بلور
ناد إسماعيل ليأتي
قبل شطر شعر تشالدران.

أغمضي عينيك يا بغداد
على حلم بالإبرو (*) والشعر
تخفق بجناحيها وفي كل ذرة
ذلك النواح الخاص بالبلابل.

مهما قلت الآن سيكون كذباً
حول مجاز العشق،
يضع نفسه في القفص
حتى مهرج الأناية.

(*) شاعر تركي من شعراء الديوان الأتراك في القرن السادس عشر..... م

(*) شاعر تركي من شعراء الديوان الأتراك في القرن الثامن عشر..... م

(*) نوع من الرسم الشرقي التقليدي بالألوان الطافية، اشتهرت به الدولة العثمانية وبلاد فارس..... م

Ayten Mutlu

Fransızca'ya Çeviren: Mustafa BALEL

BELKİ DE SÖYLEMİŞTİM

bir ay gecesi işte
yedi yıldız, yedi üşümüş yıldız
yedi siren çiçeği
yaralı geyikler gibi çöktü kalbime

en çok neresinden kırılır rüzgâr
ay gecelerinin sessizliğinde?
biriktirdim yağmuru bulut olsaydım
tenindeki tuz yüklü gemilerde

hangi dünyadaydı, neresindeydi
kanatlı atlarla çıkılan yolculuğun
demiştin, gelirim yol gitmese de

bir elması kalbim aşkla parlayan

yıldızlardan habersiz, habersiz yıllarımdan
geliyorsun benimle
gözlerinde hâlâ o ışık perileri
dans ediyor içimin çan çiçekleriyle
hep vardır yeni bir şey, diyorsun
tende ve ruhta
yeni bir öpüş, başka bir sözcük
açılacak bir sayfa

kederle gülümsüyor çan çiçekleri

ay geceleri kederle gülümsüyor
yedi yıldız evinin mercan alevi
hep aynı yerinde kırılıyor rüzgârın
söylemişim, gitme

duvarların, duvarların içinde
yıldızlara giden incecik bir yol,
bundan sana belki söz etmemiştim

o incecik yoldu senin gülüşün
hayatımın incelen düğüm yerinde

bunu sana,
o yaralı geyikler gecesinde
belki de söylemişim

JE T'AVAIS DIT PEUT-ETRE

c'est une nuit lumineuse enfin
sept étoiles, sept étoiles figées
sept fleurs de sirènes
sont affalées sur mon cœur comme des cerfs blessés

dans le silence des nuits lumineuses
de quelle côté se brise-t-il en général le vent?
si j'étais le nuage j'accumulerais la pluie
dans les bateaux de ta peau, chargés du sel

dans quel monde, à quelle étape du voyage
qu'on faisait sur le dos des chevaux aux ailes, était-il
m'avais-tu dis, j'y arriverai même s'il n'y a pas la voie

c'était un diamant qui brillait plein d'amour, mon cœur

tu viens avec moi, sans avertir les étoiles
sans avertir mes années
toujours ces féeries lumineuses dans tes yeux
dansent avec les campanules de mon intérieur
il existe toujours, dis-tu, une chose nouvelle
dans la chair et dans l'âme
un nouveau baiser, un autre mot,
une page à ouvrir

les campanules sourient amèrement

les nuits lumineuses sourient amèrement
la flamme corail de la maison de sept étoiles
se brise toujours au même endroit du vent
t'avais-je dit, ne pars pas

une voie, il existe une voie toute étroite
qui va aux étoiles dans les murs
je n'en avais jamais parlé peut-être à toi

c'était justement cette voie étroite ton sourire
dans le nœud qui rétrécit de ma vie

je te l'avais
peut-être dit
à cette nuit des cerfs blessés

Necmiye Alpay

Kendi Sözlüğünü Çıkarmak (1)

Giriş

Tanımlıklar

Terim tutarsızlıkları:

İngilizce üzerinden gelen tutarsızlıklar

Türkçe sözcük seçiminde ölçütler

1) Tarihsel yük

2) Yerleşiklik

3) Çağrışımsal tehlikeler

4) Türkçenin kökleri

Süreç fikri

Sonuç

Giriş

Bu bildiri, çeviri etkinliğinin sözlük boyutuna değinmeye çalışacağım. Bildiri "kendi sözlüğünü çıkarmak" fikri etrafında oluşacak, somut örneğimi ise üzerinde çalışmakta olduğum çeviri oluşturacak: Paul Ricoeur, *De l'interprétation: Essai sur Freud*, Ed. du Seuil, 1965, 1995, 575 sayfa (İngilizce çevirisi: *Freud and Philosophy: An Essay on Interpretation*, çev. Denis Savage, Yale University Press, 1970, 550 sayfa. (2)

Kendi sözlüğünü çıkarmak, bir yardımcı yordamın adı. Her uzunca çeviri çalışmasında, en azından metin içi terim tutarlılığını daha kolay sağlamak amacıyla başvurulabilecek, büyük olasılıkla her çevirmenin zaten şu ya da bu biçimde başvurduğu bir yardımcı yordam.

Çevirmenin kendisinden başka, okurun ve diğer çevirmenlerin, giderek sözlükçülerin işini de kolaylaştırabilen bir yordam bu.

Çevirmen sözlüklerinin, demek istediğim, çevirmen sıfatıyla hareket eden okur yazara ait her tür sözlük kitabının, "kendi sözlüğünü çıkarma" malzemeleri arasında yer aldığı, başka bir deyişle çevirmen tarafından düşünülmüş çeşitli notlarla bezendiği söylenebilir. En azından, benim kullandığım sözlüklerin durumu bu. İtiraf edeyim ki, kendi sözlüklerime, özellikle İngilizce-Türkçe Redhouse sözlüğüme bakarak, acaba yayınevi bu katkımı satın almaz mı diye geçtiği bile oluyor aklımdan.

Kendi sözlüğünü çıkarmanın, alfabetik defter, bilgisayar dosyası gibi biçimleri de var. Bazen tek sayfalık, birkaç satırlık notlardan da ibaret olabiliyor çıkardığımız "sözlük", çevirisine göre: Belirli bir metin için çıkarılacak sözlüğün boyutları ve sözlüğü oluştururken gösterilmesi gereken çaba metinden metine ve dilden dile farklılık gösteriyor. Bu farklılıkların belirleyicisi çok; metnin boyutları, uzmanlık alanlarına ait olma derecesi, çokanlamlılık derecesi, yeni kavram ve terimler içerip içermediği, yazarın var olan terimlere yeni anlamlar yükleyip yüklediği, kaynak ve erek dillerde sözlükçülüğün gelişmişlik derecesi, vb.

İçeriği açısından ana yoldan giden, tekanlamlılığın ağır bastığı bir metin, özellikle de iyi sözlükleri olan bir dile çevriliyorsa, çevirmenin sözlük çıkarma çabasına gerek olmayabilir elbette. Sözlük çıkarma meselesinde yelpazenin bir ucuna bu durumu yerleştirebiliriz.

Diğer uçta ise, Türkçe gibi, sözlükçülüğün genel dil açısından da, alan sözlükçülüğü açısından da yeterince gelişmediği, terim birliğinin hemen hiçbir alanda yeterince sağlanamamış olduğu bir dile yapılan çeviriler var. Bir de özgün metninizin çokanlamlılık derecesi yüksekse işiniz iyiden iyiye zorlaşmış demektir. Sorunu adlandırırken "terimce çıkarmak" değil de "kendi sözlüğünü çıkarmak" demeyi yeğlememin nedeni bu tür durumlar.

Şu sıralar çevirmekte olduğum ve künyesini yukarıdaki giriş paragrafında verdiğim kitap, felsefe ve özellikle ruhbilim sözlükleri gerektiren bir çeviri. Ruhbilim alanında Fransızca-Türkçe sözlük bulunmuyor. Elimin altındaki ruhbilim sözlükleri şunlar (adı geçen sözlükleri bildiride bundan böyle kısaltmalarıyla anabilmek için listede kısaltmaları da veriyorum):

AE = Adnan Erkuş, Psikolojik Terimler Sözlüğü, Doruk Yay., 1994.

OH = Orhan Hançerlioğlu, Ruhbilim Sözlüğü, Remzi Kit., 2. Basım, Ekim 1993.

SB = Selçuk Budak, Psikoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yay., 2000.

TPD = H. Belgin Ayvaşık, Nurhan Menli Er, Şennur Tutarel Kışlak, Adnan Erkuş, *Psikoloji*

Terimleri Sözlüğü, Türk Psikoloji Derneği Yay., 2000.

Elimde özgün metnin İngilizce çevirisi de olduğundan, bu listedeki İngilizce-Türkçe sözlüklerden ve SB'nin kısacık Fransızca dizininden de yararlanmaya çalışıyorum. Ne var ki, bu dört sözlük arasında, aşağıda göstermeye çalışacağım üzere en temel terimlerde bile tutarlılık yok. Dolayısıyla, yukarıdaki sözlükleri ve benim önceden kalma "sözlük"lerimi önüme alıp bir "Ricoeur Sözlüğü" çıkarmam gerekiyor. Elbette bu, Ali Püsküllüoğlu'nün Yaşar Kemal Sözlüğü anlamındaki bir Ricoeur sözlüğü değil; kendi sözlüğünü çıkarmak dediğim çaba çerçevesindeki bir Ricoeur sözlüğü; yazarım Ricoeur, edebiyat ürünü vermediği gibi, sözcük yaratmak eğilimindeki bir yazar da değil. Gerçekte çıkarmakta olduğum sözlük, ruhbilim terimlerine var olan sözlüklerde verilmiş karşılıklar arasından benim yapacağım seçimleri, verilmiş karşılık yoksa benim önereceklerimi içeriyor; bir Ricoeur sözlüğü olmaktan çok, ruhbilim sözlüğü.

Çeviri Metis Yayınları'ndan çıkacak ve yayınevini bir psikanaliz dizisi ("Ötekini Dinlemek"), dolayısıyla, şimdiye değin oluşturulmuş bir sözlüğü var. Bilgisayar dosyası biçiminde. Buna Metis Sözlükçesi (MS) diyelim. Bilgisayarıma yüklediğim MS ve çevireceğim kitapla bağlantısı bulunabilecek diğer tüm kitaplar da çıkarmakta olduğum sözlüğün kaynakları arasında.

Diğer psikanaliz kitapları bana yalnızca bu alanda anlamakta güçlük çektiğim durumları açıklasınlar diye değil, aynı zamanda daha önceki yazar ve çevirmenler neye hangi durumlarda ne demişler, hangi terim için hangi karşılığı yeğlemişler diye de yanımda. Başka bir deyişle, kendi sözlüğünü çıkarma çabası açısından, her kitap bir tür sözlük işlevi görebiliyor. Dolayısıyla, yukarıdakine ek bir liste daha yapıp, terim kullanımlarını dikkate almaya çalıştığım başlıca yazar ve çevirmenleri sıralamam gerekiyor:

AA = Atakan Altınörs

(Paul Ricoeur, Söz Edimleri Kuramı ve Etik, çev: Atakan Altınörs, Asa Yay., Bursa, 2000.)

EG = Engin Geçtan, tüm kitapları (Metis Yay.)

EK = Emre Kapkın

(Sigmund Freud, Düşlerin Yorumu, I ve II, çev: Dr. Emre Kapkın, Payel Yay., 2001.)

KŞ = Kâmuran Şipal

(Sigmund Freud, Sanat ve Sanatçılar Üzerine, çev: Kâmuran Şipal, YKY, 3. Baskı, Eylül 2004.)

MS = Metis Sözlükçesi

ŞG = Şinasi Gündüz

(*Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yay., 1998.)

TP = Talat Parman ("Psikanaliz Yazıları" Kitap Dizisi)

Tanıklıklar

Bu çeviri sürerken, aynı zamanda roman yazarı olan ünlü psikiyatrist Engin Geçtan'ın 2005 tarihli söyleşiler kitabı *Seyyar*, gündemime birinci sıradan "giriş yaptı".

Seyyar gerçekten de Türkiye'nin en deneyimli ve verimli psikiyatristlerinden birinin dille ilgili fikirlerini ve tanıklıklarını dolaysız bir biçimde içeriyor. Geçtan Türkçe psikiyatri ve ruhbilim terimleri konusunda hiçbir zaman sonuna kadar giden bir kolektif çalışma yapılmadığını doğruluyor *Seyyar*'da: "1970'lerin başında Türk Dil Kurumu Türk Ruhbilim Sözlüğü adında bir kitap yayımlayıverdi" diyor Geçtan: "Kimseye danışılmadan, psikiyatrist ya da psikolog olmayan bir eğitimci tarafından tek başına kaleme alınmıştı" (s. 67 vd).

Psikanaliz için benzer tanıklıkları, Talat Parman ve Saffet Murat Tura gibi alanın en verimli yazar mensuplarından da işittim. Bağlam Yayıncılık'ın "Psikanaliz Yazıları" dizisinin yayın yönetmeni olan ve zaman zaman kavram karışıklıklarına değinen yazılar da yazan psikanalist Talat Parman, İstanbul Psikanaliz Derneği çevresinde bir süre terim birliği çalışması yaptıklarını, ama bunun biraz da belirli bir sürece bırakılması gerektiği sonucuna vardıklarını söylüyor. Metis'in "Ötekini Dinlemek" dizisinin editörlüğünü yapan Saffet Murat Tura'nın vargısı da böyle.

Ruhbilim alanında terim birliği açısından Türkçe bugün belki Geçtan'ın sözünü ettiği yıllardan bir adım daha önde (Geçtan da böyle söylüyor), çünkü yukarıda belirttiğim sözlükler üretilmiş, fikirler ve notlar daha çok birikmiş, kısacası deneyimler artmış durumda. Yine de olabilecek en iyi durumun bu olmadığı, gerek sözlüklerin yetersizliğinden, gerekse aralarındaki tutarsızlıklardan bellidir.

Terim tutarsızlıkları

Geçtan'ın belki en önemli tanıklığı, bu terim birliği sorunları konusunda "bıkkınım" demesidir. Ondaki, bazı okuyazarlarda rastlanan, duyarsızlık kaynaklı bıkkınlıklardan değil; tam tersine, duyarlıktan ileri gelen bir üzüntü. Kişisel izlenimim o ki Türkçeden kaçışın pek çok nedeninden biri, terim ve imla birliğine varılamamış olmasıdır. Kaçılan yer, Batı dillerindeki terimleri Türkçe okunuşuyla kullanmak. (Buna "çevriyazı" dediğimde dilbilimcilerden azar işitiyorum ama kastımı karşılayacak başka bir terime de rastlamadım.) Geçtan da artık böyle yaptığını, "hezeyan" ve "halüsinasyon"da karar kılmasını örnek vererek anlatıyor *Seyyar*'da; alanlar ve sözlükler arası eşgüdüm yokluğu nedeniyle, tümü de tek ve aynı anlama gelmek üzere "hezeyan/delir/sabuklama/sanrı/halüsinasyon/varsanı" sözcüklerinin (aynı anlam alanına talip tam altı sözcüğün) ruhbilim, felsefe ve genel dil sözlüklerinde nasıl bir karışıklık yarattığını net bir biçimde açıklıyor:

"Psikoz belirtilerinden biri olan bir sözcüğü örnek olay olarak ele alayım. Gerçekliğe

uymayan içerikli düşünce ya da düşünce sistemiyle ortaya çıkan bir belirti karşılığı kullanılan sözcükleri. Ülkenin ilk kapsamlı klinik psikiyatri kitabı olarak tanıdığım Profesör Rasim Adasal'ın kitabında bu belirti, bazen hezeyan, bazen delir olarak adlandırılıyordu. O günlerde Türkçenin Arapça ve Farsça sözcüklerden arındırılması yönünde çok güçlü bir akım vardı. Hezeyan Arapça, delir Fransızca kökenliydi, Türk Dil Kurumu'nun sözlüğündeki sabuklama sözcüğünü seçtim. Türkçe Sözlük'ten anlaşıldığına göre bu sözcük sonradan felsefe terminolojisine mal olmuş. Ancak sözünü ettiğim tıp fakültesinin geliştirdiği terminolojide ise aynı belirtinin karşılığı sanrı idi, Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde ise sanrı halüsinasyon karşılığı kullanılmıştı. Buna karşılık diğer terminolojide hallüsinasyonun karşılığı varsanı idi" (agy., s. 67-68).

Geçtan'ın verdiği bu örnek, benim de söz konusu çeviri çalışmamda peşine düştüğüm terim sorunlarından biriyle birleşiyor. Benim bildiğim, "halüsinasyon" sözcüğünün edebiyattaki ve genel Türkçedeki yerleşik karşılığının "sanrı" olduğudur. Dil Derneği'nin *Türkçe Sözlük*'ünde ve AKDİTYKTDK sözlüğünde de (2005 basımları dahil) "sanrı"nın karşılığı olarak "halüsinasyon" açıkça verilmiş durumda. Ali Püsküllüoğlu'nun *Büyük Türkçe Sözlük*'ü ise sözcük olarak "halüsinasyon" dememekle birlikte, "sanrı" için Dil Derneği'nin verdiği tanımları veriyor (Doğan Kit., Ekim 1999).

Genel sözlüklerde durum bu. Alan sözlüklerine bakalım: SB'de "sanrı" sözcüğünü bulamıyoruz; gönderme olarak bile yok. Halüsinasyon kavramı, Geçtan'ın işaret ettiği çeşitlemelerden "varsanı" ile karşılanmış orada. İngilizce-Türkçe bir sözlük olan TPD, "hallucination" karşılığı olarak, "varsanı, halüsinasyon" diyor, "hallucinatory image" için ise, "sanrısızlık imge". Benzer bir sorun MS'de de var: "Sanrı" sözcüğü orada "delusion"ın karşılığı. "Delusion" için SB sözlüğünün verdiği karşılık, yerleşik bir terim olan "kuruntu"...

Terim tutarsızlıkları bunlardan ibaret değil ne yazık ki. İşte temel önemdeki terimlerle ilgili birkaç örnek daha:

eidétique (eidetic): SB'de "şipşak [bellek]", MS'de "silimsiz [imge]", TPD'de "fotoğrafsı [imge, bellek]"

fixation: SB'de "takıntı", MS'de "saplantı", TPD'de "saplanma", "saplantı" ve "takıntı"

obsession: SB'de "saplantı", MS'de "takıntı", TPD'de "saplanma", "takıntı" ve "obsesyon"

surdétermination (overdetermination): SB'de "çoklu belirleme", MS'de "üst belirlenim", TPD'de yok.

İngilizce üzerinden gelen tutarsızlıklar

Öyle anlaşılıyor ki ruhbilim alanındaki terim sorunlarından bazıları Türkçeye İngilizce üzerinden gelmiştir. Bunlardan belki en önemlisi, Almandaki "trieb" teriminin, İngilizceye "instinct", Türkçeye "içgüdü" diye çevrilemiş olması. Bu soruna Talat Parman ve Volkan

Topçuoğlu dikkat çekiyor ve Almanca "trieb" in İngilizcede "drive", Türkçede "dürtü" olması gerektiğini yazıyorlar (Psikanaliz Yazıları 2, s. 106). İngilizce ve Türkçe konuşan ilgililerin şu sıralar bu temel adlandırma yanlışını düzeltmekle meşgul oldukları söyleniyor.

Ben Fransızca "pulsion" terimini "dürtü" olarak, "instinct" i ise "içgüdü" olarak çeviriyorum. Fransızca söz konusu olduğu sürece bu durum sorun yaratacak gibi görünmüyor. Ancak, İngilizce söz konusu olduğunda güçlükler başlıyor: SB'de "dürtü" nün İngilizcesi "drive" değil, "impulse". Oysa "impulse", MS'de "itki"; TPD'de ise "impulse=ıçtepi, dürtü, sinir akımı". Ama TPD, "drive" karşılığı olarak da "dürtü" diyor...

İngilizce üzerinden gelen ve şu an yine ilgililerin düzeltmekle meşgul oldukları söylenen bir başka temel terim sorunu, "ego"yla ilgili. Almancası "ich [ben]" olan bu kavram İngilizceye öteden beri "ego" olarak çevrilmiş, Türkçede de yaygın bir biçimde "ego" demişiz. Şimdilerde İngilizcede "I", Türkçede de "ben" deme yoluna gidilmekte olduğu anlaşılıyor, çünkü çok temel bir anlamsal kaygı, bu kavramı "ben" in dışında düşünmemek gerektiğini ortaya koymuş durumda.

Kişisel olarak bu kaygının böylesine büyük bir terim değişikliğini haklı kıldığı fikrinde olanlara katılmaktan başka bir şey yapamam. Yerleşikliğine bakmadan, "ego" nun safdışı edilmesi gerekiyor. Yalnızca, bu soyut "ben" i çevirirken, somut "ben" den ayırmak için, kesme işaretiyle yazıyorum ve eklerini üçüncü tekil adla göre düzenliyorum: "ben'im" değil, "ben'in".

Sözcük seçiminde ölçütler

Bu bildiriye, "kavram/terim/sözcük" ayrımının bilindiği ve bu birimlerin, düşünsel etkinlik adını verdiğimiz etkinlik türünde temel ve vazgeçilmez bir yer tuttuğu önkabulüyle hareket ettim: Her düşünsel disipline özgü kavramlar, o disiplinin kendi özgül "dilini" oluşturuyor ve doğal dillerde de terimler biçiminde yer buluyor. Genel dilin düşünsel etkinlikle ilişkisini belirli disiplinlere ait "dil" ve düşünsel etkinliklerden bütünüyle bağımsız saymak olanaksız görünüyor.

Yukarıda sözünü ettiğim çeviri sürecinde karşıma çıkan kavram ve terimler konusunda benim yaptığım sözcük seçimlerini ve çıkardığım sözlüğü bu bildiriye ekleme olanağım yok, çünkü henüz çeviri bitmiş, sözlük son biçimini almış değil. Sözlükçü'nün "son" biçimi, kitabın Türkçesi yayımlandığında arka sayfalarda yer alacak. Burada ancak Türkçe sözcük seçiminde gözetilmesinden yana olduğum genel ölçütleri sıralayabilirim. Bu sıralamada herhangi bir öncelik sonralık ilişkisi yok. Ölçütler arasındaki fark, vazgeçilebilir olup olmalarıyla ilgili. Vazgeçilebilirlik, düşünsel dil kullanımında, 'kastımızı tam olarak içerimlemeye yakınlık'la bağlantılı. Kendi sözcük seçimi ölçütlerim arasında en vazgeçilmez görüneni, "tarihsel yük" adını verdiğim ölçüttür. Diğerlerini, yerleşiklik, disiplinlerarası tutarlılık,

genel dil-alan dili tutarlılığı, çağrışımsal tehlikeler ve Türkçenin köklerinin korunması olarak sıralayabilirim. Bunlar, bütün zamanlar ve bütün diller için geçerli olsun diye önerilmiş ölçütler olmaktan çok, günümüz Türkçesi için ulaştığım ölçütler. Sırayla açıklamaya çalışayım.

1) Tarihsel yük

Bu kavramdan kastım, sözcüğün tarihsel ve toplumsal olarak kazanmış olabileceği çağrışım yüküdür. İlk kez "Kuvayımilliye" sözcüğüyle ilgili olarak ulaştığım bu fikrin özeti, dilbilgisi terimleriyle söyleyecek olursak ne özel ad ne de cins adı olan, bu ikisinin arasında, "yarı özel ad" diyebileceğimiz bir nitelik kazanmış kavram ve sözcüklerin varlığıdır. Bu tür sözcüklerin çağrışım yükü, yerlerine farklı ölçütlere uyan başka sözcüklerin konmasını engelliyor.

"Kuvayımilliye" sözcüğü son zamanlarda sözlüklere de girdi. Dil Derneği'nin *Türkçe Sözlük*'ünde bu sözcük büyük harfle başlatılıyor ama, verilen tanım şöyle: "1. Ulusal güçler. 2. Kurtuluş Savaşının kazanılmasını sağlayan ulusal güçler." Bana kalırsa sözcük büyük harfle başlatıldığı sürece bu iki tanımdan birincisi verilemez; "ulusal güçler" cins adıdır çünkü. Osmanlıcadaki "kuvayımilliye" sözcüğü, daha doğrusu "kuvâ-yi milliyye" tamlaması, "ulusal güçler" anlamına geliyor gelmesine ama, küçük harfle yazılırsa. Büyük harfli biçimi için ise yalnızca ikinci tanım verilebilir; her ulusal güç "Kuvayımilliye" değildir. Bu büyük harfli kullanım, terimin, tarihsel olarak belirli bir çağrışımı yüklenmiş bir çeşitlemesidir.

Aynı tartışmayı "tecrit" kavram/terimiyle ilgili olarak yaptığım bir yazı için, "Dilimiz, Dillerimiz" adlı kitabıma bakılabilir (Metis Yay., 2004, s. 27-28). Orada uzun uzadıya anlattığım üzere Türkiye cezaevlerinde "tecrit" adı verilen hücreler ve uygulamalar için kavramın Türkçe kökenli karşılığı olan "yalıtım" sözcüğü kullanılamaz. Kullanılırsa karşılıksız kalır; başka bir deyişle, tarihsel-toplumsal yükten vazgeçilmiş, hem tarih hem de bugünkü toplumsal gerçeklik gözden çıkarılmış olur. Bu durum, "tecrit" teriminin bu belirli kullanımını "yarı özel ad" dediğim türe dahil ediyor.

Son bir örnek olarak, bazı tarihsel unvanları verebilirim. Çar, şah, sultan, şeyh gibi belirli krallık ve imparatorluk unvanları, dilbilgisi açısından cins adı sayılmakla birlikte, çevirisi yapılamayacak kadar özelleşmiş, tarihsel olarak yüklenmiş adlar aynı zamanda. Diğer dillere oldukları gibi geçiyor bu unvanlar. Osmanlı'nın bakanlarına verilen "vezir" adı da böyle. Kimse kalkıp bunu günümüz Türkçesine ya da diğer dillere çevirmez, çevirirse tarihten vazgeçmiş olur. Bu tür unvanlar tek bir kişiye işaret etmemekle, dolayısıyla tam birer özel ad olmamakla birlikte, belirli, sınırlı sayıda kişilerin unvanı olmuş ve tıpkı özel adlar gibi çevrilemeyen sözcükler sınıfına girmiştir.

Tarihsel yük dediğim dil olayı, toplumsal anlam yükleri açısından tersine de işleyebiliyor.

Buna psikanalizle ilgili sözcük seçimlerinden tipik bir örnek olarak "anormal" terimini verebilirim. Bu terim Fransızcadan gelip Türkçeye yerleşmiş olduğundan, ilk bakışta Türkçede doğrudan kullanılabilir izlenimini uyanıyor. Oysa "anormal" sözcüğünün kişilerle ilgili kullanımının Türkçede nasıl itici bir çağrışım yüklenmiş olduğunu düşündüğümüzde, Engin Geçtan'ın neden "normaldışı" terimini seçtiğini anlamak kolaylaşıyor. Bu örnekte, terimin tarihsel-toplumsal yükü, yukarıdaki örneklerin tersine, terimin artık kullanılmaması seçeneğine ağırlık kazandırıyor; geniş anlamıyla ruhbilimin geçirdiği gelişmeler, "normaldışı"ndan yana.

2) Yerleşiklik

Yerleşiklik, hem her disiplinin kendi içinde, hem de diğer disiplinler ve genel dil açısından önem taşıyan bir ölçüt. Özellikle Türkçe gibi yeni türetilmeye açık bir aşamada bulunan bir dil için ve özellikle terim birliğine olan ihtiyacın çok arttığı günümüz koşullarında. İlke olarak şöyle tanımlanabilir bu ölçüt: Sözcük seçiminde, belirli bir kavramı karşılayan yerleşik sözcük ve terimler varsa bunlara öncelik tanınmalı; başkalarını kullanmak ya da önermek için, yerleşik olanın önemli sakıncaları bulunmalı.

Örnek olarak, Batı dillerindeki "reification" kavramını ele alalım. Bu kavramın öteden beri kullanılan ve felsefe sözlüklerine de bulunan bir karşılığı var Türkçede: "şeyleşme". Selçuk Budak'ın yeni bir sözlük sayılabilecek *Psikoloji Sözlüğü*, "reification" karşılığı olarak "cisimleşme"yi veriyor. Oysa "cisim" kavramının tüm tanımlayıcı öğeleri "şey" kavramınıninkilerle örtüşmüyor. "Şeyleşme" terimi ile "cisimleşme" teriminin, bazı okuyuzarlara göre ayrı kavramları, bazılarına göre ise aynı kavramı gösteriyor olması, çevirilerden bazılarında "şeyleşme" yerine "cisimleşme" denmiş olması, düşünsel ortam açısından vahim bir durumdur bana göre. Disiplinler arası tutarlılık ilkesi bu vahameti önlemek için gerekli. Diyelim ki "şey" kavramının felsefi anlamına çok yabancı bir okur kitlesini hedefliyorsunuz ve bu nedenle "şey" sözcüğü size iğreti geliyor; böyle bir durumda dipnot vermek ya da yerine göre, kavram hakkında hatalı bilgi vermeyen ("dondurmak" vb.) karşılıklar bulmak gibi yordamlara başvurulabilir.

Bir başka örnek: Türkçe "tasarım" sözcüğü, İngilizcedeki "design"ın karşılığı olarak genel dilde yerleşmiş durumda. Ruhbilim alanında ise "representation" karşılığı olarak kullanma eğilimi var "tasarım"ı (MS). Daha başka ruhbilimciler ve ruhbilim sözlükleri, "representation" için "temsil" ya da "tasavvur" diyor. "Tasavvur etmek" fiilinin Türkçesi "tasarlamak" olabilir ama, ad olarak "tasavvur"un her kullanımını "tasarım" diye çevirme olanağı bulunmadığı gibi, "representation" da her zaman tasavvur değil; görebildiğim kadarıyla ruhbilimde yerine göre "temsil", yerine göre tasavvur.

Yine İngilizcenin özelliklerinden kaynaklanan bir örnek: "fantasy" sorunu. Türkçeye genellikle "fantezi" ya da "fantazi" diye çevriliyor bu terim. Gündelik dilde, hayli daralmış iki ayrı

anlamıyla dolaşımında. Ruhbilime gelince, Fransızcada "fantaisie" ve "fantasme" olmak üzere birbirine yakın iki terim var ve bunların Türkçeye, ama ondan önce de İngilizceye çevrilmesinde yeterli dikkatin gösterilmediği anlaşılıyor. "Fantezi/ fantazma" farkı, genellikle daha uzun tanımlar veren SB sözlüğündeki "fantezi" maddesinde de görüleceği üzere tanım düzeyinde dikkate alınıyor ama, bunun terim düzeyine yansması da önemli. Bu nedenle ben, "fantezi"nin yerleşik anlamlarının taşıyacağı çağrışım tehlikelerini de düşünerek, "fantasme"i "fantazma" olarak çevirmeyi yeğliyorum.

Sözlük diye tuttuğum için mutlak bir "tutarlılık"tan söz ediyor olduğum sanılmamalıdır. "Yerine göre" ilkesi çeviri alanının temellerinden biri; en az tutarlılık kadar önemli, daha doğrusu tutarlılık ilkesinin tamamlayıcısı. Tipik bir örnek olarak, Paul Ricoeur çeviri çalışmamdaki "topique" sıfatını verebilirim. Bu sıfatı yerine göre "yerbetimsel (=topografik)", yerine göre ise "yersel" biçiminde çeviriyorum. Tıpkı "linguistique" sıfatının yerine göre "dilbilimsel", yerine göre "dilsel" diye çevrilmesi gerektiği gibi. (Burada "yer" sözcüğünün sıfatı olarak "yerel"in kullanılmayacağına da dikkat çekmeliyim: Yerel sözcüğü "local" karşılığı olarak genel dilde yerleşmiş durumda çünkü. "Yersel gerileme" kavramında da fark edileceği üzere, bu konuda Freud ("Düşlerin Yorumu") çevirmeni Dr. Emre Kapkın'dan ayrılıyorum: Yerel gerileme başka bir şeydir, yersel gerileme başka bir şey.)

3) Çağrışımsal tehlikeler

Yerleşiklik ölçütü maddesinde çağrışımsal tehlikelere biraz değinmiş oldum. Ancak, Türkçenin bir özelliği olarak, sözcük seçiminde gözetilmesi gereken ölçütlerden biri de, sözcüğün yalnızca yalın kullanımıyla değil, çekimli biçimleriyle de çağrıştırdıklarıdır. Sözelimi, "libido"nun farklı dönemleri için "evre" demeyi seçenler (örneğin, SB), "evre" sözcüğünün "-l" eki almış biçiminin ("bu evrenin" örneğindeki gibi) sorun çıkardığına, başka bir sözcüğün çekimli biçimiyle karışabildiğine ve sorunu çözmek için fazladan kesme işaretine gerek duyulduğuna ("bu evre'nin" vb.) dikkat etmeli. Kişisel olarak, bu sakınca nedeniyle "aşama" seçeneğini yeğliyorum (Fransızca "stade", İngilizce "stage" karşılığı olarak). Yerine göre "dönem" de denebilir elbette.

Çağrışımsal tehlikelere verilebilecek bir örnek de, "semanticity" kavramı olabilir. Bu sözcüğü "anamlılık" diye çevirirsek, "anamlılık/anlamsızlık" çağrışımı gibi bir tehlikeyle karşı karşıya kalırız ve "semanticity" anlamsızlığın tersiymiş gibi bir sonuç doğar. Oysa, anlamsızlığın tersi değil, her tür anlamsal özellik kastediliyor bu kavramla. Dolayısıyla, sınırlayıcı çağrışımlara yol açmamak için "anlamsallık" terimi yeğlenmelidir.

Ricoeur'ün Yorum Üzerine'sindeki kilit kavramlardan biri de bizi önemli seçimlerden biriyle karşı karşıya bırakıyor: "Reflection", "reflectif(ve)." Kavramın düşünceyle ilgili anlam alanında en genel düzlemde "düşünme" denebileceği biliniyor. Ancak, özellikle İngilizcede

"self" önekini (self-reflection denmesini) gerektiren bağlamlarda "dönüşlü düşünce" ve "dönüşlü" terimlerini kullanmayı seçtim ben. "Self" içeren her terimi "öz"le başlayan karşılıklarla çevirmek, felsefi açıdan tehlikeli görünüyor; "öz" sözcüğü Türkçede aynı zamanda "essence" anlamını taşıdığı ve işin ucu "özcülük" yönüne kadar gidebildiği için. Yerleşiklik ölçütü, felsefede "reflectif"le karşılaşınca acaba dilbilimdeki "dönüşlü" terimi buraya uymaz mı diye bir bakmak görevini yüklüyor bize. Uymayabilir elbette; sözcükler farklı disiplinlerde farklı tanımlarla terimleşebiliyor. Ama bu örnekteki gibi, uyabilir de. O zaman disiplinler arası tutarlılık ölçütüne uymuş, zihnimizin disiplinler temelinde mutlak sınırlarla bölünmüş olmadığını unutmamış oluruz.

Düşünsel yaşamda sık sık "Althusser'deki anlamıyla ideoloji", "Saussure'deki anlamıyla söz" gibi özel nitelermelere gerek duyulduğu oluyor. Bu tür farkların meşruluk kazanması, yeterince temellendirilmiş, başka bir deyişle hak edilmiş olmalarıyla ilgili.

4) Türkçenin kökleri

Her dil gibi Türkçenin de bir bütünlüğü varsa, sözcük seçiminde kastımızı anlatma amacına uyan sözcükler arasında Türkçe köklerden türemiş olanlar yeğlenmeli, yerine göre de türetilmeli diyebiliriz; dilin köklerini olabildiğince canlı tutmak için.

Bu ölçütün sınırı, kavramlarda yoksullaşma tehlikesinin başladığı sınırdır diyebiliriz. Ruhbilimden örnek: Fransızcadaki "fait" ve "cas" terimlerinin Türkçesi olarak ben "olgu" ve "vaka"yı seçiyorum. Türkçe köklere bağlı kalma ilkesinden ötürü bu iki terimi teke indirip ikisine de olgu diyen bazı tıpçılar varsa da, Ricoeur'ü okumak, olgu-vaka ayırımını adlandırma düzeyinde belirgin kılmanın neden önemli olduğunu anlamaya yetiyor. Bu sınır aynı zamanda sözcük seçiminde dilsel alanı şoven alandan ayıran sınır.

Kastımızın anlatılmasına elverişlik açısından da vazgeçilmez değil bu ilke. Sözelimi "eklektizm" gibi bir örnekte, nasıl olduysa üç felsefe sözlüğünden üçünün de "seçmecilik" dediği, dolayısıyla hem birbirine hem de Türkçenin köklerine bağlı kaldığı bir örnekte, bu kez bu "seçmeciliğin çağrışım yönünden taşıdığı tehlikeler nedeniyle, "eklektizm" diyen SB ve MS takımına dahil oluyorum. "Eklektizm" yerine "yamalıbohçacılık" demek geliyor içimden ama, Ricoeur'ün kendisi olsa böyle demezdi diye düşünüp hemen vazgeçiyorum. (İngilizce çevirmen bir yerde "patchwork eclecticism" diyor! [s. 462]) Bir de "parçabölükçülük" var aslında. Ama o da fazla yenici kokabilir.

Buna karşılık, aynı çeviride, "kompülsiyon", "kompülsif" deyip geçme "olanağına" yüz vermeyip, "zorlanım" (SB) ve "zorlantı" (MS) arasında, çekimler yaparak, sessel çağrışımların peşine düşerek, kim ne demiş diye araştırarak saatler harcamaya geçiyor, Türkçe bir sözcük seçme ilkesi. (Sonuçta "zorlanma"da karar kılıyorum.) Bu "kompülsif" kolaycılıklar Türkçe Batı dillerinin kuyruğuna takılmış bir 3. dünya dilidir duygusunu artırıyor çünkü.

Düşüncenin biçimlenme kanallarından biri de bu belki.

Süreç fikri

Bir söyleşi kitabı olan *Seyyar*'da Geçtan'ın "bıkkınım" sözünün hemen ardından gelen bir soruyu, Timuçin Oral'ın sorusunu alıntılmalıyım, konumuzla doğrudan ilgili:

"Japonlar şizofreni ile ilgili damgalanmayı ortadan kaldırmak için şizofreni tanısının yerine bir başka tanı kullanmaya başladılar (İngilizce karşılığı Disintegration Syndrome olan Japonca bir sözcük). Biz de 'Akıl Hastanesi' yerine 'Ruh Sağlığı Hastanesi' demeye başladık. Sizce sözcükler kavramları değiştirmekte bu kadar güçlü araçlar mı?"

Geçtan bu soruya verdiği yanıtta "Bence etkili bir araç..." diye başlıyor ve Ortaçağ Avrupa'sında ruhsal bozuklukları olan, bazen de olmayan insanlar, şeytanın etkisine girdiği gerekçesiyle yakılır ya da hücelere kapatılırken, Selçuklu dönemi ile Türk-Osmanlı İmparatorluğu'nun yükseliş döneminde bu durumdaki insanlara "şifahanelerde insanca şartlarda" bakıldığını anlatıyor. "Timarhane" sözcüğü sonraki yüzyıllarda ortaya çıkmış, bütün korkutucu içeriğiyle birlikte.

Sözcüklerin kavramlarla olan ilişkisi konusunda, süreç kavramını öne çıkarıyor Geçtan:

"Özellikle toplumun aydın kesiminde bazı insanların birbirlerini, obsesif, narsisist, şizoid gibi psikiyatrik tanı sözcükleriyle, yargıarcasına etiketlemesinden rahatsızlık duyuyorum. Etik yönü bir yana, bu tavırlar psikiyatrik tanıların, durumları değil, süreçleri ifade ettiğini de göz ardı ediyor. (...) İnsanı süreç olarak değerlendiremedikçe etiketlemelerden arınmak mümkün değil..."

Bu süreç fikrine bütünüyle katılıyorum, dilin de, insanın da, önce düşünsel amaçlarla, soyutlama yoluyla kesitini alıp bakıyoruz, bakarken bakarken, bunun bir kesit olduğunu unutuyoruz.

Sonuç

"Kavram çevirisi" kavramı, "sözcük çevirisi"yle zıtlık ilişkisi içinde düşünüldüğünde çevirmenin olabildiğince çok çeviride sözlük çıkarma çalışması yapmasını gerektiriyor. Dünyanın en iyi sözlüklerine sahip dillere çeviri yaparken bile kaynak metnin özgül bağlamlar içinde yer alıp özgül bağlamlar sunuyor olması, bu gerekliliği göstermeye yetebilir.

Kendi sözlüğünü çıkarmakta olan çevirmen, bazı durumlarda yazarın düşünsel çabasını netleştirme katkısında bulunabiliyor. Sözgelimi, kaynak dilde tek bir terimle karşılanan bir

kavram için erek dilde "yerine göre" kullanılacak farklı terimlerin bulunması durumunda, sözcük seçme çabası çevirmene kaynak dilden "çevriyazı" yoluyla aktarma yapmaya oranla daha çok düşünme işi (ve elbette daha çok hata yapma rizikosu) yüklüyor. Ama sonuçta erek dilin özgünlüğüne katkıda bulunduğu gibi, hem çevirmenin hem de anadil okurunun düşünmesini de sağlıyor ve etkiliyor.

Gerçekte çeviri ya da telif, Türkçe olarak üretilmiş her uzunca düşünsel metin için sözlük çıkarılması bir okuryazarlık disiplini olmalı belki. Kişinin kendi çalışmasını, mensup olduğu disiplinin dilini, diğer disiplinlerin dillerini ve genel dili daha iyi denetlemesine olanak sağlayan bir yöntem. Hatırı sayılır bir ek çaba gerektirmekle birlikte, bireysel ve toplumsal getirisi yüksek bir çaba bu. Terim birliğinin mutlak bir amaç olmayıp, bir yoğurma, kolektif bir düşünme ve tartışma süreci anlamına geldiği düşünülürse, bu yöntemin biçim ve içerik değiştirerek düşünsel yaşamlarımızın ayrılmaz bir parçası olacağı kestirilebilir.

Kişisel olarak, çeviriler ya da belirli türden yazılar için hazırladığımız terimceleri metinle birlikte yayımlama disiplini konusunda 1990'lı yıllarda Yurdanur Salman'ın yönettiği "Kuram" kitap dizisi çalışmalarından çok yararlandığımı belirtmek isterim. Son yıllarda bu yöntemin uygulandığı bir başka örnek, adı üstünde dil alanında çalışan Multilingual Yayınları oldu. Türkçede dilbilim alanı terim birliği sorunları açısından diğer disiplinleri aratmadığından, Multilingual Yayınları'nın çabası da üstünde durulmaya değer. Yazarların birbirini ne ölçüde dikkate aldığı ve tartıştığı sorusunun haklılık payı saklı kalmak kaydıyla.

Buraya kadar söylediğim her şey, toplumumuzda sözlükbilim alanındaki korkutucu durumu daha fazla göstermeye yetti belki ancak. Bir de çeviri alanında bireylerin en genel düzlemde içinde olmak üzere çeşitli düzlemleri göz önünde tutarak daha iyi çalışabileceklerine ve ortak söz dağarcığına katkıda bulunabileceklerine ilişkin bir fikri biraz geliştirebildiysem, iyi bir iş yapmış sayılabilirim.

(1) Boğaziçi Üniversitesi Çeviribilim Bölümü'nün düzenlediği 14-15 Kasım 2005 tarihli "Kavramlar Çevrildikçe: Çeviri Düşüncemizi Biçimlendiriyor (mu?)" başlıklı sempozyumuna sunulan bildiridir.

(2) Kitabın Türkçesi bu yıl yayımlandı: *Yoruma Dair*, Paul Ricoeur, Metis Yay. -N.A.

Yusuf Çotuksöken

Türkçe Kullanımında Yaşanan Sorunlar Üzerine Gözlemler ve Çözüm Önerileri

* Türkçe üzerine genel bilgilendirme (tarihsel ve sayısal bilgiler):

- Türkçe (Türk dili) sözü iki anlamlıdır: a) Bütün dünya Türklerinin kullandığı dil, b) -Türkiye Türklerinin kullandığı dil (Türkiye Türkçesi).
- 2000 yıllık (kimi dil uzmanlarına göre 10 bin) tarihi var.
- Bugün yeryüzünde nüfusu yaklaşık 200 milyonu bulan Türk kökenli (Türkçe konuşan) halklarca kullanılıyor.
- Genel Türkçenin 25 kadar yazı dili, sayılarını tam olarak bilemediğimiz ağız bulunuyor.
- Türkçe somut kavramların yanı sıra soyut kavramları anlatmada da hayli gelişkin. Türkçenin sözcük sayısı sayıca da zengin: a) Genel Türkçenin sözcük sayısını tam olarak bilmiyoruz ama birkaç milyonu (bir kestirime göre 15 milyon sözcük) bulabilir.
- b) Türkiye Türkçenin tarihsel sözcük sayısı yaklaşık 500 bin, güncel sözcük sayısı ise 300 bin dolayında sözcükten oluşuyor (bunların içinde sözcük/terim, atasözü, deyim, beddua, hayırdua, vd sözler de yer alıyor.) Bunların yanı sıra Türkçeye 30 kadar yabancı dilden giren sözcük sayısı da 50-60 bin dolayında. Türkçe de 20 dolayındaki yabancı dile Türkçe sözcükler (en bilinenleri *yoğurt*, *kebab* vd) vermiştir. Sözcüklemi, bir gazete yazısında okudum; Nobel ödüllü yazarımız Orhan Pamuk'un romanları İsveççeye çevrilirken *hüzün* ve (yanılmıyorsam bir de gönül) sözcükleri bu dile geçmiştir.

* Türkçenin yapısı ve işleyişi

- Ural-Altay dil ailesinden gelen bir dil. Altay dilleri öbeğinden olduğunu söyleyenler de var. Öyle görünüyor ki bir süre sonra bağımsız bir Türk Dilleri ailesi biçiminde yeni bir sınıflandırma bile yapılabilecek.

- Eklemeli dillerden, yani sözcük çekimi ve yeni sözcük yapımı eklerle kuruluyor. Günümüz Türkçede 200'e yakın yapım (türetim eki) 50'nin üzerinde de çekim (işletim) eki bulunmaktadır. Sözcük üretiminde ekler, sözcük bileştirmeleri, budama ve kısaltma, ödünçleme, örnekseme, öbür Türk dillerinden alıntılama, yöresel ağızlardan alıntılama, eskimiş kimi sözcükleri diriltme, yeni anlam katma, vd yollar kullanılmaktadır.

- Ses uyumları bakımından kurallı ve düzenli.

- Sözdizimi bakımından genel olarak Özne-Tümleç(ler)-Yüklem (Ö+T+Y) dizisini izliyor. Özellikle yükleme en yakın öğenin vurgulanmasını göz önünde bulundurursak, özne ile Tümleçlerin kimi zaman yer değiştirebildiğini görmekteyiz. Türkçenin kullanımına yer yer büyük bir esneklik ve şiirsel tat veren devrik dizilimin ise kendine özgü kuralları var. (Bu konuda ilgili okur Prof. Dr., Ömer Demircan'ın büyük bir kısmı *Türk Dili Dergisi*'nde yayımlanan yazılarından yararlanabilir.

* Türkçe nerelerde, hangi amaçlarla, kimlerce kullanılıyor? (Dilin çeşitli katmanları ve bu katmanlardaki kullanımı)

- Günlük yaşamın hemen her biriminde kullanıyoruz dilimizi. Aile içinde, meslek grupları arasında, sokakta, kültür-sanat-bilim etkinliklerinde. Bu bakımdan dilin çok değişik kullanım katmanları vardır. Bu katmanların da kendine özgü söyleyişi, sözdağarcığı, etik değerleri bulunuyor.

- Türkçe de bütün dünya dilleri gibi bilim dili, kültür dili, sanat dili, günlük konuşma dili, yazı dili, standart (ölçünlü) dil, halk dili, yöre dili, argo, alan argoları gibi katmanlardan oluşuyor.

- Dilimizi kullanarak birbirimizle çeşitli ortam ve bağlamlarda kendine özgü bir sözvarlığı ile iletişim kuruyoruz, düşüncemizi geliştiriyoruz, bilim (bilimsel bilgi) üretiyoruz, sanat yapıyoruz, sözgelimi şiir-öykü-roman-oyun-deneme yazıyoruz. Kültürümüzü tümüyle içeriyor dilimiz. Dilimiz aracılığıyla kültürümüzü gelecek kuşaklara aktarıyoruz. Bizim dünyaya, insanlara, olaylara bakışımızı da kullandığımız dile (seçtiğimiz sözcüklere, sözcüklerle kurduğumuz değer yargılarına) bakarak anlayabilirsiniz. (Örneğin özellikle bir futbol maçına gittiğinizde, kadın-erkek fark etmiyor, maç heyecanı ile atılan sloganlar, seslenmeler, bağırıp çağırılmalar, küfürler vd'lerini yansız bir biçimde incelemeniz yeter de artar bile.)

* **Türkçe kullanımında yaşanan sorunlar**

- Hemen her dilde olduğu gibi Türkçede de birçok yabancı sözcük de bulunuyor. Çevre uluslarla kurduğumuz ekonomik, siyasal, kültürel ilişkiler nedeniyle hem yabancı dillerden sözcük alıyoruz, hem de yabancı dillere sözcük veriyoruz.

- Bugün Türkiye Türkçesinde yaklaşık 50-60 bin yabancı sözcük (Değişik kaynaklardan alıntılan bilgilere göre; Arapça: 6463; Fransızca: 4974; Farsca: 1374; İtalyanca: 632;

İngilizce: 538; Yunanca 399-400; Latince : 1147; Almanca: 85 ; Rusca: 40-38; İspanyolca:36; Slavca: 24; Ermenice: 23; Macarca:19; Eski Yunanca: 14; Moğolca: 13; İbranca: 9; Bulgarca: 8; Japonca: 7; Portekizce: 4; Norveççe: 2; Fince: 2; Arnavutca: 1; Korece:1; Soğdca: 1; Cava dili: 1; ...) bulunmaktadır. Sadece son 20-25 yılda dilimize 2000 dolayında yeni sözcük (Amerikanca ve İngilizce) sözcük girdi. (Bunların önemli bir bölümüne karşılıklar önerildi. Kimileri de tutundu, kullanılıyor. *Karşılıklar Kılavuzu*, Öz Türkçe Sözlük (Ali Püsküllüoğlu), gibi kaynaklara bakabilirsiniz.)

- Sorun büyük ama abartılmamalı diye düşünüyorum. Bundan birkaç yıl önce İngilizce öğretim yapan bir özel okulun sahibi gazetelere bir ilan vermişti. Şöyle diyordu ilanda: "Siz Hâlâ Annenizin Dilini mi Konuşuyorsunuz?" Bu çok yanlış bir tutum...

- Türkçe bu yabancı sözcüklerle baş edebiliyor mu? Evet ediyor. Çünkü Türkçenin kendi savunması da söz konusu. Bir örnek: *dürümlend* yaygınlaşmaya başlamıştı, ardından *dürümevi* ve *dürümcü* üretilip kullanılmaya başlandı. Yeri gelmişken, özellikle son yıllarda dilimize giren yabancı sözcüklere birkaç örnek verelim: mega ("büyük, iri, kocaman), talk show ("ayaküstü söyleşi"), konsensüs ("uzlaşma"), hit ("önde, ön sırada, ünlenmiş"), in ("içeri"), out ("dışarı"), trend ("eğilim"), konteks ("bağlam, çerçeve"), konsept ("kavram"), catering ("yeme-içme, ikram"), depolitizasyon ("siyasetlesizleştirme"), transformasyon ("dönüşüm, dönüştürme, dönüştürüm"), globalizasyon ("küreselleşme"), medya ("kitle iletişim araçları"), governance ("yönetişim"), free-zone ("serbest bölge") vd. Görüldüğü gibi bunların Türkçeleri dilimizde var ya da bunlara Türkçe'nin söz üretme yolları işletilerek uygun karşılıklar bulunabilmektedir.

- Türkçe'nin kirlendiği görüşünü ileri sürenler, günlük dile (özellikle basın-yayın diline) giren sözcüklerin yanı sıra, işyeri tabelaları (Doğan Medya Center, Capitol, Yapı Kredi Plaza vd) ile ürün, marka (dergi adları: Auto, Girl, Fame, Walkman, vd. Radyo, tv adları: Star Tv, Cine 5, Number One, Show, Flash vd) adlarında yaygın olarak gördükleri yabancı karşılıkları da gündeme getirmektedirler. Bunlara kimi Türkçe/Türkçeleşmiş sözcüklerin İngiliz abecesiyle yazımını ve kimi tanımlık kullanılmış örnekleri de ekleyebiliriz: *derviş=dervish*, *paşa=pahsa*, *eskici=eskidji*, *le Mangal*, *the Marmara* vb. Oysa bu alanlarda kullanılan adlar, özel adlar kategorisinde sayıldığı için dar anlamıyla bir dilin sözvarlığı içinde değerlendirilmemektedir. Bu sorun yerel yönetimlerle sivil toplum kuruluşlarının (özellikle dil, kültür ve sanat derneklerinin) ortak girişimleriyle çözümlenebilir. Bu konuda son söz olarak şunlar söylenebilir: Kanımca yabancı sözcükler, yalnızca aydın kesimlerin dilinde yer alıyor, halkın büyük çoğunluğu bu sözcükleri benimseyip kendi söylemlerine katmıyor.

Söyleyiş Yanlışları

- Bizler konuşurken, başkalarını dinlerken, radyo televizyon izlerken kulağımıza birçok söyleyiş yanlışları geliyor. Tırmalıyor dilimizi.

- Birkaç örnek verelim: laik=layik, layık, laayik.. miting=mi:ting, resmigeçit=resmi: geçit,

alfabe=alfa:be, demokrasi=demokra:si, döviz=dövüz, şoför=şofor, Amerika=Amerika, sür-priz=süprüz, psikoloji=piskoloji, dekorasyon=dekarasyon, tarikat=ta:rikat....

NOT: (:) biçimi hecenin/ünlünün uzun okunduğunu belirtmektedir.)

Yazım Yanlışları

- Yazım yanlışlarını gazete, dergi ve tv altyazılarında sıkça görüyoruz: bisküvi=püsküt, ameliyat=amaliyat, betonarme=betonharme, buğday=buyday, diyanet=dinayet, eczacı=ezacı, gardırop=gardolap, hakikaten= hakkaten, kelimeişahadet= kelimeişehadet, kruvaze= kurvaze, minibüs=münübüs, pedagoji=pedegoji, suni=süni, ne yapacağız şimdi= napcaz şimdi, bir sürü adam= bissürü adam vd.

Sözcük Düzeyinde Yanlışlar

- "Bu iki görüş arasında önemli bir ayrıcalık var" Oysa burada ayırım/fark sözü kullanılmıydı.
- "Tabii yaş geliştikçe memlekete yardım aşkıyla yanıyorsunuz.." Burada *geliştikçe* yerine *ilerledikçe* daha uygun düşüyor.
- "Ben çok geniş insanlara ulaştım bu program sayesinde.." Oysa *insanlara* yerine *kitlelere* denmeliydi
- "Defne Samyeli'ni önce güzellik yarışmalarından tanıdık, sonra vazgeçilmez bir keyifle sunduğu sunuculuğuyla tanıdık." Burada *sunuculuğuyla* yerine *programlarıyla* denmeliydi.
- * "O gece Ortaköy'de bir ölü ölmüştü..." Çok garip. Oysa *ölü* yerine *insan* dese sorun olmayacaktı.

Sözdizim Düzeyinde Yapılan Yanlışlar

Örnekler çok bu konuda. Yalnızca iki önemli noktayı açıklamak gerekir: Birincisi, özellikle uzun tümcelerde özne-yüklem uyumu bozuluyor. İkincisi de yine uzun tümcelerde, aralarına ek bilgiler giren (ek bilgilerle genişletilen) ad tamlamalarının eklerinde (tamlayan ekleri); bir de tamlayanda hem ad hem sıfat türü sözcüklerin birarada kullanılmasında sorunlar (eksiklikler ve uyumsuzluklar) gözleniyor.

Anlamlandırma Düzeyinde Yapılan Yanlışlar

- "Herkes duysun işitsin için ("diye" olacaktır) bağıra bağıra konuşuyordu."
- "Batan gemide 60 kişi ve altı mürettebat öldü"= Altı kişilik mürettebatla birlikte 60 kişi öldü, diyecekmiş...
- "Karşıdan üç tane adam geliyor" Karşıdan üç adam geliyor. *Tane* sözcüğünün insanlar için kullanılmaması gerekir. Ancak bu konuda hepimizin dili kayıyor...

- "Evde onu hiç beklemediği bir sürpriz bekliyordu." Sürpriz zaten beklenmedik bir şey değil mi?

- "Saat yaklaşık 14.45'i gösteriyor." Peki kesin olarak kaç gösteriyor?

Çeviri Etkinliklerinde Yapılan Yanlışlar:

- " Bir tarihi filmde: Komutan; *Mükemmel itaat isterim*, diyor. Asker; *Hay hay efendim* diye yanıtıyor. Bizde komutan "*kesin itaat isterim* der, asker de "*Emredersin komutanım* diye yanıt vermez mi?

- "Irak'a saldırı konusu savaş departmanında ele alındı. Savaş departmanı=Savunma Bakanlığı olmayacak mı?

- "Kaçırılan üçüncü uçağın beyaz eve yöneldiği sanılıyor. Beyaz ev=Beyaz Saray olmayacak mı?

- "Bay Jones orkestranın önderiydi." Orkestrada önder olmaz, orkestra şefi olur, başkemanca olur, konsermaister olur..

Yöre Ağzını Kullanmaktaki İsrar

Son yıllarda özellikle küreselleşme olgusunun öne çıkardığı altkimlikler nedeniyle garip bir biçimde ölçünlü Türkiye Türkçesinin kullanılması gereken durumlarda (özellikle de toplumsal ve kamusal alanlarda) yöre ağzıyla konuşmayı alışkanlık durumuna getirenlerin bulunduğunu görüyoruz. Yöresel söyleyişler, kendi ortamlarında doğal karşılanmalıdır, ancak radyo tv gibi kitle iletişim araçlarında, eğitim kurumlarında kullanıldığında Türkçenin yapısını ve işleyiş özelliklerini bozmaktadır. Yöre ağzının bilinmesi ve kullanılmasında herhangi bir sakınca olduğunu düşünmüyorum. Ancak konuşur ve yazarken ölçünlü Türkiye Türkçesinin kullanılmasını her zaman, her ortam ve bağlamda öncelikle. Bu sağlıklı iletişim için gözardı edilemeyecek bir konudur. Ölçünlü dilin, dil birliğini sağlama görevini üstlendiğini unutmamalıyız.

ÖZEL DİLLERİ (ARGO VE ALAN ARGOLARINI), TEKLİFSİZ KONUŞMAYI, KABA DİLİ, KÜFÜRLERİ GELİŞİGÜZEL BAĞLAMLARDA KULLANMA...

Özel diller için de benzer şeyler söyleyebilirim... Bu arada küçük bir tartışmalı bilgi vereyim: Küfür argonun içinde mi, dışında mı yer alır. Bence içinde ama ayrı bir bölümde ele alınmalı. Bunun gibi hakaret sözleri, aşağılayıcı sözler, kaba ve teklifsiz kullanımlar da argonun alt dalları içinde değerlendirilmeli. Buradan şuna gelmek istiyorum: Argo sanıldığı gibi sadece kötü, bayağı, iğrenç, ayıp sözlerden oluşmuyor. Argoda rahatlıkla kullanılacak çok hoş sözler de yer alıyor. Tabii argo, daha sakıncalı bir biçimde kullanılmalıdır. (Hulki Aktunç'un *Büyük Argo Sözlüğü*'nü salık verebilirim.)

SORUNLU KULLANIMLAR

- Biraz da sorunlu kullanımlardan söz edip konuşmamı önerilerle noktalamak istiyorum:
- Eski Devlet Bakanı mı Devlet eski Bakanı mı// Eski İçişleri Bakanı mı, İçişleri eski bakanı mı?// Eski Kadıköy kaymakamı mı, Kadıköy eski Kaymakamı mı?//
- Sayın Prof. Dr. Ali Mert mi, Prof. Dr. Sayın Ali Mert mi?// Sayın Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer mi, Cumhurbaşkanı Sayın Ahmet Necdet Sezer mi?...
- Şu iki cümleyi de birlikte okuyalım:
- "Japonya'da adı mali skandala karıştığı için dün istifa eden Başbakan Takeşita'nın danışmanlarından lhei Aoki intihar etti.// İstifa eden Başbakan mı, danışmanı mı? Metnin sonraki cümlelerinden danışmanın istifa ettiği anlaşılıyor.
- "Başbakan bir hafta içinde petrol üreten 4 Ortadoğu ülkesini ziyaret edecek."Bir hafta içinde petrol üreten Ortadoğu ülkesi olur mu? Herhalde başbakan ziyaretini bir hafta içinde gerçekleştirecek...

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

- Her eğitim basamağında eğitim Türkçe yapılmalıdır. Ayrıca iyi bir yabancı dil eğitimi verilmelidir. Anadili ve yabancı dil birbirini destekler bir anlayış içinde ele alınmalıdır.
- Bilim, kültür, sanat, düşünce alanında bilgi ve düşünce üretimi artırılmalıdır. (Böylelikle dilimizi yeni sözcükler/terimler kazanacak, bilim, kültür, sanat söylemimiz zenginleşecektir.
- Her alanda doğru ve temiz Türkçe kullanımına önem verilmelidir. ("Güzel Türkçe/Çirkin Türkçe/Türkçemizi aşırılığa kaçmadan kullanalım" gibi sözlerin dilbilimi açısından bir değeri yoktur.... Uzmanlara göre, Türkçenin kuramsal dilbilim açısından "doğru", toplumdilbilim açısından da "temiz" kullanımından söz edebiliriz ancak.)
- Radyo, tv, basın-yayın araçları doğru ve temiz Türkçe kullanmakla yükümlüdür. Bunu sağlamak için de kitle iletişim araçlarında, dilci/yazarlardan oluşan bir danışma kurulunu görevlendirmelidir.
- Radyo, tv, gazete, dergi vb'ye herhangi bir yasal sorun yaşandığında, kapatma cezası verilmesi yerine, dil ve başka alanlarda eğitici programlar yayımlamaları türünden bir yaptırım uygulanmalıdır.
- Meclis ve yerel yönetimler, özellikle tabela adlarıyla ürün adlarının Türkçeleştirilmesi konusunda özendirici önlemler almalıdır.
- Eğitim sistemini yeniden gözden geçirmeliyiz: Eğitimi siyasetüstü bir kurum durumuna getirmeli, eğitimi sadece eğitimcilerin oluşturuculuğu ve denetçiliğine bırakmalıyız.
- Temiz ve doğru Türkçe kullanımı konusunda seferberlik açmalıyız.
- Ölçünlü (standart) Türkçe kullanmamız gereken yerlerde, çok özel amaçlar, etkiler yaratma dışında, yöresel sözler/deyişler, argo/alan argoları, kaba dil, teklifsiz dil, küfür vb kullanmamalıyız.
- Kitle iletişim araçlarında çalışanlar için eğitim kurumları, dilciler hizmetiçi eğitim yapmalıdır.

SON ÜÇ ÖNERİ:

- o Masamızda, evimizde, elimizin altında iyi bir Türkçe Sözlük ve bir de Yazım Kılavuzu buldurmalıyız. (Özellikle Dil derneği'nin)
- o Yetkin Türk yazarlarının yapıtlarıyla, yetkin çevirileri okuma özen göstermeliyiz.
- o Türkçe kullanımı bakımından başarılı filmleri, tiyatro oyunlarını, radyo/tv programlarını izlemeliyiz. Bu kurumlardan böyle yapıtlar hazırlamalarını ısrarla istemeliyiz.

Türkçeden başka anayurdumuz olduğunu unutmamalıyız. Halkların/ulusların anayurtları değişik ekonomik, siyasal vd nedenlerle değişebilir; insanlar bundan dolayı kimliğinin simgesi, kültürünün taşıyıcısı olan anadilini çok özel yöntemlerle korumak, ve geliştirmekle yükümlü hissetmelidirler kendilerini...

KAYNAKÇA:

- Ömer Asım Aksoy, *Dil Yanlıları, Adam Yayınları, İstanbul, 1991.*
- Bekir Yurdakul, *Sözün Doğru Desene, İzmir 2001.*
- Feyza Hepçilingirler, *Türkçe Off, _Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997.*
- Kerim Evren, *Medyada Dil Yanlıları, Alfa, İstanbul, 2005.*
- Radyo ve Televizyon Yayınlarında Türk Dilinin Kullanımı, *TRT, Ankara, 1999.*
- Sevgi Özel, *Dil Kiri, El Kiri, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000.*
- Şiar Yalçın, *Doğru Türkçe, Metis, İstanbul, 1998.*
- Yusuf Çotuksöken, *Türkçe Üzerine I, Papatya Yayıncılık, İstanbul, 2002.*

Şehnaz Tahir Gürçağlar

Tercüme Bürosu'nu Anlamak

Tercüme Bürosu'nu, Türkiye'nin yakın çeviri tarihine damgasını vurmuş bu önemli kurumu bir kez daha "anlatma", yeni bir ışıkta "anlama" çabasının nedeni ne olabilir? Bugün Türkiye'nin siyasal ve kültürel tarihine az da olsa kafa yormuş, çevirinin ideolojik ve kültürel bir boyutu olduğuna inanan tüm araştırmacılar, hatta okurlar için Tercüme Bürosu'nun Türk modernleşmesi içindeki yeri çok açıktır. Tercüme Bürosu'nun devlet eliyle kurulduğunu, Osmanlı/Türk tarihinin en sistemli çeviri hareketini başlattığını, etkinliklerini 1940-1966 yılları arasında sürdürdüğünü, bu süre içinde 1000'i aşkın yapıtın çevrilip yayımlanmasını sağladığını bilmeyen kimse yoktur neredeyse. Tercüme Bürosu denince zihinlerden hemen üç isim geçer: Hasan Âli Yücel, Nurullah Ataç ve Sabahattin Eyuboğlu. Büro'nun yönetiminde, özellikle en canlı dönemi sayılan 1946 yılına kadar geçen sürede etkili olan isimlerdir bunlar. Zaten bugün Tercüme Bürosu ile özdeşleştirdiğimiz pek çok şey, örneğin Yunan ve Latin klasiklerinin çevirileri, Türkiye'de bir "rönesans" yaratma çabaları, hümanizm hareketi hep Büro'nun bu ilk döneminden mirastır bize. Bu yazının amacı, Tercüme Bürosu ile ilgili kuşku götürmez biçimde ortaya konmuş bu bilgileri tekrarlamak değil, yaygın bilgi ve kanıların ötesine geçerek bu önemli kurumu Türk cumhuriyet kültür tarihinde yeni bir bağlama oturtmak.

Tercüme Bürosu'nun ideolojik konumu geçmişte çokça tartışıldı. Kimileri Büro'nun etkinliklerini fazlasıyla vurgulayarak biraz da aynı dönemde yürütülen başka çeviri etkinliklerine haksızlık ettiler (*Cumhuriyet Kitap* 1998: 1-7.) Kimileri ise farklı nedenlerden Büro'yu eleştirdi ve bu kurumun yaptıklarının yanı sıra yapmadıklarını da gündeme getirdi (Kayaoğlu 1998: 307-308; Güngör 1996: 130; Ayvazoğlu 1999: 33). Değişmeyen bir varsayım ise Tercüme Bürosu'nun etkili bir kurum olduğu ve ürünlerinin Türk edebiyatının şekillenmesinde son derece önemli rol oynadığı oldu. Öte yandan bugüne kadar Tercüme Bürosu çoğunlukla tek başına ele alınmış, 1930 ve 1940'lı yılların diğer kültür kurumlarıyla-

la arasındaki ilişkiler fazla irdelenmemiştir. Ben bu yazıda Tercüme Bürosu'nun kendisiyle aynı dönemde var olan ve devlet tarafından kurularak yönetilen üç kültür kurumuyla yakın bağlar taşıdığını ve ancak bu kurumların üzerinde konumlandığı bir ağın parçası olarak kapsamlı bir şekilde anlaşılabilceğini savunuyorum. Bu ağın mercek altına alınmasıyla Tercüme Bürosu'nun amaçları, etkinlikleri, hedef kitlesi ve gerçek okurları daha ayrıntılı bir çerçeveye oturtulabilir.

Tercüme Bürosu'nun kurulduğu 1940 yılında Türkiye'de okuma-yazma oranı henüz çok düşüktü. 1935'te % 17,5 olan bu oran 1949'da % 40'a çıkmıştı (İnan'dan aktaran İmer 1998: 71). Okuma-yazma oranı hızla artsa da okumayı henüz öğrenmiş olan yetişkin ya da çocuk nüfusun Tercüme Bürosu'nun büyük bir özenle seçerek çevirttiği klasikleri okuma yetisi ne olabilirdi? Bu kitaplar daha çok ülkenin aydın kesimleri tarafından okunuyordu, ancak elbette hedefledikleri kitle bununla sınırlı değildi. Tercüme Bürosu'nun ulaşmaya çalıştığı en önemli kesimlerden biri öğrencilerdi.

1930'lu yıllarda Cumhuriyet devrimleri birbiri ardına gerçekleştirilirken bu devrimlerin tabana yayılabilmesi ve kalıcı olması için halkın desteğinin gerekeceği devlet tarafından açık bir şekilde görülüyordu, bu desteği oluşturmak için bir dizi mekanizma oluşturuldu. Bunlardan en önemlisi hiç kuşkusuz örgün eğitim sistemiydi. İstanbul Üniversitesi'nin (1933), Ankara Devlet Konservatuvarı'nın (1936) ve Köy Enstitülerinin (1940) kurulması bu yönde birer çaba olarak görülebilir. Öte yandan yetişkinler için de bir dizi eğitim kurumu tasarlanarak uygulamaya koyuldu. Bunlardan ilki okuma-yazma öğretme amacıyla kurulan Millet Mektepleri oldu (1929). Halk kütüphaneleri de halkın eğitim düzeyini yükseltmeyi amaçlamaktaydı ve bu kütüphanelerin büyük bir bölümü Halkevleri ve Halk Odaları'nın çatısı altında kurularak geliştirildi.

Kökene Türk Ocakları'na dayanan Halk Evleri 1932 yılında on dört kentte kurularak faaliyete geçti (Lewis 1961: 376; Karpat 1959: 380; Öztürkmen 1994: 162). 1940 yılında kasaba ve köylerde kurulan Halk Odaları, Halkevlerinin kurduğu ağı genişletti. Halkevleri Cumhuriyet Halk Partisi'nin kültür kurumları olarak algılanıyor ve partinin altı ilkesini yayma amacını taşıyordu (Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimnamesi, alıntılanan Halkevleri 1963: 10). 1933 yılında Halkevlerinin birinci kuruluş yıldönümünde yaptığı bir konuşmada dönemin Başbakanı İsmet İnönü bu işlevi "Arkadaşlar, Halkevleri, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kendi prensiplerinin ne olduğunu ve bu prensiplerin memlekette nasıl tatbik edildiğini her gün halkımıza söylemek için de başlı başına bir merkezdir," diyerek vurguluyordu (Söylevler 1932-1941).

Her Halkevinde bir kütüphane olması gerekiyordu (Halkevleri 1963: 10). Halkevleri'nde kurulacak kütüphanelere yönelik yayımlanan rehberde kütüphanecilere ve yöneticilere okumayı teşvik edecek bir ortam oluşturmaları ve kütüphane saatlerini akşam çalışma saatlerinden sonra ve hafta sonları da yararlanılabilecek bir şekilde uzatmaları isteniyordu (İğdemir 1939: 59). Halkevlerindeki kütüphanelerin sayısı 1935'te 22 iken 1945'te, Halk Odaları kütüphaneleri de dahil olmak üzere, 395'e çıktı. Okurların sayısı da aynı dönemde

45.789'ten 648.408'e yükseldi (Ersoy 1966: 9). Halkevleri çeviri klasiklerin okunmasını özellikle teşvik ediyor, bunun için "hülasa" yarışmaları düzenliyorlardı. Bu yarışmaların amacı öğrencilerin okudukları kitapları daha iyi anlamaları ve özümsemeleriydi (İğdemir 1945: 22). 1945 yılında Ankara Halkevi açtığı yarışmada özet hazırlamak üzere dört seçenek sunuyordu. Bunlardan ikisi Tercüme Bürosu'nun çıkardığı klasiklerdi (Stendahl'in *Kırmızı ve Siyah* ve Shakespeare'in *Julius Ceasar* adlı yapıtları).

Bu bilgilerden yola çıkarak Halkevleri'nin halkın okuma deneyiminde önemli bir yer tuttuğu ve kütüphanelerinin hem yerli hem de çeviri edebiyat yapıtlarını bulundurduğu söylenebilir. Örneğin 1943 yılında Halkevleri kütüphaneleri toplam 55.000 yeni kitap edinmişti (Çeçen 2000: 170). 1945 yılında Halkevlerinde bulunan Latin harfleriyle basılmış kitapların sayısı 564.122'di (Ersoy 1966: 10). Bu kütüphaneler daha çok Osmanlıca kitap bulduran diğer halk kütüphanelerine göre daha zengin koleksiyonlara sahipti. 1944'te Halkevleri dışındaki halk kütüphanelerinin elinde bulunan Latin harfleriyle basılmış kitap sayısı 234.688, yani Halkevlerindeki sayının ancak üçte biriydi (Ersoy 1966: 10). Halkevleri kütüphanelerinin koleksiyonları devletin gönderdiği kitaplardan, bağışlardan ya da satın alınan kitaplardan oluşuyordu (Çeçen 2000: 147-148). Tercüme Bürosu klasikleri Halkevlerinin satın aldığı kitaplar arasındaydı (Taner 1944).

Halkevleri'nin tiyatro kolları da halkın çeviri edebiyatla tanışmasında önemli bir rol oynadı. Tiyatro, Halkevlerinin en sevilen kollarından biriydi. Örneğin 1944 yılında 405 Halkevinden 329'unda bir tiyatro gösterisi sahnelenmişti (Karadağ 1998: 101). 1947 yılına gelindiğinde sergilenen toplam oyun sayısı, yerli ve çeviri oyunlar dahil olmak üzere 400'ü bulmuştu (Karadağ 1998: 102). Bu tiyatro gösterilerinde yerli oyunlar çevirilerden daha fazla tercih ediliyordu; Halkevlerinin en fazla sahnelediği 24 oyun arasında tek bir çeviri bile olmaması ilginçtir (Karadağ 1998: 114). Yine de Halkevlerinde sahnelendiği belirlenen 290 oyundan 82'si, yani % 28'i çeviriydi. Ayrıca Tercüme Bürosu tarafından çevrilen ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan oyunlardan 18'i Halkevlerinde sergilenmişti (Karadağ 1998: 217-234). Bu sayıları değerlendirirken Tercüme Bürosu'nun ilk ürünlerini Halkevlerinin kuruluşundan sekiz yıl sonra verdiğini de unutmamak gerekir. Tercüme Bürosu'nun çevirttiği oyunlar daha çok kent merkezlerindeki Halkevlerinde sahnelenmiştir. Ancak bu Halkevleri daha büyük ve daha fazla izleyiciye ulaşabilen merkezlerdi. Örneğin Eminönü Halkevi 1935 yılında 80 kez perde açmış, 14.000 izleyiciye ulaşmış, sahnelediği oyunlar radyodan yayınlanmıştı (*Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsası* 1936: 47).

Tercüme Bürosu'nun Halkevleri aracılığıyla halka ulaştığı yerler yukarıda da belirtildiği gibi daha çok kent merkezleriydi. Büro'nun etkinliklerinin kırsal bölgelere taşındığı noktalar ise Köy Enstitüleri oldu. Köy Enstitüleri'nin yapısı ve kısa ömürleri süresince kültürümüze yaptıkları önemli katkılar daha önce çok ele alındı. Burada ben bu okullarda okumanın ve çeviri klasiklere verilen önemin altını çizmek istiyorum. Okuma, Köy Enstitülerinin günlük etkinlikleri içinde çok önemli bir yere sahipti. Teknik derslerin yanı sıra bu enstitülerin müfredatında sosyoloji, psikoloji ve ekonomi gibi dersler de vardı ve bu derslerde çeviri

kitaplar okutulmaktaydı (Demircan 2000: 160; Apaydın 1967: 108). Ayrıca öğrencilerin yerli ve çeviri edebiyat okumaları için ayrılmış serbest okuma saatleri vardı (Demircan 2000: 161). 1940'ların başında Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde Fransızca öğretmenliği yapan Vedat Günyol, enstitüde edebiyat öğretmenlerinin öğrencilere özellikle Tercüme Bürosu kitaplarını okuttuğunu hatırlıyordu (Vedat Günyol ile söyleşi, 30.10.2001).

Hasanoğlan Köy Enstitüsü'ne giderek kütüphane kayıtlarını inceleyen Kemal Karpat, kütüphaneden en fazla alınan kitaplar arasında klasiklerin olduğunu ortaya koymuştur (Karpat 1962: 68). Köy Enstitüsü mezunlarından bazıları çeviri klasiklerin enstitülerde en fazla okunan kitaplar olduğunu belirtmektedir. Talip Apaydın enstitüde Remzi Kitabevi'nin ve Tercüme Bürosu'nun klasiklerini okuduklarını özellikle vurgular (1967: 57). Ömer Demircan da öğrencilik döneminde Tercüme Bürosu klasiklerini çıkar çıkmaz aldıklarını ve okuduklarını aktarmaktadır (Demircan 2000: 161). Yine bir Köy Enstitüsü mezunu olan Pakize Türkoğlu şöyle yazmaktadır:

"Köy Enstitülerinde okuma alışkanlığının bunca derin kazanılmasında öğrencilerin yurt ve dünya sorunlarına olan ilgisinde, sağlıklı bir bakış açısı geliştirmelerinde, Milli Eğitim Bakanlığınca yayımlanan Türk ve dünya klasiklerinden seçme yapıtların büyük etkisi olduğu doğrudur. Bu nitelikli yapıtlar en istekli okurlarını Köy Enstitülerinde buldu." (Türkoğlu 2000: 269)

Köy Enstitüleri ile Tercüme Bürosu arasında klasiklerin ötesinde de yakın ilişkiler vardı. Tercüme Bürosu'nda görev alan kimi aydınlar bu enstitülerde öğretmenlik yapıyordu. Sabahattin Eyuboğlu Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde edebiyat derslerine giriyor, Büro çevirmenlerinden İrfan Şahinbaş ve Saffet Korkut aynı okulda İngilizce öğretmenliği yapıyor, Vedat Günyol da Fransızca öğretmeni olarak çalışıyordu (Apaydın 1967: 159-160; "Saffet Korkut" 1946: 97). Enstitüde ders veren çevirmenler Tercüme Bürosu klasiklerinden yoğun şekilde yararlanıyor, eski Yunan ve Latin klasiklerinin yanı sıra Batı edebiyatının önemli yapıtlarını bu çeviriler aracılığıyla inceliyor ve tartışıyorlardı (Apaydın 1967: 163).

Devlet Radyosu da Tercüme Bürosu ve çeviri klasikler alanında etkinlik gösteren diğer yayıncıların konumlandığı toplumsal ve siyasi bağlamın bir parçasıydı. Devlet Konservatuvarı ve bazı Halkevlerinin tiyatro gösterileri radyodan yayınlanmaktaydı. 1940'larda yayınlanan oyunlar arasında Tercüme Bürosu klasikleri de yer alıyordu. Örneğin Halkevleri dergisi Ülkü, Devlet Konservatuvarı öğrencileri tarafından sahnelenen ilk Yunan oyunu Antigone'nin galasının Şubat 1942'de yapıldığını ve oyunun radyodan yayınlandığını haber veriyordu (Tuncel 1942: 20-21).

Devletin eğitim ve okumaya verdiği önem radyo programlarında da sezilmekteydi. 1942'den başlayarak haftada iki saat yayınlanan "Kitap Saati" programı dinleyicilere yeni çıkan kitaplar ve bu arada da çeviri klasikler üzerine bilgi veriyordu. Programı hazırlayan ve sunan Adnan Ötügen kitapların konu ve formatını tanıtır, yalnızca edebi yapıtlara

değil, güzel sanatlar, tıp, havacılık ve tarım gibi farklı alanlarda çıkan kitaplara da yer veriyordu (Ötüken 1946: 4-10). Program yalnızca 15 dakikaydı, bu nedenle kapsamlı bir kitap eleştirisinin yapılması sözkonusu olamıyordu. Ötüken kitapların yayıncılarını, fiyatlarını, içlerindeki resimleri ve kapak tasarımlarını anlatmakla yetiniyordu (Ötüken 1946: V, XIII). Bu programlardan biri Tercüme Bürosu klasiklerine ayrılmıştı. 1942 yılında yayınlanan programda Ötüken 27 klasik yapıtı ayrıntılı bir şekilde tanıtarak her birinin yazar ve çevirmenini saymış, ayrıca kitapların hepsinin yayımlanmadan önce son derece dikkatli bir biçimde gözden geçirildiğini vurgulamıştı (Ötüken 1946: 22-29). 27 kitabın her birini övdükten sonra programı şu sözlerle kapatmıştı Ötüken: "Aydın dinleyicilerime bu eşsiz eserlerin bir koleksiyonunu kendi hususi kütüphanelerine mal etmelerini veya hiç olmazsa bunları okumalarını tavsiyeye bile lüzum görmüyorum" (1946: 29).

Ötüken "aydın dinleyicilere" seslense de, radyo halkın çok daha geniş bir bölümüne ulaşıyordu. 1940'lara gelindiğinde radyo ülkenin farklı bölgelerinde en önemli bilgi ve eğlence kaynağı haline gelmişti. Bu nedenle yeni çıkan kitapların radyoda duyurulmasının son derece etkili bir tanıtım aracı olduğu düşünülebilir. 1945'te Son Posta gazetesinde yayımlanan bir yazı "Kitap Saati"nin kırsal kesimler için önemini şöyle vurguluyordu:

"Bazıları günü gününe, gazetelerden neşriyatı takip imkânlarına mâlik bulunan bizler için, radyodaki kitap saatinin pek te faydalı olmadığını iddia ettiler... İstanbul'dan bir karış ayrılmamış bulunan bu arkadaşların radyodaki kitap saatinin kıymetini anlamaları için, küçük bir doğu seyahati yapmaları kâfidir. Kitabın hiç uğramadığı, gazetelerin, hele kışın, iki ayda bir geldiği bu yerlerde, nurları dünyaya bağlayan biricik vasıta radyodur." (Ötüken 1946: XVI)

Öte yandan radyonun 1940'larda Türkiye'nin tümüne yayın yapamadığı da bir gerçektir. 1946 yılında ülkedeki radyoların % 53'ü İstanbul ve Ankara'da bulunuyordu (Kocabaşoğlu 1980: 207). Yani radyonun kırsal bölgelere seslenme gücü sınırlıydı. Bu da bize "Kitap Saati"nde duyurulan kitapların tanıtımının yine daha çok kent merkezleriyle sınırlı kaldığını göstermektedir.

Radyo, Köy Enstitüleri ve Halkevleri Tercüme Bürosu klasiklerinin üretildiği ve tüketildiği bağlamın önemli birer yapı taşıydı. Bu kurumların hepsinin ortak noktası eğitime, okumaya ve edebiyata verdikleri önemdi. Bu kurumların oluşturduğu ağda yerli ve çeviri edebiyatın toplumsal, kültürel ve siyasi rolü kesin çizgilerle belirlenmişti. Kemal Karpat'ın sözleriyle, "In this process of general transformation in Turkey, literature itself evolved from a means of amusement and self-expression into an effective weapon of social and cultural change" (Türkiye'deki bu genel dönüşüm sürecinde edebiyat da bir eğlence ve kendini ifade aracı olmaktan çıkmış, güçlü bir toplumsal ve kültürel değişim aracına dönüşmüştür) (Karpat 1959: 328). Türkiye'de 1930'lu ve 1940'lı yıllarda yaşanan bu kültürel dönüşümde okumak bir görev haline almış, batıdan yapılan çeviriler insanların önünde yeni ufuklar açacak, onları daha "modern" ve "Batılı" bir zihniyete taşıyacak birer araç olarak görülmüştü. Alfabe devrimi, okuma-yazma kampanyaları, kütüphanelerin yayılması, Halkevlerindeki

yarışmalar, sahnelenen oyunlar, Tercüme Bürosu'nun kurulması hep aynı bağlamın birer parçası; Türkiye'yi hem Batılı, hem özgün bir ulusal kültüre doğru taşıyacak süreçte birer adım olarak kurgulandı. Cumhuriyet'in ilanından 1946 yılına dek devam eden bu süreç çok partili sisteme geçişle siyasi ve kültürel nedenlerden dolayı kesintiye uğradı. Bu süreçte Tercüme Bürosu'nun etkinlikleri azalmakla kalmadı, belli bir ölçüde yön de değiştirdi. Ancak Tercüme Bürosu'nun girdiği bu ikinci aşama da yine devletin değişen siyasi eğilimleri ve kültürel alanda yaşanan diğer dönüşümlerin ışığında anlaşılabilir.

Kaynakça:

- Apaydın, Talip (1967) *Karanlığın Kuvveti*, İstanbul: Ararat Yayınevi.
- Ayvazoğlu, Beşir (1999) *Sıretler ve Süretler*, İstanbul, Ötüken.
- Cumhuriyet Kitap, 25 Haziran, 1998, 1-7.
- Çeçen, Anıl (2000) *Atatürk'ün Kültür Kurumu: Halkevleri*, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları.
- Demircan, Ömer (2000) *İletişim ve Dil Devrimi*, İstanbul.
- Ersoy, Osman (1966) *Halk Kütüphaneleri Üzerine Bir Araştırma*, Ankara: Güven Matbaası.
- Güngör, Erol (1998) R. Güler ano E. Kılınç (der.) *Aydınlar ve Sosyal Meseleler*, İstanbul: Ötüken.
- Halkevleri (1963) *İstanbul: CHP İstanbul İl Gençlik Kolu Yayını*.
- Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsası (1936) *Ankara: Ulus Basımevi*.
- İğdemir, Uluğ (1939) *Halkevleri Kütüphaneleri İçin Rehber*, İstanbul: CHP Yayını.
- İğdemir, Uluğ (1945) "1944 Kitap Hülâsa Etme Müsabakası", *Ülkü*, 7: 83, 22-23.
- İmer, Kâmile (1998) *Türkiye'de Dil Planlaması: Türk Dil Devrimi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karadağ, Nurhan (1998) *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karpat, Kemal (1962) *Türk Edebiyatında Sosyal Konular*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Karpat, Kemal H. (1959) *Turkey's Politics: The Transition to a Multi-Party System*, Princeton ve New Jersey: Princeton University Press.
- Kayaoğlu, Taceddin (1998) *Türkiye'de Tercüme Müesseseleri*, İstanbul: Kitabevi.
- Kocabaşoğlu, Uygur (1980) *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna TRT Öncesi Dönemde Radyonun Tarihsel Gelişimi ve Türk Siyasal Hayatı İçindeki Yeri*, Ankara : Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını.
- Lewis, Bernard (1961) *The Emergence of Modern Turkey*, Oxford: Oxford University Press.
- Ötüken, Adnan (1946) *Seçme Eserler Bibliyografyası 1942-1945 I*, İstanbul: Bir Yayınevi.
- Öztürkmen, Arzu (1994) "The Role of People's Houses in the Making of National Culture in Turkey", *New Perspectives in Turkey*, No. 11, 159-181.
- "Saffet Korkut" (1946) *Tercüme*, 7: 38, 97.
- Söylevler 1932-1941 (1942) *Ankara: Recep Ulusoğlu Basımevi*.
- Taner, Hasan (1944) *Halkevleri Bibliyografyası*, Ankara: Recep Ulusoğlu Basımevi.
- Tuncel, Bedrettin (1942) "Antigone Temsili" *Ülkü*, 1: 11, 20-21.
- Türkoğlu, Pakize (2000) *Tonguç ve Enstitüleri*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Sabri Gürses

Türkçe Şiir Çevirisi Tarihine Giriş (2. Bölüm) Dil Devrimi'nden Günümüze

Türkçe şiir çevirisi tarihinde, dil devriminden günümüze uzanan dönemin temel özelliği, bu süreçte Batılı edebi biçimlerin yerleşmiş, bir anlamda "Türkçeleştirilmiş" olmasıdır;(1) artık sözgelimi bir önceki, Tanzimat'tan Dil Devrimi'ne uzanan dönemde olduğu gibi Musset'in çevrilen bir şiirinin gazel biçiminde aktarılması (biçimsel oyun hedeflenmediği sürece) düşünülmemekte, biçimsel eşdeğerlik gözetilmektedir. Bu dönemde Batılı edebi biçimlerin aktarım sürecinin önemli örneklerinden biri, şair Nazım Hikmet'tir. Ahmet Haşım'ın Nâzım Hikmet'in şiir anlayışına ilişkin değerlendirmesi yaşanan değişime ilişkin bir örnek sayılabilir:

"Bu vezin bildiğimiz vezinlerden değil, bu lisan şiirin bizde bugüne kadar kullandığı lisana benzemiyor. Nâzım Hikmet Bey, tarzını kendi icat etmedi, bu biçimde şiirler şimdi dünyanın her tarafında yazılıyor. Nâzım Hikmet Bey bu tarzı anlamış, Türkçeleştirmiş, bu iklimin toprağında tutturabilmiş büyük bir yeni şairimizdir" [aktaran: Fuat: 13-14].

Kuşkusuz Nâzım Hikmet'in "dünyanın her tarafında yazılan" tarzı "Türkçeleştirmesi," bu dönemde tarz ve biçimlerin benzeştirme yoluyla aktarımının kabul görmesi, "dünyanın her tarafında yazılan" eserlerin Türkçeye çevrildiği anlamına gelmez. Dilsel sorunlar bu sürece ayrı bir boyut kazandırır. Hasan İzzettin Dinamo, 1926 yılında, Dil Devrimi'nden iki yıl önce bir Goethe çevirisi okuma deneyimini şöyle aktarır:

"Henüz on yedi yaşındayım. Galip Bahtiyar'ın, çok eski, ağdalı, Osmanlıca bir dille ya Almancadan ya da Fransızcadan mı çevirdiği anlaşılmayan Faust'u okuduğumda..." (2) [Dinamo, 1983: 7]

Bu dönemin başlarındaki genel yaklaşımı Bedreddin Tuncel'in, 1940 yılında *Tercüme* dergisinin ilk sayısında, dile getirdiği düşünülebilir:

"Manzum eserlerin tercümesi epeyce münakaşayı mucip oldu. Bu mesele hâlâ da halledilmiş değil. Aslında manzum olan bir eserin Türkçeye nazmen tercümesi şüphesiz ki ideal bir temenni. Fakat bu işin güçlükleri de meydanda. Schlegel'in Shakespeare tercümeleri, asıllarındaki 'versification'a uygun bir şekilde yapılmış, fakat bunu ancak Schlegel ayarında bir adam yapar. Buna mukabil, Gerard de Nerval gibi bir müellif de Faust'u manzum olarak tercümeden çekinmiştir. Manzum eserlerin nakli için şu prensip vazedilebilir: memlekette büyük bir şair bu işi eline almadıkça manzum tercümelerden vazgeçmek mecburiyetindeyiz" [Tuncel: 81-82].

Dünya edebiyatında modern şiirin kurucusu sayılan Arthur Rimbaud'dan yazılan çevirilerin

ideal bir temenni. Fakat bu işin güçlükleri de meydanda. Schlegel'in Shakespeare tercümeleri, asıllarındaki 'versification'a uygun bir şekilde yapılmış, fakat bunu ancak Schlegel ayarında bir adam yapar. Buna mukabil, Gerard de Nerval gibi bir müellif de Faust'u manzum olarak tercümeden çekinmiştir. Manzum eserlerin nakli için şu prensip vazedilebilir: memlekette büyük bir şair bu işi eline almadıkça manzum tercümelere vazgeçmek mecburiyetindeyiz" [Tuncel: 81-82].

Dünya edebiyatında modern şiirin kurucusu sayılan Arthur Rimbaud'dan yapılan çevirilerin tarihi bir bakıma bu yaklaşımın ilginç bir örneğini sergiler. Birincisi, Rimbaud çevirilerinin neredeyse tamamı şairler tarafından yapılmıştır. İkincisi, dağınık bir şekilde yapılmıştır. Şair Erdoğan Alkan, kendi çevirisinden önceki Rimbaud çevirilerinin tarihini aktarırken, hem sistemli bir çeviri sürecinin olmadığını, hem de çevirinin edebi sistem açısından önemini dile getirir:

"Orhan Veli, dokuz dörtlükten oluşan Ofelya'nın yalnızca dört dörtlüğünü çevirip *Aile Dergisi*'nde (1948), Sensation'u Duyum adıyla *Vatan*'da (1954) yayınladı. Yine bu yıllarda Orhan Veli Rimbaud'nun Le Bonheur şiirini Saadet adıyla çevirdi. Yazınımızda en büyük etkiyi Sabahattin Eyüboğlu'nun çevirdiği Le Bateau Ivre (Sarhoş Gemi) şiiri gösterdi... Çevirmenler daha sonra Rimbaud'ya eğilmediler. İlgi İlhan Berk'ten geldi. De Yayınevi'nin, haziran 1962 tarihli, *Arthur Rimbaud; Seçme Şiirler* kitabı[nı o çevirdi] .. Başka çevirmenlerle de karşılaşırız: Ferid Edgü, Cemal Süreya, Demir Özlü, Can Alkor gibi. Ancak, bunlar ozandan birer şiir çevirmiş ve çevrilmiş şiirleri yeniden aktarmışlar... 1982 ve 1984 yıllarında iki kitapta, tümüne yakınına çevirdim. Böylece, Rimbaud'yu yazın dünyamız 1982'den sonra tanımaya başladı. Hasan İzzettin Dinamo'nun bir akşam Cağaloğlu yokuşundan inerken söylediği şu sözü hep anımsarım: 'İyi ki çevirdin de Rimbaud'ları, Verlaine'leri tanıdık, bazı dil bilen kimseler bu ozanları tekellerine alıp karşımızda bilgiç kesiliyorlardı'" [Alkan, 1995: 167].

1995 yılında, şair Enis Batur, Avrupa'da yayımlanan bir antolojide Türk şiirine yer verilmemiş olmasının nedenlerini ele alırken, (yüzyılı aşkın bir süreç içinde) Türkçe'ye yeterince şiir çevirisi yapılmamış olduğuna, özellikle de büyük şiir yapıtlarının çevrilmemiş olduğuna değinir:

"Hâlâ Paradise Lost'u, Goncora'yı, Petrarca'yı, Goethe'yi, Leopardi'yi, Les Fleurs du Mal'i, Yevgeni Onegin'i, Mallarme'yi dilimizde ağırlayabilmiş değiliz. Günümüzün Ashbery, Zanzotto, Eich, Jaccottet, Thom Gunn, Deguy gibi yaşayan büyük şairlerini hiç tanımıyoruz hâlâ. Bu yüzyılın şiir üzerinde derinlemesine yol alan yapıtlarından hangisini çevirdik: Valery'yi, Auden'i, Hesse'yi, Hofmannsthal'ı, Jacobson'u, Paulhan'ı mı tanıyoruz ars poetica bağlamında?" [Batur, 1995: 70].

Alkan ve Batur'un dikkat çektiği çeviri sürecine, yani şiir çevirilerinin dağınık ve eksik yapılmış olduğu yorumlarına bakarak, Dil Devrimi'nden günümüze uzanan süreçte şiir çevirisinin sistemli bir gelişim göstermemiş olduğu; Batı şiirini çeviri yoluyla aktarma çabalarının genel çeviri yaklaşımları çerçevesinde bir tutarlık kazansa bile, (dergi, gazete ya da antolojilerde değişik şairlerin çeşitli şiirlerine yer verilmesiyle örneklenen) dağınık çabaların, genel olarak Batı şiirini tanımak açısından da, belli bir Batılı şairi ve onun şiir

dünyasını aktarma açısından da yeterli olmadığı öne sürülebilir. (Bunun önemi üzerinde, İkinci Bölüm'de Puşkin çevirilerini ele alırken durmaya çalışacağız; bu noktada Puşkin'in klasik şiirinin 170 yıl sonra çevrilmiş olduğu hatırlatılabilir.)

Fakat bu genellemeler, Türkçe şiir çevirisinin kat ettiği yolun ayrıntılı bir incelenmesine dayanmadıkları için, kişisel izlenimler olarak durmaktadır. Bu nedenle, dönemin bazı önemli şiir çevirmenlerinin çalışma ve yaklaşımlarını ele almak yararlı olacaktır.

Orhan Veli

1940'lı yıllarda Fransızcadan birçok şiir çevirisi yapmış olan Orhan Veli, dönemin Fransızca çevirilerini derlediği *Fransız Şiiri Antolojisi*'nin (1947) önsözünde şiir çevirisinin olanaksız sayılacak kadar güç olduğunu, fakat "edebiyatın gelişmesinde hayırlı tesirde" bulunduğunu söylemektedir:

"Şiir tercümesinin adamakıllı güç, hatta çok kere imkânsız bir şey olduğunu hatırdan çıkarmamak lazım. Burada sadece mütercim olarak konuşmuyorum. Kendim de şiir yazdım. Bir şiirin ancak bir defa söylenebileceğini, ancak bir türlü söylenebileceğini kendi tecrübeyle biliyorum. Bu gerçeği Fransız şairi Cocteau şöyle anlatıyor: 'Bir şiir hiçbir dile tercüme edilemez. Hatta yazılmış görüldüğü dile bile.' Peki, madem ki öyle, insan bu kadar güç, bu kadar imkansız bir işe niçin girişiyor? Bunun cevabını kendime göre vermeye çalışayım. Şiir başka bir dile ister çevrilsin ister çevrilmesin, bir şair başka memleketlerin şairleri gibi duymaya, onların düşündüklerini düşünmeye, onların usullerini kullanmaya kalktı mı kendi imkanlarının hiçbir surette genişletilemeyecek bir şekilde genişlediğini görüyor. Bu, yalnız şair için değil okuyucu için de böyle. Böyle olduğunu türlü milletlerin edebiyatlarının gelişmesinde tercümenin nasıl hayırlı tesirleri olduğunu görünce daha iyi anlıyoruz" [Veli, 1956: 3-4].

Sabri Esat Siyavuşgil

Yedi Meşaleciler adlı şairler grubunun bir üyesi olarak tanınan Sabri Esat Siyavuşgil, asıl ününü 1942 yılında *Cyrano de Bergerac* adlı şiir biçimindeki tiyatro metnini yine şiir biçiminde çevirmesiyle kazanmıştır:

"Şiirlerinde yaratmaya çalıştığı söyleyiş ve biçim özgünlüğünden çok, Fransız edebiyatından yaptığı çevirilerdeki, özellikle E. Rostand'ın *Cyrano de Bergerac* çevirisindeki başarıyla ün kazandı" [Ünlü-Özcan, 1988: 254].

Halit Ziya Uşaklıgil, bir yazısında, kendisinin bu çeviriden önce bu eserin şiir olarak da, düzyazı olarak da çevirisini çok güç saydığını, "varsın, Türk edebiyat kütüphanesinde bu eksik olsun, eksikler bundan ibaret değil ya!.. Daha neler var, neler var?.. Tercemesi mümkün değildir kararını verip öte tarafa geçmeli!.." sonucuna vardığını, fakat Siyavuşgil'in çevirisi karşısında hayranlık duyduğunu belirtiyor:

"Mütercim en zor parçaların içinden harika nevinden bir beyan sühuleti, bir nazım ahengi,

bir terceme mehareti ile çıkmıştı. Bu marifet eserine karşı hayran olmaktan başka yapılacak bir iş yoktu" [Uşaklıgil, 1955: 276-7].

Ayrıca aynı yazıda, Siyavuşgil'in aşmış olduğu güçlükler şöyle değerlendiriliyor:

"Her şeyden evvel mütercimim muhal denebilecek kadar zor olan bu işi nasıl başarmağa imkân bulduğunu düşünmek lazımdır. Her tarafından türlü fikir ve nokta oyunları ile, lisan hususiyetlerine ait hokkabazlarla dolu olan bir manzum eser gene manzum olarak Türkçeye çevrilirken mütercim için bunları aynıyle tercemeye imkân bulmak mecburiyeti vardır. Manzum değil mensur bile başka bir lisana çevrilmesi mümkün olamayınca mürâcaat olunacak başka bir çare yoktur... Buna bir de nazımın ahengi ve kafiyelerin lütfu ilâve edilince mütercimim bu teşebbüste bir harika icadına yükselmiş olduğu hükmü verilmelidir" [Uşaklıgil, 1955: 278].

Uşaklıgil'in "mütercim için bunları aynıyle tercemeye imkân bulma mecburiyeti" öngörmesini bir yana bırakırsak, "fikir ve nokta oyunları," "lisan hususiyetleri," "nazım ahengi ve kafiyelerin lütfu" gibi özellikler büyük ölçüde *Onegin*'e de ait olan özelliklerdir. Sabri Esat Siyavuşgil'in 1947 yılında Fransız yazar Rabelais'nin, *Onegin* gibi bir klasik olan *Gargantua ve Pantagruel* adlı yapıtını (3) çevirmek üzerine yazdığı bir yazıda, kendisinin çeviri yaklaşımına dair bazı işaretler bulunmaktadır:

"Rabelais'yi ..[dilimize çevirmek için] daha mühim bir başka sebep de var: Türkçeyi denemek; Rabelais'nin eserini çevirmek suretiyle, asırlarca işlenmiş ve kanaatimca artık zengin, kıvrak, renkli ve ince bir ifade vasıtası haline gelmiş olan dilimizin bütün imkânlarını kullanarak, ortaya Türkçenin bir âbidesini dikmek" [Siyavuşgil, 1947: 407].

Buna göre, Siyavuşgil'in, H. Z. Uşaklıgil'in dile getirdiği gibi Batı şiirinin özelliklerini Türkçede mükemmel ve eksiksiz biçimde verip vermediği sorusu bir yana, çeviride gözetildiği amaçlardan birinin, Türkçe'nin olanaklarını ve sınırlarını sınamak olduğu söylenebilir. Cyrano de Bergerac çevirisinin ününü de bu çabasındaki başarısına bağlamak yanlış olmaz.

Hüseyin Karakan

Hüseyin Karakan, 1957 yılında hazırladığı ve dünya şiirinden ülkelere göre bölümlenmiş ve çok sayıda çevirmenin çevirisini içeren şiir örnekleri içeren ilk antoloji girişimi olan (4) Dünya Şiiri Antolojisi'ne yazdığı önsözde bu yılların şiir çevirmenliğine dair bazı izlenimler aktarmaktadır:

"Memleketimizde dil bilenlerin adedi çok değil. Onlar da belirli bir iki dili biliyorlar. Oysa böyle bir iş [dünya şiirini içeren bir antoloji hazırlamak] her şeyden önce çok dil bilmeye bağlı. Hem bu kişiler şiir çevirisi yapacak kadar da şair olmalıdır..."

Tanzimattan bu yana gelişen bir çeviri şiir ilgisi ve çalışması var. Hele bu, yeni şiirin gelişip yerleşmesi kökleşen, son on beş yılda, bir hayli yüzümüzü ak edebilecek çeviri yapıldı" [Karakan 1957: 6].

Aynı önsözde Karakan, şiirin çevrilemezliği görüşünü ele almakta, bu sırada kendisinin de şiir yazdığını belirtmesinin yanı sıra, çevrilemezliğin diğer sanatlar için de geçerli olduğunu

dile getirmektedir:

"Şiirin yazıldığı dilden başka dilde de söylenmesi çok tartışılan bir konu olagelmıştır. Az çok şiir yazma peşinde olduğumdan bir şiirin ancak bir kere söylenebileceğini bilirim. Ancak bu çevrilememe işi, başka sanat eserleri için de doğrudur. Nasıl bir tablonun yapıldığı yerin dışındaki gözler için değiştirilmesi düşünülemezse, nasıl bir müzik parçasının başka yerde başka notalarla terennüm edilmesi imkânsızsa şiir için de bu imkânsızdır... Bir şiirin çevirisinden maksat bir görüntü elde etmektir" [Karakan 1957: 6-7].

Can Yücel

Can Yücel'in 1957 yılında yayımladığı *Her Boydan* adlı şiir antolojisi, genel olarak "Türkçe söylemek" anlayışının temsilcisi ve uç örneği sayılmaktadır [Aksoy, 1995: 78]. Kendisi de benzer bir yaklaşımı benimsemiş olan Sabahattin Eyuboğlu, bu antolojiye hakim olan çeviri yöntemiyle ilgili olarak şunları söyler:

"Bu yayım Türkçede şiir çevirisinin ulaşabildiği son basamağı gösterdiği kadar, Yeni Türk şiirinin hangi sulara olduğunu da belirtecek değerdedir bence... Can Yücel'in yaptığı da bu işte: Dünya insanına seslenen şiirleri bizim Ali Veli'lerin diliyle söylüyor" [Yücel, 1956; 1985: 8].

İlgi görmesine karşın, Can Yücel'in çeviri yaklaşımı genelde abartılı bulunmuş, çevirileri karşısında, kaynak dille olan uzaklığı kaldırarak yapılan çevirinin, hedef dilde özgün şiir yazmak anlamına geldiği yorumu benimsenmiştir.

Sait Maden

Sait Maden 1964 yılında "Blaise Cendrars - Seçmeler" (5) adıyla Blaise Cendrars'dan yaptığı şiir çevirilerini yayımlamıştır. Bu kitaba yazdığı önsözde, Selahattin Hilav şiir çevirmene bazı yükümlülükler getirmektedir:

"Bugüne kadar yapılmış çeşitli özümleme deneylerine rağmen, Batı şiiri de, tıpkı Batı düşüncesi ve hayatı gibi yalnız biçim açısından yaklaşabildiğimiz bir şey olarak kalmıştır. ...Çağdaş Batı şiiri, özü gereği, dile karşı bir başkaldırma, dilin alışlagelmiş kullanımını bozma biçiminde de ortaya çıkmıştır. Dadacıların ve Gerçeküstücülerin, geleneksel dünyanın taşıyıcısı olarak gördükleri dile karşı özel bir tavır takınmaları bu davranışın önemli görünüşlerinden biridir. Öyleyse, çağdaş Batı şiirini öz diline aktarmak isteyen çevirici dil karşısındaki bu özel tutumu benimsemek zorundadır (...) Ayrıca, dış benzemelerin ötesinde, çağdaş Batı şiirine genel olarak yanaşamamış bir şiir dünyası içinde iş görmek zorunda olan çevirici, sayısız ön duyguları ve önyargıları da aşmak zorundadır. Çağdaş Batı şiirini öz dili içinde yeniden yaratmakla görevli olan şiir çeviricisi, dil konusunda alışlagelmiş kullanışları aşmak zorunda olduğu gibi, çevirdiği şiirin özünü kuran imge yapısını da yine öz dilinde yeniden yaratmakla görevlidir. Yani 'indirgemecilikten' kaçınmak, yeni ve değişik olan şiir özünü alışlagelmişin içinde dile getirmekten sakınmak zorundadır" [aktaran: Maden, 1964: 9, 12, abç -SG].

Bu alıntıda öncelikle dikkat çeken şey, çevirmenin bir rol ve göreve sahip olduğunun öne sürülmesidir. Hilav, çevrilen şiirin kaynak dille kurduğu ilişkinin bir benzerinin hedef dilde kurulması gerektiğini, kaynak dildeki alışlagelmiş kullanımının bozulmasının hedef dilde de alışlagelmiş kullanımın bozulmasıyla karşılanması gerektiğini söylemektedir. Hilav, ayrıca, çevirmenin erek dili ve kültürüyle kaynak metnin dili ve kültürü arasında büyük bir uzaklık bulunduğunu belirterek, çevirmeni bir tür "görevli" saymaktadır.

Sait Maden, Hilav'ın düşüncesine katılmaktadır:

"Amaç bizim duyarlığımızdan, dünyayı algılama özelliğimizden ayrıksı bir ozanı, kendi dili aracılığıyla bulduğu incelikleri elden geldiğince korumaya çalışarak... verebilmektir Türkçede... Her yeni şiir için dilde yeni olanaklar aramak gerekir bu yüzden" [aktaran: Aksoy, 1995: 84].

Sait Maden'in, çevirilerini ikinci dilden yaptığı durumlarda çeviriyi özgün dille karşılaştırarak, "ses ve biçim özelliklerinde" tutarlılık sağlamaya çalışıyor olması da bu yaklaşım çerçevesinde yorumlanabilir:

"Ayrıca, bir metnin ancak ses ve biçim özelliklerini izlemeye, sınırlı anlam karşılaştırmaları yapmaya yetecek kadar çözebildiğim Rusça yardımıyla [Mayakovski'ye ait] her şiirin aslı ve [Fransızcadan yapılan] Türkçe çevirisi arasında denetlemeler yaptım" [Maden 1984: 9]. "Kara Ada Şiirleri'ni 1971'de, Neruda'nın Nobel Ödülü'nü kazandığı yıl, dilimize Fransızca çevirisinden uyarlayarak *Kara Ada Defteri* adıyla yayımlamıştım. Daha sonraki yıllarda yapıtın aslını buldum ve çevirimi bununla karşılaştırınca [Maden, geçen zamanda karşılaştırma yapacak kadar İspanyolca öğrendiğini belirtmektedir], ikinci dil aracılığıyla yapılan aktarmanın doğal sonucu, birçok yerde ana metinden uzaklaşmış olduğumu gördüm... Dilini büyük ölçüde değiştirdim" [Maden 1985: 8].

Abdülbaki Gölpınarlı

Hayyâm'ın rubailerini, Mevlana, Yunus Emre, Fuzuli ve Nedim'in divanlarını çeviren Abdülbâki Gölpınarlı bu dönemde, şiiri düzyazı olarak çevirme yaklaşımını benimseyen çevirmenlerdendir, fakat genellikle bu çevirilerde adı "hazırlayan" olarak anılır.

"Böylece Türkçeye, Arapçaya, Fransızcaya, Almancaya, hâsılı dünya dillerinin hemen hepsine, nesirle, nazımla çevrilmiş olan rubâileri biz de dilimizle Hayyâm dostlarına sunuyoruz" [Gölpınarlı, 1973: 21].

Çevirilerinde metinle ilgili dönemsel açıklamalar, sözcük açıklamaları, göndermeler ek olarak yer alır. Örnek olarak, 1973 tarihli Hayyâm rubailerini çevirisinde, Hayyâm'ın yaşam öyküsünü, başka dillerdeki çevirilerini, düşünce dünyasını ve şiir tarzını ele alan ayrıntılı bir giriş yazısı, çevirilerin ardından gelen bir dipnotlar kısmı, açıklama maddelerinin dizini, kitapta geçen özel isimler dizini, mekanlar dizini ve bir kaynakça bulunmaktadır.

A. Kadir

A. Kadir ilk olarak Mevlana ve Hayyâm'dan yaptığı "bugünkü dille" sıfatını taşıyan çeviri-

leriyle, Tevfik Fikret'in *Tarih-i Kadim* adlı kitabının bir dil içi çevirisini *Eski Çağlar Tarihi* adıyla, modernleştirerek yapmasıyla ünlenmiştir. Hayyâm çevirisine yazdığı önsözde, çeviri anlayışını şöyle ortaya koyar:

"Bizde bir sürü Hayyam çevirisi vardı sahiden. Şiir diliyle, düz, anlaşılır, anlaşılmaz, başarılı, başarısız (şiir diliyle olanların en başarılısı bence S. Eyuboğlu'nunkiler). Ama bu bir sürü dediğimiz kaç tane? Kaç yılda kaç tane? Bir Alman profesör ne diyor: Yalnız 1913 yılında, yalnız İngiliz dilinde birbirinden ayrı 120 basımı yapılmış Hayyam'ın, lâf değil, bir yılda 120 basımı. Bizde şimdiye kadar bunun sekizde biri yapılmış mıdır? Burada tam sırasıyken şunu diyeyim: Mevlânâ'yı yenileştirirken bir iki sözümona eleştirmeci aynı şeyi söyledi. Mevlânâ da kimdi? Onunla uğraşılır mıydı? Bugünün diliyle Mevlânâ'yı yayımladığım vakit, kitabı adamakıllı öven ilk yazıyı bunu söyleyenlerden biri yazdı. .. Asıl bundan sonrası önemli benim için. Asıl iş kıvrılabildim mi? Koca Hayyam'a yaraşır bir çeviri yapabildim mi? Halkımın güzel, tatlı dilini sevgili Hayyam'ın ağızına dökülebildim mi?" [Kadir, 1964: 7-8].

A. Kadir, daha sonraki yıllarda da dil içi çevirilerinde yenileştirme anlayışını benimsemiştir. A. Kadir'in ilginç bir çalışma yöntemi, Batı dillerinden yaptığı çevirilerde bir başka şair ve çevirmenle birlikte çalışma yolunu seçmiş olmasıdır. Çevirilerinin büyük kısmı başkalarıyla ortak isimler taşır: *Ilyada* (1958-62, ve *Odyseia*'yı (1970) Azra Erhat'la çevirmiş, *Vietnam Şiiri* (1973), *Filistin Şiiri* (1974), *Portekiz Sömürgeleri Şiiri* (1975) adlı derlemeleri Afşar Timuçin'le birlikte hazırlamış, Brecht'ten Asım Bezirci'yle birlikte çeviriler yapmıştır.

Özdemir İnce

Özdemir İnce, Lautreamont çevirisinin girişinde yöntem konusunda, Selahattin Hilav'ın sözlerini hatırlatan yaklaşımını kesin bir biçimde belirtmektedir:

"Şiir çevirisinde amaç dille yapılan yorumun çoğul anlam olasılıklarını azalttığını fark ettim. Bu da benim kaynak metne olan bağlılığımı çoğalttı... Öte yandan, metinlerin kaynaktaki yabancılığını Türkçe'de korumak için bindirme (superposition) yöntemini seçtim. Sonuçta ortaya epeyce 'çeviri kokan' bir metin çıktı. Zaten amaç da buydu: Kendi dilinde yabancı ve azgın olan bir metni Türkçe'de 'ehlileştirmek' haksızlığını göze alamazdım" [İnce, 1989: xxiii].

"Benim için önemli olan şiirin semantique dünyasını da içeren (kapsayan) derin yapı'sının, yani dikeyliğinin olabildiğince yeniden kurulmasıdır. Şiirin yüzey yapı'sının (dil'in çizgisel, sessel ve görsel olanakları) başka bir dile aktarılması hemen hemen olanaksızdır" [İnce, 1990: 14].

Rimbaud çevirisinde de, Ritsos, Kavafis ve Seferis'ten, Herkül Milas'la birlikte yaptığı çevirilerde de aynı yaklaşımı benimsemiş, hepsinde de ayrıntılı bir kronolojiye, açıklayıcı notlara yer vermiştir.

İkinci Dönemin Genel Bir Değerlendirmesi

Bu döneme ilişkin genel bir değerlendirme yaptığımızda, şiir çevirisi alanında yaklaşımların çeşitlenmiş olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca ikinci dönem, Bedreddin Tuncel'in sözlerinde saptanan yaklaşımın hakim olmadığını, şiir çevirisinin kendi dinamiği içinde edebi çevirinin bir türü olarak alanını belirlediğini göstermiş, şiirin çevrilemezliği anlayışı yerine çok çeşitli yöntemlerle çevrilebileceği anlayışı güçlenmiştir. Çeviri şiirin yirminci yüzyıl Türk şairlerini nasıl etkilemiş olduğu üzerine yapılacak bir çalışma, yabancı dildeki şiirle çeşitli yollardan kurulan ilişkinin şiir dili üzerinde, anlam ve sözdizimi boyutlarında yol açtığı değişimleri ortaya koyacaktır.(6) Burada önemli sayılabilecek gözlemlerden biri, şiir çevirisinin anlamsal derinlik ve zorluklarının kavranmış olması ve şiir çevirisinin yönetsel açıklamalar, açıklayıcı notlar, şairle ilgili biyografik ayrıntılar gibi yan metinlerle desteklenmesi yönünde bir anlayışın öne çıkmış olmasıdır. Özellikle Sabri Esat Siyavuşgil, Sait Maden ve Özdemir İnce'nin yaklaşımları, gerek şiirin dil ve üslup gibi biçimsel özelliklerinin aktarılmasında, gerek şiirin bağlamının aktarılmasında önemli adımlar atıldığını gösterir. Şiir çevirisinin, tek tek örneklerin aktarımı yaklaşımından, bir şairin bütünlüklü tanıtılmasını merkeze alan bir anlayışa doğru yol aldığı söylenebilir. Bu yaklaşım, her şiir çevirisi örneğinde açıkça görülmesine de, olanaklar çerçevesinde varlığını hep belli etmektedir.

KAYNAKÇA

- Alkan, Erdoğan: *Şiir Sanatı, Yön Yayınları, 1995.*
- Batur, Enis: "Şiir ve Konvertibilite," *e/babil Yazıları, YKY Yayınları, 1995.*
- Berk, Özlem: *Translation and Westernisation in Turkey (From the 1840s to the 1980s), University of Warwick, 1999; Ege Yayınları, 2004.*
- Dinamo, Hasan İzzettin: (çeviri) *Faust, Goethe, "Faust Üzerine Düşünceler," Yazko, 1983.*
- Fuat, Memet: *Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi, Adam Yayınları, 1994.*
- Gölpınarlı, Abdülbâki: (çeviri) *Hayyâm ve Rubâileri, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1973.*
- İnce, Özdemir: (çeviri) *Maldoror'un Şarkıları, Lautreamont, Gece Yayınları, 1989.*
- (çeviri) *Bütün Şiirleri, Yorgo Seferis, Herkül Millas'la birlikte, Varlık Yayınları, 1990.*
- (söyleşi) "Şiir Çevirisi Üzerine Söyleşiler," *Metis Çeviri, Sayı 13, 1990.*
- Kadir, A.: (çeviri) *Bugünün Diliyle Hayyam, İstanbul Matbaası, 1964.*
- Karadağ, Ayşe Banu: *From Impossibility to Possibility in Poetry Translation: A New Insight for Translation Criticism, Boğaziçi Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 1997.*
- Karakan, Hüseyin: *Dünya Şiiri Antolojisi, Şiir Yayınları, 1957.*
- Maden, Sait: (çeviri) *Seçmeler, Blaise Cendrars, De Yayınevi, 1964.*
- (çeviri) *Şiirler, Vladimir Mayakovski, Varlık Yayınları, 1. bsm. 1984, 2. bsm. 1986.*
- (çeviri) *Kara Ada Şiirleri, Pablo Neruda, 2. bsm., BFS Yayınları, 1985.*
- RETS: *Routledge Encyclopedia of Translation Studies, ed. Mona Baker, 2001.*
- Siyavuşgil, Sabri Esat: "Rabelais'yi Türkçeye Nasıl Çevirmeli?" *Sanat ve Edebiyat, akt. Tercüme, sayı 41-41, 1947.*

Tuncel, Bedrettin: "Tercüme Meselesi," Tercüme, Cilt 1, Sayı 1, 19 Mayıs 1940.

Uşaklıgil, Halit Ziya: "Sabri Esat," Sanata Dair, III, Maarif Basımevi, 1955.

Ünlü, Mahir-Özcan, Ömer: 20. Yüzyıl Türk Edebiyatı, İnkılâp Kitabevi, 1988, cilt 2.

Veli, Orhan: Fransız Şiiri Antolojisi, Varlık Yayınları, 1956.

"Konferans," Varlık, 1 Nisan 1951.

Yücel, Can: (çeviri) Her Boydan, Adam Yayınları, 1. bsm. 1956; 3. bsm., 1985.

(1) Bu yazının ilk bölümü olan, "Tanzimat Dönemi'nden Dil Devrimi'ne" altbaşlıklı yazıda, bu konuyu ele aldık: Ç.N., Sayı 2, 2007.

(2) Galip Bahtiyar'ın Faust çevirisi, kaynak metinden farklı bir bölümlenmeyle, düzyazı olarak yapılmıştır. Faust'tan yapılmış kitap bütünlüğündeki ilk çevindir [Pınar: 154; 247].

(3) Bu yapının sadece ilk kısmı, Gargantua, Sabahattin Eyuboğlu tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Bu çevirinin Siyavuşgil'in anlayışı açısından değerlendirmesi ilginç olacaktır.

(4) Kitabın ilk sayfalarında, bir başka şiir çevirmeni "ressam-şair Sait Maden'e teşekkür yer almaktadır.

(5) Bu kitap De Yayınevi'nin Günümüzün Şairleri acılı çeviri dizisinin ilk kitabı olarak yayımlanmıştır ve çevirmeni olan Sait Maden yazar Selahattin Hilav'la birlikte dizinin yöneticisi olarak anılmaktadır.

(6) Daha 1957 yılında Sabahattin Eyuboğlu bu konuya dikkat çekmektedir:

"Bu çevirilerin yeni şiir anlayışımızı ve zevkimizi yağurmada ne büyük etkileri olduğunu da zamanla daha iyi göreceğiz. O kadar ki yeni şiir akımının kaynağında şiir çevirilerini görenler bile olacak" [Yücel: 8].

Ahmet Necdet, 1959 yılında hazırladığı Çağdaş Fransız Şiiri adlı antolojide şöyle demektedir:

"Öteden beri, yeni Türk şiiri üzerinde çağdaş Fransız şiirinin etkisi olduğundan söz edilir. ... Bu antolojiyi okuyanlar, aynı meseleyi, kendi açılarından birazcık olsun aydınlatmak imkanı bulacaklar ve bazı ipuçları elde edebileceklerdir" [Necdet, 1959: 9].

Erdoğan Alkan, Şiir Sanatı'nda Fransız şiirinin birçok şair üzerindeki etkisini örneklerle vermektedir [Alkan, 1995].

Aforizmalar, Tanımlar, Saptamalar

Çeviri, sevgiliyi peçe üzerinden öpmeye benzer.
Anonim

Serbest çeviriler sadece düşüncüyü elde etmek, bu düşüncenin giysisinin güzelliğini vermek isterken, katı çeviriler giysinin aynısını kılı kılına dokumaya çaba harcar; içeriği biçimine doğal olarak uyan ilk metnin arkasında kalır.
Jacob Grimm

Çevirmen romancının maymunudur.
Maurice-Edgan Coindreau

"İyi, kötü, fikir ve sanat âleminde yer almış eserlerin tercümelerini okuyunuz. Bilhassa, - eğer tercüme yapmağa niyetiniz varsa- asıllarını okuyabilseniz de yine tercümeleri okuyunuz. Çünkü iyi tercüme kadar fena tercümeden de alınacak ders vardır. Fakat bütün bu kıymetler malzemeye nâzım unsur vazifesini görecek olan kendi edebiyatımızın seyri tarih boyunca takip edin."
Halide Edip Adivar

*"Başlangıçta sözcük vardı diye yazılı
İşte bunda takılıyorum! Bana ileri için kim yardım edecek?
Ben, sözcüğü öylesine yüksek değerlendirmiyorum.
Tin, beni iyice aydınlattıysa,
Bunu ben, başka türlü çevirmeliyim.
"Başlangıçta anlam vardı" diye yazılı;
Düşün ki bu ilk dizidir,
Kalemin tez davranmasın!
Anlam mıdır her şeyi etkileyen, yaratan?
"Başlangıçta güç vardı" diye yazmam gerek!
Ama, bunu yazarken de ben,
Uyarılıyorum, bunda da kalmamam için.
Tin, yardım ediyor bana! Birdenbire bir öğüt görüyorum*

Ve hiç çekinmeden: Başlangıçta eylem vardı, diye yazıyorum.
(Goethe'nin yapıtında Faust'un, Incil'i çevirmeye koyulduğunda düşündükleri)

Başarılı çeviri saydamdır. Özgün metni örtmez, ışığını kapatmaz, tersine çevirmenin anadili aracılığıyla özgün metnin ışığını, yansımalarıyla artırır.
Melahat Özgü

Bizim çevirilerimiz, en iyileri bile, yanlış bir noktadan yola koyuluyorlar. Bunlar, Almancayı Hintleştirmek, Yunancalaştırmak ve İngilizleştirmek yerine, Hintçeyi, Yunancayı, İngilizceyi Almancalaştırmak istiyorlar. Bunların, kendi kullandıkları dile karşı olduğundan daha çok yabancı yapıtların ruhlarına saygıları var. Çevirmenin temelinde yanıldığı nokta şudur: O, kendi dilini, yabancı dil ile kıymıdatacak yerde, onu, sıkı sıkıya tutmaktadır. O, kendisine çok yabancı gelen bir dilden çevirirken, kendi dilinin öğelerini, sözcüğün, imajın, sesin birleştiği yerde, kısmak zorunda kalıyor. Oysaki onun, kendi dilini, yabancı dille genişletmesi ve derinleştirmesi gerekmektedir. Ama, bunun ne ölçüde olabileceği, dilden dile, hatta söyleyişten söyleyişe ne kerede değişebileceği bilinemez; çünkü bu ancak, kolayına kaçmayıp yeteri ölçüde güç bir iş olarak alındığında olabilmektedir.
Rudolf Pannwitz

Bir çevirinin, özgün metnin çevirisine ne kerede uyup uymadığı nesnel olarak, o metnin çevrilebilirliğine bağlıdır. Metnin sanatsal yanı az ve yalnızca bildirmek istiyorsa, çeviri o oranda anadile az kazanç sağlar. Sonunda da anlamın ağırlığı basar ve biçimli çevirinin zembereği kopar. Özgün yapıt ne ölçüde yozlaşmışsa, o oranda yalnızca anlamı verilerek kolay çevrilir. "Çevrilmez" denen metinler ise güç oldukları için değil, anlamları derinde oldukları için çevrilemez olurlar.
Walter Benjamin

Bir çevirmenin başarısı, her şeyden önce eserini çevireceği yazarla aynı düşünce ve duygu ortamında bulunmasına bağlıdır.
Suut Kemal Yetkin

Amerikalılar anlamını hemen kavrayamadıkları bir söz için "Bu söz bana bir şey anlatmadı, bir şey anımsatmadı" anlamında "Didn't ring a bell!" der. İyi bir çeviri, okuyucunun kafasında "bir çanı çaldırmak" zorundadır.
Mehmet H. Doğan

Çevirici, yaratıcı kişi olmaktan kaçınmalıdır. Türkçe yazarmışçasına yazmak, yanlışlıklara götürür. Yabancı bir yazarı Türkçeye aktaran çevirici, bir müzik yorumcusu ustalığından öteye geçmemelidir.
Burhan Arpad

Çeviri yapıtlar bize başkalarının ölçütlerini tanıtır, kendi boyumuzu ölçme olanağı sağlar.
Bedrettin Cömert

Çeviri işi bir denge kurmaktır asıl şiirle benzeri arasında; iki dilden hiçbirine ödün vermemeyi, tersine ikisini de ödüllendirmeyi gerektiren bir denge.

Sait Maden

İtalyan demiryolu işçileri idareyi baltalamak istediklerinde demiryolu yönetmeliğini harfi harfine yerine getirirlermiş. Çevirmen de yazarın dediklerini harfi harfine çevirirse onu ancak baltamış olur.

Sevgi Sanlı

Bir kitabı, bir yazarı severek, onu kendinize yakın bularak çevirmekle, yakınlık duyulmayıp, bir "iş" olarak yapılan çeviri arasında ayrıcalık olduğunu, kendi yaptığım çevirilerde görmüşümdür. Severek yaptığınız çeviriyi kendiniz yazıyormuş gibi oluyorsunuz.

Zeyyat Selimoğlu

Bir dilde söylenmiş bir sözü doğru anlamak, bu sözü bir başka dile doğru olarak aktarmak. Çevirmenin başlıca yükümlülüğü budur.

Afşar Timuçin

Çevirmen, çağdan çağa, ülkeden ülkeye ince ilmekler atan kişidir. Şöyle bir avuntu duyarsınız: bu göğün altında benzerlerim, türdeşlerim yaşıyorum, yaşıyor.

Tomris Uyar

Bütün tercüme; kelimesi kelimesine tercüme yapmak gayreti ile dilin şivesine uygun bir tercüme yapmak gayreti arasında bir uzlaştırmadır.

Benjamin Jowett

Yunan eserlerinin tercümelerini okumak faydasızdır. Mütercimler bize ancak onların müphem bir karşılığını verebilirler.

Virginia Woolf

Siz sahiden aslının böyle olduğunu sanıyorsanız, onda ne gördünüz ki tercüme edilmeğe layık olduğunu düşündünüz.

Robert Bridges

Çeviri, bize dünyayı gösteren bir pencereye, çevirmense bu pencerenin camına benzer.

Süha Sertabiboğlu

Çevirmenin görevi yazarın konuştuğu yerde konuşmak, sustuğu yerde susmaktır.

Ahmet Cemal

Bir dilden başka bir dile geçerken bütün yapıtlar değerinden az çok yitirir. "Kazandığı da olur" diyorlar, onu sanmıyorum. Çevirinin özden güzel olması da gerekmez. Özden güzel olursa, çevirmen üzerine aldığı işi başaramamış, ortaya başka bir yapıt koymuş demektir.

Nurullah Ataç